

**1923-1938 TÜRKİYE, 1918-1941 JAPONYA
DIŞ POLİTİKALARI'NIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Mustafa Hamdi SEYHAN

2011

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

1923-1938 TÜRKİYE, 1918-1941 JAPONYA DIŞ POLİTİKALARI'NIN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Mustafa Hamdi SEYHAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet Mete TUNCOKU

Çanakkale – 2011

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**1923-1938 Türkiye, 1918-1941 Japonya Dış Politikaları'nın Karşılaştırmalı Analizi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

23 /09/2011

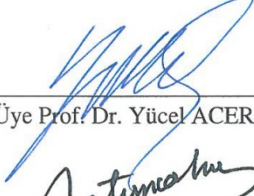
Mustafa Hamdi Seyhan

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Mustafa Hamdi SEYHAN'a ait 1923-1938 Türkiye, 1918-1941 Japonya dış politikaları'nın karşılaştırmalı analizi adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalı, YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Yücel ACER

Üye Prof. Dr. Ahmet Mete TUNCOKU
(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Sabri Sami TAN

Tez No : 417912
Tez Savunma Tarihi : 23.09.2011

ONAY

Yrd.Doç.Dr. İbrahim Hakkı Öztürk
Enstitü Müdürü
23/11/2011

ÖZET

1923-1938 Türkiye, 1918-1941 Japonya Dış Politikaları'nın Karşılaştırmalı Analizi

Bir ülkenin dış politikasını belirleyen temel unsurlar; o ülkenin dünya siyasetindeki yeri, diğer ülkelerle işbirliği, askeri kaygılar, kamuoyu, dış politikayı yönlendiren kişi ve kurumların konumu ve görüşleri ile karşılıklı menfaatlerdir.

Büyük devletlerin, I.Dünya Savaşı sonrasındaki bozuk dünya düzenini yeniden oluşturma çabaları karşısında Atatürk, yeni ve milli bir Türk devleti kurmak için kendi dış politikasını oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti, bir taraftan Lozan Barış Anlaşmasında çözemediği konuları çözmek için çaba gösterirken diğer yandan modernleşmek için büyük bir hareket başlatmıştır. Bu dönemde Türk Dış Politikası, Mustafa Kemal'in "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi temel alınarak belirlenmiştir. Yeni kurulmuş bir devlet olmasına rağmen Türkiye, bulunduğu bölgede komşu devletler ile işbirlikleri kurmuş ve Milletler Cemiyetine üye olarak dünyada barışın sağlanması için alınan kararlara katılmıştır.

Aynı dönemde gücünün sınırlarını I. Dünya Savaşı'nda deneyen ve savaşın sonunda galiplerin safında yer almayı başaran Japonya, gözlerini Asya kıtasına dikmiş, değişen güç dengeleri içinde Asya-Pasifik bölgesinde İngiltere'den boşalan koltuğa Amerikalılardan önce oturma planları yapmaktadır. Bu yüzden Japonya, Güney Asya'ya kadar uzanan sınırlarla büyük bir imparatorluk haline gelmek için Çin başta olmak üzere Asyalı ırkdaşlarına saldırmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar izlediği saldırgan dış politika ve askeri ihtiraslar savaşın sonunda kayıtsız şartsız teslim olmasıyla bir son bulmuştur.

İki dünya savaşı arası dönemde Asya kıtasının en Batısı'nda bulunan Türkiye ve en Doğusu'nda bulunan Japonya'nın aynı zaman dilimi içerisinde birbirlerinden bağımsız olarak geliştirdikleri dış politikalar büyük farklılık göstermiş, Türkiye yıkılan bir imparatorluktan milli bir devlet olarak uluslar arası ilişkiler sahnesine çıkmış ve bu alanda kendini kabul ettirme çabasına girmişken, Japonya bunun tam aksine büyük bir imparatorluk haline dönüşmek için emperyalist bir dış politika izlemeye başlamış ve uluslar arası işbirliklerinden ayrılmıştır.

ABSTRACT

Comparative Analyses of 1923-39 Turkish, 1918-41 Japanese Foreign Policies

A country's basic determinants of foreign policy are its place in international diplomacy, cooperation with the other nations, its military concerns with its surroundings, the public opinion towards existing policies and how they shape future policy making.

Atatürk adopted a foreign policy to build a new nation state of Turkey to face the efforts of big powers to establish a new system following the end of World War I. In the period between the two great wars of the century, the Turkish Republic did not only try to solve the problems from the Lausanne Peace Treaty but also placed great effort to become a modern country. In this particular era, Turkish foreign policy was based on the ideology of Mustafa Kemal “Peace at home, peace in the world”. Despite being a new founded state, Turkey played a great role for forming new cooperations with its neighbour countries. As a member of the League of Nations, Turkey adopted war preventive measures even if it was against its gradual economic development.

While Turkey was struggling to solve its problems and trying to be a part of the international system, on the Eastern front of the Asian continent, imperial Japan was working to extend its territory. After testing its own military power in World War I, Japan was ready to challenge the United States of America for the control and leadership in Asia. By adopting the slogan of “Asia for Asians”, Japan wanted to take the place of Western Powers in Asia. With this purpose, Japan started to invade the Asian continent without any declaration of war. The building of the Great Japanese Empire continued to spark more conflicts in Asia until Japan's surrender at the end of the World War II.

Japan and Turkey developed highly different foreign policies within the same era of the 20th century. While Turkey was constructing a new national state and struggling for being recognised in the international arena after the collapse of the Ottoman Empire, Japan worked to become an Imperial power and invaded Asian countries like other Western powers.

ÖNSÖZ

Türkiye ve Japonya arasında yıllar boyunca süren iyi ilişkilerin sonucunda karşılıklı olarak iki ülkenin dilleri, edebiyatları, kültürleri ve daha birçok zenginlik akademik çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmamızda ise siyasi tarih ve dış politika alanında, Japonya ve Türkiye'nin belirli bir dönemde izledikleri dış politikaların karşılaştırmalı olarak bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Bu dönem Japonya'da Meiji reformları ve Türkiye'de Atatürk inkılablarının yapıldığı, önemli modernleşme hareketlerine sahne olan özel bir dönemdir.

Japonya ve Türkiye dış politikalarının karşılaştırmalı analizi olarak yaptığımız bu çalışmanın, uluslararası ilişkiler alanında az olan Asya çalışmalarına küçük de olsa bir katkı sağlamasını ümit ediyorum. Ülkemizde Japonya üzerine yazılmış kitapların sınırlı olması ve bazı kütüphanelerde bulunan Japonca kaynakların ise kültür ve sanattan ibaret olması, kaynak yönünden sıkıntı çekmemize neden olsa da, Japonya tarihi üzerine yazılmış Japonca kaynakların sınırsız kullanımını sağlayan Sn. Yrd. Doç Dr. A.Volkan Erdemir'e, yüksek lisans eğitimim boyunca bana yol gösteren Sn. Prof. Dr. Yücel Acer'e ve daha adını saymadığım bütün değerli hocalarıma teşekkür ederim. Tüm eğitim hayatım boyunca beni hep destekleyen sevgili aileme ve dostlarıma, ayrıca bu alanda çalışmam yönünde beni destekleyen, beni yetiştiren ve tez danışmanlığımı da üstlenen Sn. Prof. Dr. A. Mete Tuncoku'na sonsuz teşekkürleri bir borç bilirim.

Mustafa Hamdi SEYHAN

Kasım 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR CETVELİ.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE TÜRK VE JAPON DIŞ POLİTİKALARI'NIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

1. Ulusal Faktörler	5
1.1 Nüfus	5
1.2 Jeopolitik Konum	6
1.3 Ekonomi	8
1.4 Askeri Yapı	10
2. Karar Alıcılar ve İç Siyaset	11
3. Uluslar arası Ortam	13

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. 1923-1932 Yılları Arasında Türk Dış Politikası	15
1.1 Genel Durum	15

1.2 Batılı Devletler ile İlişkiler	17
1.2.1 Musul Sorunu ve Türk-İngiliz İlişkileri	17
1.2.2 Mübadele Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri	20
1.2.3 Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri ve Siyasi Yakınlaşma	22
1.2.4 Türk-İtalyan İlişkileri	24
1.2.5 Osmanlı Borçları Meselesi ve Türk-İtalyan İlişkileri	25
1.3 Doğu Devletleri ile İlişkiler	26
1.4 Balkan Devletleri ile İlişkiler	27
2. 1932-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası	28
2.1 Genel Durum	28
2.2 Türkiye Milletler Cemiyeti	29
2.3 Balkanlarda İşbirliği ve Balkan Antantı'nın Kurulması	30
2.4 Türkiye'nin Doğu Devletleri ile İlişkileri ve Sadabad Paktı'nın Kurulması.....	32
2.5 Türk-İtalyan İlişkileri	33
2.6 Türk-Alman İlişkileri	34
2.7 Türk- İngiliz İlişkileri	35
2.8 Montreux Boğazlar Sözleşmesi	36
2.9 Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri	38
3. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Genel Özellikleri	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1918-1941 YILLARI ARASI JAPON DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. Meiji Döneminden 1918'e kadar Genel Durum	41
2. Taishô Dönemi 1912-1926	44
2.1 Genel Durum.....	45
2.2 I. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Japonya	46
2.3 Paris Barış Konferansı ve Japonya.....	47
2.4 Washington Deniz Konferansı.....	48
3. Shôwa Dönemi 1926-1989.....	51

3.1 Genel Durum.....	51
3.2 Shidehara ve Tanaka'nın Çin'e Yönelik Politikaları.....	52
3.3 Japonya'da Militarizmin Yükselişi.....	54
3.4 Mançurya Hadisesi ve Milletler Cemiyeti.....	55
3.5 Japonya, Mihver Devletler ve Sovyetler Birliği İlişkileri.....	59
3.6 II. Çin-Japon Savaşı ve Güney Asya.....	62
3.6.1.1 Japonya- ABD İlişkileri.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK VE JAPON DIŞ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE ANALİZİ

1. Geçici Barış Döneminde Türk-Japon Dış Politikaları 1918-1929.....	67
1.1 I.Dünya Savaşı'nın Sonunda Türk ve Japon Dış Politikası.....	67
2. II. Dünya Savaşı'na Doğru Türk-Japon Dış Politikaları 1929-1941.....	70
2.1 Büyük Buhran ve Türk Japon Dış Politikaları.....	70
2.2 Milletler Cemiyeti ve Türk Japon Dış Politikaları.....	71
2.3 II. Dünya Savaşında Türk Japon Dış Politikaları.....	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	77
EKLER	
EK-I 1919'dan İtibaren 1939'a kadar Türkiye'deki Önemli Siyasal ve Ekonomik Olayların Kronolojisi	
EK-II 1910'dan İtibaren 1945'e kadar Japonya'daki Önemli Siyasal ve Ekonomik Olayların Kronolojisi	
EK-III Japonya Başbakanları (1912-1945)	
EK-IV Türkiye Başbakanları (1923-1945)	

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
Böl.	: Bölüm
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
MC	: Milletler Cemiyeti
No	: Numara
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vol.	: Volume

GİRİŞ

Birbirleri arasında hep iyi ilişkiler ve olumlu duygular olan, birbirlerine binlerce kilometre uzak olsalar da karşılıklı yakınlık duyan iki millet ve iki devlet, Türkiye ve Japonya'nın, kültürel benzerlikleri ve farklı yönleri sık sık araştırmalara konu olmuştur. Ayrıca akademik olarak sadece Japonya ve Türkiye'nin dış politikalarının incelendiği çalışmalar da mevcuttur. Özellikle Japonya üzerine yapılan çalışmalar, genellikle yabancı yazarların ve akademisyenlerin yaptığı çalışmalarla sınırlı olup ülkemizde ise bu konu üzerinde yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışmada; iki ülkenin dış politikaları, I. ve II. Dünya Savaşı arası dönemle sınırlanarak tarihi bir çerçevede incelenmiştir. Bu dönemde meydana gelen ve bütün dünyayı etkileyen olaylar karşısında, Türkiye ve Japonya'nın tutumları ve izledikleri dış politikalar, ayrı ayrı ve kronolojik olarak incelenerek karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak karşılaştırmalı bir tahlil yapılmaya çalışılmıştır.

Türkiye I.Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı İmparatorluğu olarak artık İmparatorluğun son dönemine yaklaşmış, çok uluslu bir imparatorluk olduğundan, milliyetçilik akımlarının etkisiyle çıkan isyanlar ve dış güçlerin oyunları ile oldukça toprak kaybetmiş, zayıflamış durumdadır. I.Dünya Savaşı'na girilmesinde kaybettiği eski toprakları geri almak ve eski büyük imparatorluk günlerine dönme ümidi büyük rol oynamıştır. Fakat bu arzunun tam tersine savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu hazırlamıştır. Bu büyük savaşın ardından kurulan yeni Türk devleti uluslararası ortamda kendini kanıtlama ve diğer devletler tarafından tanınmak için büyük çaba gösterirken, çağdaşlaşma ve modernleşme yönünde önemli adımlar atmıştır. Ayrıca uluslararası barışın sağlanmasında ve kolektif bir düzenin oluşturulmasında yer almak için istekli olduğu gibi, uluslararası anlaşmalara da sadık kalınan bir politika izlemiştir.

Öte yandan Uzakdoğu'da bir ada ülkesi olan Japonya, önce feodal beyler arasında çıkan iç savaş ve ardından bu savaştan galip çıkan Tokugawa klanının yönetiminde geçen 300 yıllık bir içe kapanma ve dış dünyadan soyutlanma politikasının ardından, 1867 yılında yönetimin, İmparator Meiji tarafından ele geçmesi ve gerçekleştirilen Meiji Restorasyonu ile gelişmeye ve dış dünyaya ayak uydurmaya başlamıştır. Yapılan reformlarla orduda büyük değişiklikler gerçekleştirilmiş, modern bir ordu kurulmuş ve

güçlü bir donanma oluşturmak için büyük savaş gemilerinin inşasına başlanmıştır. Japonya, Avrupa'da başlayan ve hızla devam eden sömürge yarışına katılmak için sabırsızlanmaktadır. Japonya artık Asya ülkelerine karşı, tüm kültürel akrabalığına ve ortak tarihi geçmişine rağmen, Batı devletlerinin Asya ülkelerine davrandığı gibi davranmaya ve bölge ülkelerini, Batılı devletlerle birlikte sömürgeleştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede 1894 ve 1895'de, Kore nedeniyle Çin'e karşı verdiği savaşla Tayvan adasını ele geçirmiş ve ardından, 1904 ve 1905 yıllarında Rusya'ya karşı kazandığı savaşlarda Asya'da nüfuzunu artırarak, 1910 yılında Kore yarımadasını ilhak etmiştir. I. Dünya Savaşı ve sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve politik sorunlar, Japonya da askeri yönetimlerin etkili olmasına sebep olmuş ve II. Dünya Savaşı'na kadar, kendisi için doğal yayılma alanı olarak gördüğü Asya kıtasında, özellikle Çin'de genişleme politikası izlemiştir.

Karşılaştırmalı dış politika çalışmaları iki aşamada yapılabilir: İlk aşama; dış politik aktörlerin, bunların amaçlarının ve bu amaçlar yönünde kullandıkları araçların türlerine göre ayrılması ve sınıflandırılmasıdır. Bu şekilde, temel aktör olarak devletlerin dış politikalarının temsili anlatımları/gösterimleri yan yana getirilecektir.¹ Böylelikle, devletlerin de alışılmış biçimde sınıflandırılması mümkün olacaktır. Örneğin; büyük-küçük; devrimci-muhafazakâr; emperyalist-barışçıl gibi... Devletler esasen dış politik amaçları ve araçlarına; politik süreçlerine göre sınıflandırılabilir. Bundan sonra, çalışmanın ikinci aşamasına geçilebilecektir. O da, dış politikaların karşılaştırılmasıdır. Bu durumda, ikinci aşama nedensel-açıklayıcı ve davranışsal olduğu kadar, aynı zamanda genetik ve morfolojiktir. İkinci aşamada; aktörün karar alma süreci, kararların uygulanması ve eyleme dönüşmesi üzerinde durulacaktır.² Bu bakış açısından, devletlerin dış politikaları, gözlenen uluslararası sistemi oluşturur; yani, uluslararası sistemin oluşumu, devletlerin aksiyon ve interaksiyon süreçlerinin toplamı olarak düşünülür. Almond, uluslararası sistemin unsurlarının ulusal dış politikalar bazında gözlemlenebileceğini ileri sürer. Dolayısıyla, bu düşünürü göre, karşılaştırmalı çalışmalarda ulusların aksiyonlar dizisi, dış politika olarak görülür.³

Çalışmamızda birinci bölümde ilk olarak, Türk ve Japon Dış Politikalarının temel belirleyicileri incelenmiş dönemin sosyo-ekonomik yapısı, askeri düzeni, uluslararası ortamı ve devletlerin coğrafi yapıları gibi etkenlerin bu iki devletin diğer devletlerle olan

¹ Ömer Göksel İşyar, "Bilimsel Gelişme Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi 'Birincil Nesil' Çalışmalar", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2009, s 8.

² İbid

³ İbid.

ilişkilerine nasıl etki ettiği, ne tür benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği üzerinde durulmuştur. Hem Uzakdoğu'da bir ada ülkesi olan hem de aynı kültür ve geleneklere sahip aynı tarihsel mirası paylaşan tek bir milletten oluşan Japonya ile; Avrupa ve Asya'da toprakları olan, kozmopolit bir toplum yapısına sahip olan Türkiye'nin diğer devletlerle olan ilişkileri, aynı dönemde büyük farklılıklar göstermiştir.

İkinci bölümde ise ilk olarak yeni kurulan Türk Devletinin 1923-1938 yılları arasında izlediği dış politika ve tarihsel olaylar kronolojik bir çerçevede ele alınmış ve incelenmiştir. Atatürk Dönemi diye adlandırılan bu dönemde dış politikada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve I. Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulmuş, parlamenter demokrasiye geçiş yapmış ve uluslararası alanda Osmanlı Devletinden ve I. Dünya Savaşından kalan sorunları çözerek yeni ortaklıklar kurarak dostluk ve barış ortamını sağlamak için komşularıyla yeni ortaklıklar arayan barışçıl bir politika izlemektedir. Türkiye'nin bu dış politikası araştırmamızda, 1923-32 ve 1932-39 yılları arası izlenen politikalar olarak iki safhada ele alınmıştır. Çünkü bu iki safhada, dış politikanın belirleyicileri önemli ölçüde değişmiştir.

Üçüncü bölümde ise modern ve güçlü bir devlet statüsüne kavuşan Japonya'nın, 1918-1941 yılları arasında izlediği dış politika ele alınarak incelenmiştir. Bu dönemde Japonya'nın dış politikasında öncelikle Çin ve Kore'ye karşı uyguladığı yayılmacı politika ve Batılılarla yapılmış eşit olmayan anlaşmaların iptal edilmesi ön plana çıkmıştır. Japonya, Asya'da emellerini gerçekleştirmek için 'Güçlü Devlet, Güçlü Ordu' düşüncesiyle hızla modernleşerek ordusunu güçlendirmiş, Pasifikte ikinci büyük güç konumuna gelmiştir. Japonya'nın bu gelişiminde Batılılar bir anlamda pozitif yönde etkili olmuş, özellikle 1902'de İngiltere ile kurulan ve her dört yılda bir yenilenen İngiliz-Japon İttifakı uzun süre Japonya'nın Asya'da ilerlemesine yardımcı olmuştur. I. Dünya Savaşında askeri olarak fazla yıpranmayan Japonya savaş sonunda galiplerle birlikte masaya oturarak Pasifik'te sömürgeler elde etmiştir. 1912 ile 1926 yılları arasında Taishô Dönemi olarak adlandırılan dönem, yıllarca totaliter rejimle yönetilen Japonya'da, demokrasi hareketlerinin olduğu ve Japonya'da Taishô Demokrasisi olarak da anılan özel bir dönemdir. Bu dönemin ardından 1926'da İmparator Hirohito'nun başa geçmesiyle açılan döneme Shôwa Dönemi adı verilmiş, 1989'a kadar sürerek, Japonya'nın en uzun dönemi olmuştur. Bu dönemde asker kökenli liderler başbakanlık yapmış, militarizm yükselmiş ve önemli kararlar İmparator tarafından alınır hale gelmiştir. Gene bu dönemde, II. Dünya

Savaşın sonuna kadar Japonya, Çin'e saldırmış, Mançurya'yı ve Hindi Çini'ni işgal etmiştir. Kısa bir süre de olsa Japonların hayal ettikleri Büyük Japonya İmparatorluğu kurulmuştur.

Türk ve Japon Dış Politikalarının Karşılaştırılmalı Analizi başlığı altında ele aldığımız çalışmamızın dördüncü bölümünde, daha önceki iki bölümde incelediğimiz dış politikanın kronolojik gelişimi ve tarihi olaylar ışığında, Türkiye ve Japonya'nın aynı tarihler arasında izledikleri dış politikaların ulusal ve uluslararası etkileri karşılaştırarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Aynı dönemde Türkiye, yeni kurulmuş bir ülke olarak milli sınırlarını çizip tam bağımsız ve ulusal bir devlet olarak uluslararası arenaya çıkmaya hazırlanırken; Asya kıtasının diğer tarafında Japonya, modernleşmiş ordusu ve gelişmiş ekonomisi ile Asya'da kendine hammadde sağlamak, sömürge ve anakaradan toprak elde etmeyi amaçlayan saldırgan bir politika izlemektedir. Batılı güçler Osmanlı'dan kalan toprakları paylaşmak için uğraşırken Pasifik'te de Japonya, bölgede Avrupalı güçlerin yerine geçmek için hamleler yapmaktadır. Bu durumda iki ülke hem uluslararası konjonktür hem de, kendi içyapıları bakımından aynı dönemde farklı gelişmeler sergilemişlerdir.

1.BÖLÜM

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE TÜRK VE JAPON DIŞ POLİTİKALARI'NIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ

Uluslararası ilişkiler disiplini açısından bir ülkenin dış politikası incelenirken, üç önemli parametre üzerinden hareket edilmektedir: Ulusal faktörler, uluslararası sistemin yapısı ve karar alma mekanizmaları. Bunların her biri önemli olmakla birlikte, ulusal faktörlerin diğer iki parametreye göre, dış politika sürecine daha somut etkilerinin olduğu söylenebilir.¹ Dış politikanın oluşturulmasında bir ülkenin imkân ve sınırlarının belirlenmesinde ulusal faktörlerin rolü önemlidir ve dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Bir devletin dış politikasında ulusal faktörleri kendi içerisinde nicel ve nitel unsurlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Nicel unsurlar genel anlamda coğrafya, nüfus, doğal kaynaklar, askeri hazırlık derecesi ve ekonomik kapasite gibi noktalarda yoğunlaşırken; nitel bağlamda ulusun karakteri, ulusun moral düzeyi, diplomasinin ve rejimin niteliği gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.² Bu kriterlerin ışığı altında Türkiye’de 1923-38 (Atatürk Dönemi) yılları arasında Türk dış politikası ve Japonya’da 1918-1941, (Taishô ve Shôwa dönemleri) yılları arası dönemde Japon dış politikasının temel belirleyicileri genel olarak incelenmiştir.

1.Ulusal Faktörler

1.1 Nüfus

Devletler her zaman birbirlerine üstünlük sağlamak, buldukları bölgeye ya da tüm dünyaya egemen olmak gibi amaçlar peşinde olmuşlardır. Bu amaca ulaşmak için savaşlar ortaya çıkmıştır. Bu sebepten nüfusu arttırma düşüncesinin şekillenmesinde, devletlerin birbirlerine askerî üstünlük kurma endişelerinin ön planda olduğunu söylemek

¹ Kader Özlem, “Atatürk ve Dış Politika”, *Balkanlar’da Türk Kültürü (Atatürk Özel Sayısı)*, Sayı:77, Eylül-Ekim 2009, s. 4.

² Kader Özlem, “Atatürk ve Dış politika...”, s. 5.

mümkündür. Sayısal çoğunluk devletlere askeri açıdan bir avantaj sağlamıştır. Devletlerde izlenecek dış politikanın belirlenmesinde de nüfus önemli bir faktör olmuştur. Nitekim Atatürk döneminde izlenen dış politikayı ele alacak olursak; I. Dünya Savaşı ve hemen ardından Kurtuluş Savaşı sırasında, uzun süren mücadeleler sonucunda genç ve erkek nüfusu neredeyse yok olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak Atatürk, İstanbul gazetecileri ile İzmit Kasrı'nda 16-17 Ocak 1923'te yaptığı mülakatta, nüfusun artırılması konusunu gündeme getirmiştir ve “*Hakikaten memleketin nüfusu şayanı teessüs bir derecededir. Efendiler bu memleket Almanya'nın iki katıdır. Almanya'da 70 milyon nüfus vardır. Zannedirim ki bütün Anadolu halkı 8 milyonu geçmez*”³ diye belirtmiştir. Nüfusun, özellikle de genç nüfusun az olması hem yeni kurulmuş Türk ordusunda askeri sıkıntılar doğurduğu gibi, hem de az nüfuslu bir devlet olarak oluşturulacak olan dış politikada maceracı bir tavır izlenmesini de engelleyerek daha realist bir politika izlemesini gerekli kılmıştır.

Diğer taraftan Japonya bu dönemde, nüfus patlaması ile karşı karşıyadır. Bir ada ülkesi olan Japonya'da nüfusun hızla artışı sorun teşkil etmektedir.⁴ Ayrıca I. Dünya Savaşı'nda kısa süre savaştığı ve fazla kayıp vermemiş olması, artan nüfusunu da olumsuz etkilememiştir. Bu da Japonya'ya izleyeceği dış politikada bir avantaj sağlamış ve kendine güven duygusu daha da artmıştır. Modernleşen ve sanayileşen Japonya'da nüfusun fazlalığı iş gücü açısından bir avantaj olarak görülse de, yüzölçümünün küçük ve dağlık olması yerleşimi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Japonya, hızla artan nüfusunu daha sonra işgal ve ilhak edeceği Mançurya⁵ ve Kore'ye doğru kanalizasyon buralarda hem sosyal hem de askeri yerleşim merkezleri oluşturmaya çalışmıştır.

1.2 Jeopolitik Konum

Ülkelerin coğrafi konumları, arazi yapıları, iklim ve doğal kaynakları da izlenecek dış politikanın belirleyici unsurlarındandır. Ada devleti, kıta devleti ve kara devleti olmak gibi farklılıklar o ülke ve toplumun iç ve dış politikalarını etkiler.

³ İnan Arı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, TTK Yay., Ankara 1982, s.53-54.

⁴ Sako Susumu, *Matsumoto no Keizai Gaiko (Matsumoto'nun Ekonomik Dış Politikası)*, PHP Yayıncılık, Tokyo 2002, s.17.

⁵ Doğu Asya'da bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuzeydoğu bölgesi ve Rusya Federasyonu'nun Primorski bölgesini kaplayan tarihi bir bölge.

Jeopolitik açıdan bakıldığında, Japonya irili ufaklı binlerce adadan oluşan bir ada devletidir. Asya kıtasına yakınlığının yanı sıra bu bölgeden gelebilecek olan tehlikelere her zaman açık bir ülkedir. Japonya jeopolitik özellikleri dolayısıyla diğer ada devletlerinin benzeri bir şekilde dış politikada tutarlı ve genel bir politika izlemek yerine, daha çok büyük devletlerin politikalarına göre hareket eder. Japonya özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin spesifik olaylar karşısında izlediği politikaları benimser ve kendi politikalarını da buna göre saptar.⁶ Bir ada ülkesi olan Japonya, dış dünya ile ilişkilerini tamamen deniz yolları üzerinden yürütmektedir, bu da kendisini denizyolları üzerinde etkin olan Çin, Kore ve Rusya'ya karşı kırılğan hale getirmektedir. Ayrıca incelediğimiz dönemde bölgede kolonileri ile varlığını hissettiren İngiltere de, Pasifik'te Japonya'nın önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Japonya'da dış politikanın belirlenmesinde, jeopolitik konumu göz önüne alınarak her zaman güvenlik faktörü ön planda olmuştur ve diğer ülkelerden gelecek saldırılara karşı kendini korumak için hazır durumda olma güdüsü etkin olmuştur. Bu yüzden de donanmasını geliştirerek güçlendirmek ve hava saldırısı yapabilir konuma gelmek için askeri gücünü bu yöne kanalize etmiştir. Japonya doğal kaynakları bakımından çok fakir olup, sanayiye beslemek için gerekli madenlerin çoğuna sahip değildir. Japonya'da az miktarda kömür, kurşun, çinko, arsenik, bizmut, pirit, kükürt, kireç taşı, barit, silis taşı, feldspat, dol amit ve alçı taşı yatakları vardır.⁷ Bu yüzden Japonya sanayi ve askeri ihtiyaçlar için gereken ham maddeleri dışarıdan sağlamaktadır. İthalat Japon ekonomisinin temel direği durumundadır.

Jeopolitik olarak Türkiye'ye bakıldığında Asya ve Avrupa kıtasında topraklara sahip olan ve bu kıtalar arasında adeta bir köprü görevi yapan çok özel bir konuma sahiptir. Marmara ve Çanakkale boğazları özellikle Karadeniz ülkeleri ve bu ülkelerin başını çeken Rusya için büyük önem arz etmektedir. Hem Balkanlara hem de Ortadoğu'ya açılan bir kapı olarak görülen bugünkü Anadolu ve Trakya toprakları, yıllar boyunca büyük devletlerin iştahını kabartmıştır. Böylesine özel bir konumundaki topraklara sahip olan yeni Türk devleti de, dış politikasını güvenlik unsuru göz önünde tutarak çizmek durumundadır. Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olan Türkiye kendisini savunmak için hem güçlü bir kara ordusu bulundurması gerekirken, hem de güçlü bir deniz gücüne

⁶ A. Mete Tuncoku, *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, ASAM Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2002, s. 15.

⁷ "Natural Resources of Japan"

<<http://www.harpercollege.edu/mhealy/g101ilec/Japan/jpe/res/jperesfr.htm>> (21.02.2010)

ihtiyacı vardır. Atatürk döneminde Avrupa'da yükselen faşizm ve SSCB'den gelen komünizm tehlikesi ile işgal edilme endişesi hükümetleri, tarafsız bir politika izlemeye yöneltmiş ve bloklardan ayrı, hem tarafsız hem de barışçıl bir politika izlenmiştir. Doğal kaynaklar yönünden bakılacak olursa, Türkiye maden bakımından zengin ülkeler arasında gelmektedir. Fakat madenlerin büyük bir bölümü hammadde veya yarı işlenmiş olarak dış ülkelere satılmaktadır. Metalürji ve diğer endüstrinin temel hammaddelerinden biri durumundaki demir, en önemli yeraltı madenlerinden biridir. Türkiye'de 50'nin üzerinde madenin üretimi yapılmaktadır ve en önemli üretim kalemi linyittir. Diğer önemli üretim kalemleri arasında bor tuzları, mermer, manyezit ve diğer yapı malzemeleri gelmektedir.⁸ Böylesine doğal kaynaklara sahip ve Ortadoğu petrollerine yakın olan Türkiye, her zaman büyük güçlerin odak noktasında olmuştur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, Ortadoğu'ya çok yakın olmasına rağmen diğer emperyalist devletler gibi bu bölgenin petrol kaynaklarına yönelik bir müdahale de bulunmamış, saldırgan bir politika izleme yönüne gitmeyerek komşuları ile dostane ve barışçıl ilişkiler kurmayı kendisine ilke edinmiştir.

1.3 Ekonomi

Dış politikayı belirleyen bir diğer önemli faktör de ekonomidir. Bu çerçevede bakacak olursak Japonya, 19.yy.ın ortalarından itibaren Meiji Restorasyonu sayesinde batı ile ticarete açılmış ve bu ticaret ülke ekonomisini büyük oranda etkilemiştir. Japonya bu büyük reformdan sonra hızla sanayileşmiştir. Özellikle Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile batılı güçlerin birbirleri ile savaş halinde olmaları bu ülkelerin ticaretini engellemiştir. Önce bu durum Japon ticaretini ve ekonomisini kötü yönde etkileyecek gibi görünse de, I. Dünya Savaşı Japon ürünlerine büyük bir talep duyulmasına sebep olmuş, kısa süreli olsa da Japonya ihracatta büyük ilerleme kaydetmiştir. Dört yıl süren savaş boyunca dış ticarete neredeyse lider konuma geçen Japonya, savaşa kısa bir süre katılmasına karşın Pasifik'te Almanya'nın Çin'deki kolonilerine yerleşmiş ve bu sayede hem yeni hammadde kaynaklarına ulaşmış, hem de yeni pazarlara açılma şansı elde etmiştir. İhracat Japon ekonomisinin temel direğidir ve Japonya'nın ürettiği malların en büyük alıcıları ise, ABD ve İngiltere'dir. Bu yüzden ki Japonya dış politikasını oluştururken ekonomisinin durumunu ve gelişmesini göz önünde tutarak bu ülkelerle işbirliği ve ortaklık içinde olmuştur. 1929'da ABD'de yaşanan ekonomik krizin etkilerinin Japonya'da görülmesi üzerine enflasyon oranındaki artış ve pirinç fiyatlarındaki artış halkı

⁸ TÜBİTAK, *Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu*, Ankara 2003, s. 11.

ayaklanmaya teşvik etmiştir. Bunun üzerine Japonya, Mançurya’da ekonomik haklar elde etmek için silahlı güç kullanma yoluna başvurmuştur. Japonya’nın 1930’lardan sonra Çin’e uyguladığı dış politika ve işgal sonucu ABD ve İngiltere ile ters düşmüş ve ağır ambargolara maruz kalmıştır. Bu dönemde Japonya dış politikasını belirlerken hem ekonomik kaygıları ön planda tutmuş hem de yayılcı ve saldırgan bir politika izlemeyi uygun görmüştür.⁹

1920-1922 yıllarında Türkiye, Kurtuluş Savaşı içinde bulunduğu için, TBMM'nin bu dönemdeki başlıca amacı yurdu istiladan kurtarmak olmuştur. Savaşın gerektirdiği nedenlerle de, hükümet o sıralarda üretim ve endüstriye yatırım yapacak durumda değildir. Ancak yönetici kadro zaferden sonra ilke olarak siyasi ve ekonomik bağımsızlığı öngörmüştür. Uzun süren savaşımlardan sonra ekonomisi çok zayıflayan Türkiye, acil iktisadi kalkınma sürecine girmiştir. Bu süreçte özellikle kendi öz kaynaklarını kullanmak ve geliştirmek esas alınmıştır. Ayrıca uluslararası alanda işbirlikleri ve ticari ortaklıklar kurarak ekonomi canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu konuda 27 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresi toplanmış ve ekonominin geliştirilmesi konusunda çalışmalar yaparak bazı kararlar alınmıştır. Genel olarak bu kararların ortak özelliği ülke içerisinde bulunan hammaddelerin kullanımıyla oluşacak endüstri kollarının oluşturulması ve teşebbüslerin desteklenmesidir.

Bu dönemde dış güçlerin işgalinden ve ekonomik sömürsünden yeni kurtulmuş olan Türkiye kendi bağımsız ekonomisini kurmak yolunda adımlar atmış ve dış politikada da bu hareketini destekler nitelikte bir politika izlemiştir. İzlenen dış politikada Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi, Osmanlı döneminden beri geçerli olan kapitülasyonların kaldırılması ve Misak-ı Milli sınırları içerisinde olan Musul gibi önemli petrol yataklarına sahip olan bölgelerin Türkiye sınırlarına dâhil edilmesi gibi önemli teşebbüslerde bulunulmuştur. 1930’larda tüm dünyayı saran ABD’de ortaya çıkan ekonomik krizin etkileri zaten yeni ve zayıf olan Türk ekonomisine de ağır bir darbe vurmuştur. Bu ekonomik kriz sonrasında Türkiye, diğer ülkeler gibi saldırgan bir dış politika izlemek yerine çeşitli kısıtlamalar yapmış ve uluslararası çatışmalardan uzak durmayı başarmıştır.

⁹ “Sekai Kyōkō to Nihon no Chugoku Shinryaku” (Dünya Ekonomik Buhranı ve Japonya’nın Çin’i İşgali) <<http://www.jicl.jp/chuukou/kbacknumber/12.html>>25.02.2010

1.4 Askeri Yapı

Bir ülkenin dış politika dinamikleri arasında olmazsa olmazlardan birisi de silahlı kuvvetlerdir. Türkiye’de Milli mücadele yıllarında Kuvay-ı Milliye güçleri birleştirilerek düzenli bir ordu kurulmuş ve Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasıyla yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin savunması da yeni kurulan bu orduya teslim edilmiştir. I. Dünya Savaşı’nda ve Kurtuluş Savaşı’nda büyük kayıplar veren Türk ordusu zayıf düşmüş ve çağın teknolojik gereksinimlerinden uzak kalmıştır. Ayrıca Türkiye, üç tarafı denizlerle çevrili olmasına rağmen, o yıllarda bir deniz gücüne sahip değildir. Askeri yönden bu eksiklikler Türkiye’yi dış politikada daha kollektif ve askeri ihtiraslardan uzak bir çizgiye taşımıştır.

Diğer yandan bir ada devleti olan Japonya’nın Uzakdoğu sularında kurduğu askeri üstünlük ve donanma gücü göz önüne alındığında kendisine bir güvenlik çemberi oluşturmuştur.¹⁰ 1920’li yıllarda giderek belirgin bir biçimde yayılmacı ve sömürgeci nitelik kazanan Japon dış politikasının temel amacı, Asya kıtasındaki çıkarların, çok yönlü uluslararası işbirliği yoluyla korunması olmuştur. İngiltere ve ABD gibi devletlerle işbirliği ve uyum bazen de sürtüşme şeklinde ilişkiler sürmüştür. Ancak 1930’lu yıllarla birlikte askeri gücünü kanıtlamış olan Japonya, dış ilişkilerini askeri güç ve üstünlük temelinde yürüterek, 1945’te yenilgiye kadar sürecek olan dönem boyunca saldırgan ve yayılmacı bir politika izlemiştir. Bu da gösteriyor ki askeri yönden güçlü veya zayıf olmak, bir devletin dış politikasını çizerken alacağı kararlarda büyük önem teşkil etmektedir.

2. Karar Alıcılar ve İç Siyaset

Dış politikanın belirlenmesinde iç siyaset ve karar alma mekanizmalarının etkisi olduğu açıktır. Dış politika yapılışındaki faktörleri sübjektif ve objektif faktörler olarak iki bölüme ayırmak mümkündür. Politika yapım sürecine katılan bireylerin kişilikleri, dış politikaya ilişkin algılamaları ve dünya görüşleri birinci grubu oluşturur. Objektif faktörlerde kendi içlerinde iç ve dış ortamla ilgili olanlar şeklinde iki bölüme ayrılabilir.¹¹ Burada üzerinde duracağımız, ülke içi ortamın ve karar alıcıların dış politika yapımına etkileridir.

¹⁰ E. A. Ch.-Walden, “The Sino-Japanese War and the Open Door”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1938)*, Vol.17, No.5, 1938, s. 630.

¹¹ A. Mete Tuncoku, *Japonya’nın Çin Halk Cumhuriyeti’ne Karşı Politikası (1952-1978)*, Study of Languages and Cultures of Asia and Africa Monograph Series, No:21, Tokyo 1987, s. 17.

1889-1937, savaş öncesi dönemde Japonya, Meiji anayasası ile gücü siyasi kurumlar arasında dengelemiştir. (İmparator, Alt Meclis, Üst Meclis, Başbakan, Kabine, Ordu ve Donanma) Prusya imparatorluğu model alınarak otokratik parlamenter olarak kurulmuş bir sistem olmakla beraber siyasette kapitalist oligarklar etkin olmuştur.¹² Amerikan modeli bir sistem kurulma fikri de ortaya konulsa da Japonya için fazla liberal olduğu gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Teoride İmparator mutlak bir güce sahiptir. Yönetimde güç sahibi olan bir diğer mekanizma da “Genrō” yani yaşlı ve deneyimli devlet adamlarıdır. Genrō’ların yeni Japon anayasasına göre resmi bir rolü yoktur ancak ülke siyasetinde nüfuzları çok büyüktür. Özellikle hükümetlerin ve yeni dış politikaların oluşumunda sözleri çok geçerlidir. Kriz dönemlerinde Genrō’nun söyleyeceği bir söz, genellikle kararın ne olacağını kesinleştirir.¹³ 1920’li yıllarda siyasi partiler yönetimde güç kazanmış ve kısa bir süreliğine de olsa Japonya da demokratik bir düzen kurulmuştur. 1918-24 ve 1924-32 yılları arasında kurulan hükümetlerde dış politikayı siyasi partilerin kurduğu kabineler yönlendirmiştir.¹⁴ Bu dönem Japonya’da “Taishō Demokrasisi” diye anılmaktadır.

Japonya’da yönetime etkisi olan bir diğer kurum ise “Zaibatsu” diye adlandırılan ve Japonya’da büyük ekonomik güce sahip olan dev şirketlerdir. Bu şirketler, özellikle eski toprak sahipleri elitler tarafından kurulmuş olup, Büyük Japon İmparatorluğu ekonomisinin kalbi konumundadır. Özellikle Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo ve Yasuda gibi büyük kuruluşlar, Japon iç ve dış politikasında etkili olmuşlardır. Bu dört Zaibatsu özellikle hükümet ve askeri çevrelere yakınlıkları, üst meclis üzerindeki etkileri ile, Japon dış politikasını kendi emelleri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Japonya’da karar alma ve politika üretme konusunda farklı emperyal, siyasi ve ekonomik grupların etkili olması alınacak kararlarda Japonya’nın kötü etkilenmesi ağır eleştirilerle ve istifalarla sonuçlanmış bu nedenle çok partili demokratik yaşam çok uzun ömürlü olmamıştır. Dünya ekonomik buhranında etkileri ile ekonominin kötüye gitmesi kamuoyunda siyasi partilerin değerini düşürmüş ve 1929 ekonomik krizi ile birlikte militarist ve ultra-milliyetçi bir akım yükselişe geçmiştir.¹⁵ Japon ordusu, birliğin simgesi sayan Japon İmparatoru yücelten, Batılı değerleri reddeden, hak ve özgürlükleri kısıtlayan ve faşizmin çeşitli unsurlarını barındıran totaliter bir rejim oluşturulmuştur. Bu dönemdeki uluslararası bunalımları tahrik

¹² Richard W. Carney, *Contested Capitalism: The Political Origins of Financial Institutions*, Taylor & Francis, 2010, s.63.

¹³ Margaret MacMillan, *Paris 1919*, (çev. Belkıs Dışbudak), ODTÜ Yay., Ankara 2004, s. 305.

¹⁴ Theodore McNelly, *Contemporary Government of Japan*, Houghton Mifflin Comp, Boston 1963, s. 19.

¹⁵ Koichi Kishimoto, *Politics in Modern Japan*, Japan Echo Inc., Tokyo 1977, s. 18.

eden Japonya, bu bunalımları, askeri güç kullanılması için fırsat olarak değerlendirmiş ve dış politikasına saldırgan ve yayılmacı bir nitelik kazandırmıştır.¹⁶

Diğer yandan Türkiye'de Milli Mücadele döneminde bizzat Atatürk tarafından yönlendirilen dış politika ile yeni ve milli bir devlet kurma çabası, bir anlamda Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş diplomasisini oluşturmuştur. Milli Mücadelenin askeri ve diplomatik safhasını başarıyla sonuçlandıran Türkiye, Lozan Barış Antlaşması ile uluslararası alanda resmen tanınmıştır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla Anadolu'da doğan yeni Türkiye Devleti, *de facto* bir cumhuriyetti, adı konmamış bir cumhuriyet.¹⁷ Kayıtsız şartsız ulus egemenliğine dayanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı gücü TBMM'nin elinde bulunmaktadır.

1921 anayasasında yer alan Türkiye Devleti ilk bakışta tam bir devletti ve devleti devlet yapan ana unsurlara sahipti.¹⁸ Ülkesi vardı; en azından 4-500 bin kilometre karelik bir coğrafyaya egemendi. Yeterince nüfusu, ordusu, polisi, vardı, iç isyanlarını bastırabiliyor ve dışa karşı savaş verebiliyordu.¹⁹ Yabancı ülkelere diplomatik ilişkiler kurmakta ve elçilikler açmaktaydı. Ancak, TBMM hükümeti olarak adlandırılan bir hükümet olsa da net bir ismi olmaması diplomatik sıkıntılar doğurmuştur. Neticede yeni kurulmuş olan Türkiye, yönetim şeklini cumhuriyet olarak belirlemiş, adını Türkiye Cumhuriyeti olarak koymuş ve ilk cumhurbaşkanı olarak da Mustafa Kemal Atatürk'ü seçmiştir. Bu dönemde Türkiye'de tek partili bir siyasal sistem yönetime hâkim durumdadır. Çok partili düzene geçme girişimlerinde bulunulsa da imparatorluğun ardından yeni bir rejim ile yeni kurulmuş bir devlet, henüz böyle bir siyasi gelişmeye hazır değildir. Bu dönemde dış politika kararlarının alınmasında Atatürk etkindir. Atatürk'ün dış politikayla ilgili yaklaşımı; tamamen akla, mantığa ve sağduyuya dayanmakla beraber ülke çıkarlarını da temel alan bir yapıya sahiptir. Türkiye, o dönemde, dünyada milliyetçi, barışçı, gerçekçi, ittifaklar sistemine dayanan, anti-emperyalist ve anti sömürgeci özellikler taşıyan bir dış politikayı benimsemiştir.²⁰ Gerek Milli Mücadele döneminde gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra iç politikada olduğu gibi dış politikanın da oluşturulmasında Mustafa Kemal'in büyük ağırlığı ve birçok konuda belirleyiciliği söz

¹⁶ A. Mete Tuncoku, *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti...*, s. 13.

¹⁷ Bilal N. Şimşir, *Atatürk Dönemi-İncelemeler*, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yay. Ankara 2006, s. 98

¹⁸ Bilal N. Şimşir, *Atatürk Dönemi...*, s. 100.

¹⁹ İbid

²⁰ Ayten Sezer; "Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu ile İlgili Görüşleri" *Üçüncü Bine Girenken Türkiye*, TDV Yay., Ankara, 2000, s. 63.

konusudur. Özellikle Türk dış politikasının genel yönelimini belirlemede Atatürk'ün son sözü söylediği bilinmektedir.²¹

3. Uluslararası Ortam

Dış politika, bir ülkenin sınırları içinde oluşan bir süreç değildir. Oldukça kompleks resmi ve gayr-i resmi ilişkilerin, ittifakların, çatışmaların ve işbirliklerinin oluşturduğu bir sistem içerisinde oluşur ve gelişir.²² Dış politikanın belirlenmesinde ve uygun kararların alınmasında, o dönemki uluslararası ortamın durumu oldukça etkilidir. Özellikle ekonomik veya güvenlik nedenleriyle diğer devletlerle karşılıklı bağımlılık içerisinde olan devletler için uluslararası ortamın durumundaki değişiklikler, bu devletlerin dış politikalarında da dalgalanmalara neden olabilir. Dış politika yapıcısı kurumlar ve kişiler bu durumun farkında olmalıdırlar.

Bir devletin belirli bir döneme ait dış politikasını incelerken o dönemin uluslararası olaylarını ve bu devlete etkileri de analiz edilmelidir. İki savaş arası dönemde uluslararası ortamın niteliğini etkileyen iki önemli gelişme ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki döneme kesin damgasını vuran revizyonist-statükocu kavgasıdır.²³ I.Dünya savaşını bitiren Versay Anlaşmasının ağır hükümleri altında ezilen Almanya ve hükümlerin kesinlikle uygulanmasını isteyen İngiltere ve Fransa arasında başlayan bu kavga, II. Dünya savaşının da tetikleyicisi olarak görülmektedir. İkinci gelişme ise 1929 yılında patlak veren ve bütün dünyayı etkileyen büyük dünya ekonomik buhranıdır.

Bu dönemde yükselen komünizm ve faşizm gibi ideolojiler devletlerin dış politika da alacakları kararları da derinde etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'de Atatürk dönemi, Japonya'da Taishô ve Shôwa dönemi olarak adlandırılan bu dönemlerde dış politikaya etki eden en önemli faktörün bütün dünyayı etkileyen I.ve II. Dünya Savaşı ve ardında bıraktığı siyasi ve ekonomik etkilerinin olduğunu söylemek de doğru olacaktır.

I.Dünya Savaşı parçalanmakta olan Osmanlı Devleti için eski güçlü imparatorluk günlerine geri dönmek ve kaybettiği toprakları tekrar kazanmak için bir umut olduysa da savaştan mağlup çıkması imparatorluğun sonunu hazırlamıştır. Avrupa'da patlak veren ve tarihin ilk top yekûn mücadelesi olan bu savaş sadece Avrupa'da değil bütün dünyada haritalarda değişikliğe yol açmıştır. İmparatorluğun ardından kurulmuş olan yeni Türk

²¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yay., Cilt I, 10.Baskı, İstanbul 2004, s. 79.

²² İdris Bal, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Alfa Yay., I. Baskı, İstanbul 2001, s. 7.

²³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 242.

devleti I.Dünya Savaşı'nın etkileri ve Osmanlı'nın miras bıraktığı adil olmayan anlaşmalardan kurtulmak ve uluslararası sorunların çözülmesi için dış politikada büyük bir mücadeleye girmiştir. İtilaf Devletlerinin emperyalist emellerinin odağında olan Türkiye, dış politikasını belirlerken güvenlik ve toprak bütünlüğünün korunması gibi unsurlar ön plana çıkmıştır. Atatürk, 1921 yılında TBMM'de yaptığı bir konuşmada “*Efendiler, siyaset-i hariciyemizde ahar bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak, hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi, namusumuzu müdafaa ediyoruz ve edeceğiz. Türkler, bütün medeni milletlerin dostudur.*”²⁴ diyerek dış politikasında saldırgan değil, savunmacı bir çizgi izlediğini ortaya koymuştur.

Bu gelişmelerin tam tersine I.Dünya Savaşı Japonya tarafında çok farklı etkiler doğurmuştur. Japonya I.Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerle aynı masaya oturmuş ve dünyada artık büyük güçlerden biri olduğunu ispat etmiştir. Bunun yanı sıra zaten güçlü durumda olan donanmasının ve savaş sonrasında müttefikleriyle yaptığı anlaşmalardan da aldığı güvenle, emperyalist hedeflerini genişleterek Asya kıtası üzerinde uygulamaya başlamıştır. Japonya'nın iç politikasında yaşanan bu hızlı değişim, ülkeyi giderek militarist bir havaya sokarak Avrupa'daki diğer diktatör ve faşist rejimlerle işbirliği kurmaya yöneltecektir.

---

²⁴ Berna Türkdoğan, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATDTKY Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 31.

2.BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. 1923-1932 Yılları Arasında Türk Dış Politikası

1.1 Genel Durum

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından onun yerini alan Türkiye 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet yönetimine geçmiş 16 milyon nüfuslu küçük bir devlet olmasına rağmen imparatorluktan daha iyi bir şekilde birbirine kenetlenmiş, imparatorluktan daha kuvvetli, daha azimli bir devlet olarak uluslararası ilişkiler alanındaki yerini almıştır.¹ I.Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan devletler arasında, sadece Türk Devleti ile galip devletler arasında eşit şartlara göre bir anlaşma yapılmıştır. Milli Mücadele'den başarıyla çıkan Yeni Türk devletinin dayatma anlaşmalarla masaya oturmayacağını kanıtlamış ve bu sayede Lozan Anlaşması yapılabilmektedir.

I. Dünya Savaşı'nın ardından yeni bir devlet olarak uluslararası ilişkiler sahnesine çıkan Türkiye de, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu gibi güçlü devletlerin dış politikalarında emperyalist emellerinin odak noktasında olmuştur. 1923'ten sonra Türkiye Avrupa'nın bütün güçlü devletleri ile komşu duruma gelmiştir. Sovyetler Birliği doğu bölgesinde, İngiltere Irak Mandası ve Kıbrıs vasıtasıyla, Fransa Suriye Mandasıyla, İtalya ise On iki Adayı ve Meis Adasını eline geçirdiği için Türkiye ile sınırdaş olmuşlardı. Güçlü devletlerle komşu olması nedeniyle stratejik önemi artan Türkiye'nin Milli Mücadeleden sonra gerçekçi bir dış politika izlemesi gerekmiştir.²

---

¹ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 1999, s. 59.

² İbid.

Milli Mücadelede peş peşe kazanılan zaferlerin ardından Türk liderlerin kendine güveni iyice artmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra galip devletlerin insafsızca hareketlerine maruz kalan Türkiye tehlikeli bir genişleme politikası izleyebilirdi. Fakat Türk önderleri bu yola gitmemişlerdir.³ Hamdullah Suphi Tanrıöver bir hatırasında; “ Milli mücadele henüz bitmiş, ordularınız Meriç sınırlarına dayanmıştı. Atatürk'ün Selanik'ten çocukluk arkadaşı Nuri Conker dedi ki: Paşam ne duruyorsunuz? Her şey elinizde. Selanik'teki eviniz boş duruyor. Bir sözünüzle orada oturabilirsiniz; size kim engel olabilir? ” Atatürk hepimizin yüzüne baktı ve şunları söyledi: “Böyle bir hareket bütün Avrupa'yı aleyhimize ittifaka sevk eder. Büyük bir mücadele iyi bir şekilde sona erdi. Tehlikeli bir maceraya atılamam.” diye cevap vermiştir.⁴

1923-1932 yılları arası Türk Dış Politikası;Lozan'da Türkiye'nin çıkarlarına uygun olarak halledilmeyen anlaşmazlıkların çözülmesi, yeni sorunlarında Türk Milli Dış Siyasetine uygun olarak barışçıl politikalarla ama aktif bir dış politika izlenmesi esasına göre çözülmesi şeklinde gelişmiştir. 1932 sonlarına kadar Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde karşılaştığı bütün sorunların arkasında İngiltere ve Fransa olduğu söylenebilir. Bu yüzden Türkiye'de, Batılı Devletlere karşı bir güvensizlik hâkim olmuş ve bu devletlerle ilişkilerin düzelmesi hemen mümkün olamamıştır.⁵

Lozan'da birçok sorunun çözümlenemeyerek daha sonraya bırakılması, buhranlar dönemi olarak bilinen bu dönemde, büyük devletlerin sorunları sürekli Türkiye'nin aleyhine çözüme çabaları, bu güvensizlik duygusunu kuvvetlendirdiği gibi, Batı Dünyası ile ilişkilerin normalleşme sürecini de geciktirmiştir.⁶ Bütün bunlara rağmen bu dönemde; Lozan Antlaşmasında ortaya konan esasların uygulanması, büyük devletlerle ilişkilerin normalleştirilmesi, komşuları ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi, Türkiye'de dış politikanın temel özellikleri olmuş, uluslararası genel gelişmeler yakından takip edilerek içte ve dışarıda istikrarın sağlanmasına çalışılmıştır.⁷

Türkiye'nin Lozan Barış Antlaşmasında çözemediği ve bu dönem de dış politikayı meşgul eden başlıca sorunlar; İngiltere'yle Musul ve Çevresi ile Irak sınırının tespiti,

³ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk...*, s.60.

⁴ Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Mentek Kitabevi, İstanbul 1968, s.290.

⁵ Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”
<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf>
15.04.2010

⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 – 1980)*, Ankara 1988, s. 321.

⁷ Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, AİTİYA Yay., Ankara 1981, s. 353.

Fransa'yla Osmanlı borçlarının ödenmesi meselesi ile Suriye'yle Hatay sınırın tespiti, Yunanistan'la Türk ve Rum ahalinin mübadelesi meseleleri ile, kapitülasyonlara ilişkin bazı hususlardır.

1.2 Batılı Devletler ile İlişkiler

1.2.1 Musul Sorunu ve Türk-İngiliz İlişkileri

İngiltere, Batı uygarlığının güçlü temsilcisidir. Mustafa Kemal'in adım adım gerçekleştirmeye ta başında aklına koyduğu Batılı devlet ve toplum yapısı için, İngiltere bir simge durumundadır. Öte yandan Mustafa Kemal'in savaş meydanlarında karşılaştığı ülkelerin askerlerini tanıyarak, her birinin ülkesi hakkında edindiği kanılar içinde İngiltere'nin özel bir yeri vardır. Mustafa Kemal'de İngiltere'ye karşı takdir ve saygı duyguları yerleşmiştir.⁸ Mustafa Kemal 1930'lardan sonra İngiltere ile ittifak arayışları içine girecek ancak bunun için öncelikle Lozan'dan kalma sorunların başını çeken Musul konusunda İngiltere ile anlaşmaya varması gerekmektedir. 1923 sonrası dönemde Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesine engel olan önemli sorunların başında Musul sorunu gelmektedir.

I.Dünya Savaşı'ndan önce Musul bölgesi, İngiltere, Fransa ve Almanya arasında rekabet konusu olmuş, 1916'daki Sykes-Picot anlaşması ile bu bölge, Fransa'ya vaat edilmiştir. Ancak, İngiltere de Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayanarak 15 Kasım 1918 yılında Musul'u işgal etmiştir.⁹

Misak-ı Milli'nin birinci maddesine göre 30 Ekim 1918'de fiili işgal altında bulunmadığından Musul, Türk sınırları içerisinde bulunmaktadır, ancak Milli Mücadele de düşman işgalinden kurtarılması mümkün olmamıştır. Bu yüzden konunun çözümü için Lozan Konferansında çalışmalar yapılmıştır. Konferansta Türkiye, Musul ve Süleymaniye bölgelerinde halkın büyük çoğunluğunun Türk olması nedeniyle buraların Türkiye'ye ait olması gerektiğini savunmuş, ancak İngiltere bu teze karşı çıkmıştır. Türkiye bölgenin geleceği için plebisit yapılmasını istediye de İngiltere bunu da reddetmiştir. Musul meselesi konferansın çalışmalarını tehlikeye düşüreceği nedeniyle bu konunun konferanstan sonraya bırakılmasına karar verilmiştir. Lozan Anlaşmasınının 3. Maddesininin 2. Fıkrasına şöyle bir hüküm konmuştur:

⁸ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara Üni. SBF. Yay., Ankara 1978 s. 78.

⁹ Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yay., Ankara 2008, s. 100.

“ Türkiye ile Irak arasındaki hudut dokuz ay zarfında Türkiye ile Büyük Britanya arasında sureti muslihane de tayin edilecektir.

Tayin olunan müddet zarfında iki hükümet arasında ihtilaf husule gelmediği takdirde ihtilaf, Milletler Cemiyeti Meclisine arz olunacaktır”¹⁰

Musul Türkiye için hem güvenlik, hem insani boyut, hem de petrol açısından önem taşırken, İngiltere açısından Hint yolu üzerinde bulunması ve petrol kaynaklarına sahip olması açısından önem taşımaktadır. Hatta Lord Curzon “Fırat İngiltere’nin (yani Hindistan’ın) Batı sınırındır” diyerek buranın stratejik önemini vurgulamıştır.¹¹

Sorunun çözümlenmesi amacıyla 19 Mayıs 1924’de İstanbul da başlayan görüşmelerde, tarafların tutumlarından vazgeçmemeleri nedeniyle herhangi bir sonuç alınamamıştır. İngiltere Hakkâri ve çevresinin de coğrafi olarak Irak’ın devamı olduğunu gündeme getirmiş, ayrıca Hakkâri’deki dinsel çoğunluğun Süryani olduğunu, Süryanilerin ise Irak’a göç etmeleri dolayısıyla Hakkâri’nin de Irak’a katılması gerektiğini öne sürmüştür. Cenevre’de görüşmeler sürerken Musul bölgesinde İngiliz kuvvetleri ile sınırda çatışmalar meydana gelmiştir. Bunun üzerine İngiltere verdiği bir ultimatomda; Türk kuvvetleri 48 saat içinde İngilizler tarafından kabul edilen sınır hattının gerisine çekilmezlerse zora başvuracaklarını bildirmişlerdir. Türkiye geçici sınır hattının belirlenmesi için Milletler Cemiyetine başvurmuş, bunun üzerine Milletler Cemiyeti 29 Ekim 1924’te Brüksel de olağanüstü toplanarak geçici sınır hattını belirlemiş ve tarafların buna uymalarını istemiştir. Tarafların bu sınıra riayet edeceklerini bildirmeleri üzerine uyuşmazlık geçici bir süreliğine halledilmiş ve Tahkik Komisyonu bölgede çalışmalarına başlamıştır.¹²

Milletler Cemiyeti Tahkik Komisyonu raporunu Eylül 1925 de Milletler Cemiyeti Meclisine sunmuş ve şu tavsiyelerde bulunmuştur:

1. Musul Irak’ın bir parçası olarak sayılacak ve 25 yıl süreyle İngiliz Mandası altında korunacaktır.
2. Türkiye ile Irak arasında sınır hattı Brüksel’de tespit edilen hat olacaktır.

¹⁰ Metnin tamamı için bkz. Lozan Barış Anlaşması, Düstur: 3. Tertip, Cilt 5, İstanbul, Necmi İstikbal Matbaası, 1931, s. 20.

¹¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*,s.260.

¹² Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk ...*,s. 72.

Türkiye bu rapora itiraz etmiş ve dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Üçlü Komisyon tarafından hazırlanan raporun hiçbir bağlayıcılığı olmadığını ve Türkiye'nin Musul üzerinde egemenlik haklarının olduğu gibi kaldığını bildirmiştir. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti Meclisi, Üçlü Komisyon raporuna bağlı olarak Milletler Cemiyeti'nin alacağı kararların bağlayıcı olup olmadığı konusunda Milletlerarası Daimi Adalet Divanı'na danışmaya karar vermiştir. Türkiye'nin katılmadığı görüşmeler sonunda Divan, Milletler Cemiyeti Meclisi'nin kararlarını, oy birliği ile vermek zorunda olduğunu ve kararın her iki taraf için de bağlayıcı olduğunu bildirmiştir. Neticede Milletler Cemiyeti Meclisi 16 Aralık 1925'de Üçlü Komisyon'un raporunu benimseyen, yani Musul'u Irak'a bırakan bir kararı kabul etmiştir.¹³

Milletler Cemiyeti'nin bu kararı Türkiye de büyük tepkilere yol açmış ve ülkede İngiliz karşıtlığı artmıştır. Ancak bu ağır kararın ardından Musul'u kuvvet yoluyla geri alma yoluna gidilmemiştir. Böyle bir teşebbüste bulunmak gerek iç gerekse dış düşmanlara Türkiye üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için yeni bir fırsat verebilirdi. Diğer yandan savaştan yorgun ve bitkin çıkan Türkiye, devrim ve kalkınma hareketlerine girişmiştir. Yeni bir savaş bu çalışmalarını süresiz olarak geri bırakabilecektir. Bu sebeple, Türk hükümeti Milletler Cemiyeti'nin verdiği kararı esas alarak İngiltere ve Irak'la görüşmelere girişmiştir.¹⁴

1926 yılında imzalanan anlaşmaya göre Türkiye ile Irak arasında sınır Milletler Cemiyetinin Brüksel'de tespit ettiği hat esas olacaktır. 5 Haziran 1926 yılında Musul'un M.C. Konseyi tarafından Irak'a bırakılmasından sonra İngiltere ve Irak'la başlatılan görüşmeler sonunda, Musul petrollerinin %10'nun 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁵

Musul'un kaybedilmesinde bölgenin stratejik önemi, petrol kaynakları açısından zengin oluşu ve İngiltere'nin imparatorluk yolları üzerinde olması önemli sebeplerdendir. Bölgenin sahip olduğu bu özellikler İngiltere'nin ısrarcı, uzlaşmaz ve baskıcı tutumuna neden olmuştur. Türkiye'nin Kürt ayaklanmasını sert bir biçimde bastırması, bölgedeki Hıristiyanlara karşı kuvvet kullanması, Adalet divanına temsilci göndermeyi reddetmesi, M.C. meclisince görevlendirilen Estonyalı General Laidoner'i kendi bölgesine sokmaması

¹³ Ayhan Aydın, *Musul Meselesi*, Turan Yayıncılık, İstanbul 1995, s. 113.

¹⁴ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 76.

¹⁵ M. Mesut Uyanık, *Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl Kronolojisi*, Anadolu Ajansı Yay., Ankara 2004, s. 45.

Türkiye'yi bütün bunları yapmakta haklı bile olsa M.C. Divanı önünde yalnızlığa itmiştir.¹⁶ Ayrıca meselenin daha önceki görüşmelerde halledilmeyerek Milletler Cemiyeti'nin kararına kalması Türkiye açısından ayrı bir talihsizliktir. Çünkü bu tarihte Türkiye, Milletler Cemiyeti'nin üyesi değildir. Buna karşılık İngiltere, cemiyetin aslî ve kurucu üyesidir. İngiltere'nin Cemiyet Meclisi'ndeki bu konumu Musul Meselesinde diğer devletlere baskı yapabilme gücü vermektedir. 1926 anlaşmasından sonra Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkiler gelişmesi de pek kolay olmamıştır. Bu soğuk durum 1929 yılına kadar devam etmiş, o yıl bir İngiliz filosu İstanbul'u ziyaret etmiş filo komutanı ve İngiliz Elçisi Ankara'da Atatürk'ü ziyaret etmiş ve bu ziyaret iki ülke arasında yeni ilişkiler gelişmesinin başlangıcı olarak görülmüştür.¹⁷

1.2.2 Mübadele Sorunu ve Türk-Yunan İlişkileri

Lozan görüşmeleri sırasında Türk ve Yunan ilişkileri açısından engel teşkil eden ve ele alınan konu Türkiye'de bulunan Rumlar ile Yunanistan'da bulunan Türklerin karşılıklı yer değiştirmesi konusudur. Yunanistan'ın Anadolu serüveni tam bir felakete sonuçlanınca bir milyonu aşkın Rum, Yunan ordularını izleyerek Yunanistan'a kaçmıştır. Lozan Konferansında Türkiye bunların geriye dönmelerine hiçbir biçimde razı olmayacağını bildirmiştir. Yunanistan'ın o günkü nüfusunun dörtte birine ulaşan bu insanları yerleştirmek Yunanistan için büyük bir sorun teşkil etmekte idi.¹⁸

Lozan Barış Konferansının bir aşamasında, Norveçli Nansen'in sunduğu formül kullanılarak, iki devlet arasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele Anlaşması Türkiye ve Yunanistan'da bulunup da mübadeleye tabi tutulacak ve/veya bu mübadeleden istisna edilecek olanların durumunu ve mübadele işlerinden doğacak sorunların ne şekilde çözümleneceğini tespit etmiştir.¹⁹ Bu konuda 30 Ocak 1923'te Nüfus Mübadelesi Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Türkiye'de İstanbul'da oturan Rumlarla, Yunanistan'da Batı Trakya'da oturan Müslümanlar hariç Türkiye'de Rum Ortodoks dininden olan Türk uyrukluları ile Yunanistan'da yerleşik Müslüman dininden olan Yunan

¹⁶ Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri...*, s. 301.

¹⁷ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 271.

¹⁸ Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yay. Ankara 1991, s. 76.

¹⁹ Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 45.

uyrukluları 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu karşılıklı yer değiştirmeye tabi tutulacaklardır.²⁰

Anlaşmanın uygulanması ve çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümlenmesi için iki devletten dörder kişi ve Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilmiş üçer kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Ancak uygulamaya gelindiğinde bazı aksaklıklar baş göstermeye başlamıştır. Bu komisyon çalışmalarını Ekim 1923'te başlatarak sorunu çözmeye çalışmıştır. Türk ve Yunan tarafı bu konuda yerleşmiş olan nüfusu farklı algıladığı için görüş ayrılığına düşmüştür. Yunanistan daha çok Rum'un Türkiye'de kalmasını istediği için konu Milletler Cemiyetine havale edilmiştir. Cemiyetin Milletlerarası Daimi Adalet Divanından çıkan 1925 yılında ki rapor da meseleyi çözememiştir. Bunun üzerine Türk - Yunan ilişkileri ilk büyük gerginliği yaşamıştır.²¹

Yunan Hükümeti Batı Trakya'da bulunan Müslüman-Türk halkının özellikle taşınmaz mallarına el koyarak bunları Türkiye'den göçen Rumlara vermesi üzerine Türkiye'den cevap gecikmemiş ve aynı şekilde bu kez Türkiye İstanbul'da bulunan Rumların mallarına el koymuştur. Böylece uyuşmazlık daha da büyümüştür. Mübadeleden sonra Anadolu da bulunan Rum ahalinin göç etmesiyle Anadolu iyice Türkleştirilmiştir ancak mübadelede çıkan sorunlar nedeniyle Yunanistan'la ilişkiler 1930 yılına kadar düzelme gösterememiştir.²²

1930'larda Türk-Yunan ilişkilerinde ilerleme kaydedilmesinde iki etken etkili olmuştur bunlardan birincisi; İtalya'nın Akdeniz bölgesinde Türkiye ve Yunanistan'ı içine alan bir dostluk ve ittifak kurma çabası, bir diğeri ise Mustafa Kemal ve Venizelos gibi iki büyük devlet adamının, ilişkilerin geliştirilmesinde göstermiş oldukları gayretlerdir. Venizelos ile birlikte Yunanistan'ın o zamana kadar izlediği dış politikada ani bir değişiklik olmuş ve sorunların barışçıl yollardan çözülmesi konusunda karşılıklı adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu olumlu ortamda ön görüşmelerden sonra Ankara'da iki devlet arasında 10 Haziran 1930 da mübadele konusunda çıkan sorunların düzeltilmesini öngören

²⁰ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1989, s.177-183.

²¹ Sait Dinç, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler" s.10.

<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf>
10.03.2010

²² Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 66.

bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma Lozan'dan kalan önemli bir uyuşmazlığı çözmüş ve iki komşu devlet arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem açılmıştır.²³

27 Ekim 1930'da Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Ankara ve İstanbul ziyaret etmiştir. Bu ziyaretle iki devlet arasında dostluk anlaşması imzalanmış ve aralarında anlaşmazlık olan konularda Milletlerarası Adalet Divanına başvurularına karar verilmiştir. 1830'dan 1930'a kadar gerginlik içinde geçen Türk-Yunan ilişkileri yumuşamış ve daha dostane ilişkiler kurulmuştur. Anlaşma sağlanamayan hususlarda fevri hareket edilmeyerek Milletlerarası Adalet Divanına başvurulması o dönem izlenen Türk dış politikasının uluslararası anlaşmalara ve uluslararası hukuka saygısını ve bağlılığını bir kez daha ortaya koymuştur.

1.2.3 Türkiye - Sovyet Rusya İlişkileri ve Siyasi Yakınlaşma

I. Dünya Savaşı devam ederken Bolşevik İhtilalı gerçekleşmiş, Çarlık Rusya yıkılarak yerine Sovyet Rusya kurulmuştur. Kurtuluş savaşı idarecileri, birçok seferler, Türk halkının emperyalistlere karşı savaşında Rusya'dan bir yardım görmenin mümkün olup olmayacağını görmek için Bolşevik Rusya'ya gitme çareleri aramışlardır.²⁴ Milli Mücadele yıllarında ortak düşman olan emperyalistlerle savaşıldığı gerekçesiyle Sovyetler Türkiye'yi desteklemiş, para ve silah ve diplomasi yardımı yapmışlardır.²⁵ 1923'ten sonra da Türkiye Avrupa'da kendisine karşı devam etmekte olan kötü davranışlar sebebiyle yapayalnızdır. Lozan'da çözülemeyen en tartışmalı konu olan Musul konusunda Milletler Cemiyeti'nin haksız olduğu halde İngiltere lehinde karar alarak Musul'u İngiltere'ye bırakması Türkiye'nin Avrupa'daki yalnızlığını iyice pekiştirmiş ve kendisini Sovyetlere daha da yakınlaştırmıştır. Bunun yanı sıra Avrupa'da 1925'te imzalanan Locarno anlaşması ile Almanya'nın izolasyonuna bir son verilmesi de Sovyetleri Türkiye'ye yakınlaştırmıştır. Bu dönemde Türkiye de, Sovyetler Rusya da Milletler Cemiyeti'nin üyesi değillerdir. Sovyet Rusya, Milletler Cemiyeti'nin kapitalist devletler tarafından kurulmuş kendisine karşı bir cephe olarak görmekte ve bu cepheye dâhil olmamış Türkiye'yi kendisine daha yakın görmesinde etkili olmaktadır.

²³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 348.

²⁴ S.İ. Aralov, çev. Hasan Ali Ediz, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*, Burçak Yay, İstanbul 1967, s. 18.

²⁵ Süleyman Kocabaş, *Atatürk Dönemi Partileşme süreci, Ekonomi ve Dış Politika, Otoriteri Yönetim, Önemli Olaylar, Atatürk'ün Ölümü (1923-1938)*, İstanbul 2007, s. 79.

İki devlet arasında Milletler Cemiyeti'nin Musul konusunda aldığı kararın hemen ertesi günü 17 Aralık 1925'te bir tarafsızlık ve saldırmazlık anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile taraflar üç yıl süresince birbirlerine saldırmayacaklarını ve birbirlerine karşı kurulmuş ittifak veya siyasi anlaşmalarda yer almayacaklarını taahhüt etmişlerdir.²⁶ İngiltere bu yakınlıktan rahatsız olmuş ve Türkiye'yi kontrolü altına alabilmek için çeşitli ekonomik yaptırımlar uygulasa da başarılı olamamıştır. Ayrıca İngiltere Milletler Cemiyeti'ne girmesi için Türkiye'ye baskı yapıyordu. Sovyetler ise kendisi girmedeği gibi Türkiye'nin de Milletler Cemiyetine katılmasını istemiyordu. Türkiye Milletler Meclisinde kendisine daimi üyelik verilmediği takdirde Milletler Cemiyeti'ne girmeyeceğini açıklamıştır. Bunun mümkün olmadığı zaten açıktı. Böyle bir şartı öne sürerek Türkiye Milletler Cemiyetine girmeyi dolaylı yoldan reddediyordu.²⁷

Siyasi alandaki bu yakınlıklar ticari alanda pek de etkili olamamış Türkiye güçlü komşusu Sovyet Rusya ile ticaret ilişkilerini istediği düzeyde geliştirememiştir. Ticari ilişkilerin gelişmesi bazı engellere takılmaktaydı. Şubat 1926 da Türkiye'den ithal edilen mallara Sovyetlerin tedbir koyması ve Mayıs ayında Odessa limanında Türk mallarına giriş izni verilmemesi Türk Hükümetinin protestolarına sebep olmuştur. Uyuşmazlıkların halledilmesi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için yapılan görüşmelerin sonucunda 11 Mart 1927 de iki taraf arasında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.²⁸

1923-1930 yılları arasında Türk-Sovyet ilişkileri dostane bir şekilde devam etmekle beraber, Sovyetler Birliği Türkiye'nin dayandığı tek büyük devlet olmaktan çıkmaya başlamıştır. 1928 yılında İtalya ile bir dostluk ve tarafsızlık anlaşması imzalanmıştı. 1930 yılına doğru Türkiye eski düşmanları İngiltere, Fransa ve Yunanistan'la meselelerini halletmiş ve bu devletlerle normal münasebetler kurmuştur.²⁹ Batılı devletlerle bu yakınlıkta Sovyetleri korkutmuş Türkiye'nin elden gideceği düşüncesiyle Türkiye'ye karşı daha yakın davranmış daha önceden imzalanan ticaret ve dostluk anlaşmalarını uzatmak ve yenilemek için görüşmelerde bulunmuştur. İyi ilişkiler devam ettirilmiştir.³⁰

²⁶ Kamuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 112.

²⁷ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 78.

²⁸ İbid.

²⁹ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 81.

³⁰ Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye'nin İkili İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 7, Sayı 1, 2006, s. 68.

1.2.4 Türk-İtalyan İlişkileri

İtalya ile düşmanlık I.Dünya Savaşında Anadolu'yu paylaşmak isteyen üç büyük devletten biri olmasıyla başlamıştır. Ancak Türkiye'nin Milli Mücadele konusunda kararlılığını anlayıp Türk topraklarından askerlerini çekerek yeni ilişkiler kuran ilk devlette İtalya olmuştur.

1922 yılında iktidarı ele geçiren Mussolini, İtalya'da nasyonalist ve emperyalist bir idare kurmuş ve her yıl on binlerce İtalyan'ın yabancı ülkelere, özellikle de Amerika'ya göç etmelerini önlemek ve bunları İtalya'nın egemenliği altında olacak topraklara yerleştirmek amacını güden bir programı uygulama sevdasına düşmüş ve bunun için de Akdeniz çevrelerinde ve Ortadoğu'da sızacak ve yayılacak topraklar aramaya başlamıştır.³¹ Türkiye İtalya'nın bu yayılcı politikasından tedirgin olmuş bu yayılmanın Balkanlar ya da On iki ada üzerinden kendisine de sıçrayabileceğinden çekinmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında müttefikler arasında birlikte hareket etme konusunda görüş birliği sağlandıktan sonra, İtalya Hükümeti, Türkiye'ye karşı izleyeceği siyaseti tespit etmiştir.³² Lozan Konferansında İtalya'nın İngiltere'ye aktif destek vermesi Türkiye ile arasını açmıştı. İtalya Balkan devletleriyle ilişkilerinin gerilmesi üzerine Doğu Akdeniz devletleri ile bir ittifak sistemi kurmak istemektedir. Öte yandan Türkiye de Batılı devletlerle ilişkilerini düzeltme ihtiyacı duymaktadır. İtalya'ya yaklaşması bu hususta atılacak önemli bir adım olacaktı ve böylece, Türkiye uluslararası ilişkilerdeki yalnızlığından kurtulacak ayrıca Sovyetlerin siyasi nüfuzu azaltılacaktır. 30 Mayıs 1928'de Roma'da Mussolini ve Tefvik Rüştü Aras arasında bir Tarafsızlık, Uzlaşma ve Adli Tesviye Antlaşması imzalanmasına karar verilmiştir. Buna göre taraflar birbirine yönelmiş herhangi bir ittifaka katılmayacaklar, taraflardan birine, bir veya birkaç devletin saldırması halinde tarafsız kalacaklardı.³³

1928 Türk-İtalyan Antlaşmasına rağmen iki devlet arasındaki ilişkilerin bundan sonra uzunca bir süre dostane bir seyir izlediği söylenemez. İtalya'daki faşist rejimi Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Türkiye'yi de içine alacak şekilde yayılcı bir politika izlemesi, Türkiye'yi Milli çıkarlarını koruyacak bir politika izlemeye yöneltmiştir.

³¹ Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Yay., Ankara 1991 s. 217.

³² Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, SAM Yay., Ankara 1999, s. 344.

³³ Süleyman Kocabaş, *Atatürk Dönemi Partileşme...*, s. 85.

1.2.5 Osmanlı Borçları Meselesi ve Türk-Fransız İlişkileri

Rusya ile olan yakınlıktan sonra, özellikle İngiliz-Fransız çekişmesinden doğan nedenlerle Fransa-Türkiye arasında bir yakınlaşma doğmuştur. Bunun sonucunda 20 Ekim 1921 günü Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Fransız kuvvetleri işgal altında tuttıkları bölgeleri hızla boşaltmışlardır. 1921 Antlaşması ile başlayan Türk-Fransız yakınlığı fazla uzun sürmemiş, Lozan'a gelindiğinde kapitülasyonların kaldırılması konusunda çok kararlı olan Türk heyetinin karşısında en zıt fikirde olan Fransız heyeti bulunmaktaydı. Fransa kendi çıkarları söz konusu olduğunda diğer batılı devletlerle işbirliği yapmış, Ankara Antlaşması'nın getirdiği yakınlaşmayı zedelemiştir. 1921 Ankara Antlaşmasına göre bir ay içerisinde Türkiye-Suriye sınırını çizmek üzere karma komisyon kurulacaktı. Fakat komisyon ancak 1925 Eylülünde kurulabilmiş ve uzun süren görüşmeler sonucunda 18 Şubat 1926'da "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" parafe edilmiştir. Fakat Fransa bu antlaşmayı hemen imzalamamış ve Türkiye ile İngiltere arasında Musul sorununun çözümlenmesini beklemiştir. Nihayet Türkiye ile İngiltere arasındaki Musul sorununun çözümünden sonra 30 Mayıs 1926'da antlaşmayı imzalamıştır.³⁴

Türkiye ile Fransa arasındaki diğer bir mesele de Osmanlı borçları idi. Osmanlı Devleti'nin tahvil satmak suretiyle en çok borçlandığı ülke Fransa idi. Fransızlar Türkiye'ye bir milyar frankı aşkın para yatırmışlar. Bu meblağ, Fransa'nın yurtdışı yatırımlarının %50'den fazlasını, Osmanlı borçlarının da yaklaşık %61'ini oluşturmuştur.³⁵ Ayrıca verilen imtiyazlar nedeniyle Osmanlı topraklarında en çok yatırım yapanlar da yine Fransızlar olduğu için Osmanlı'nın borçlarının tasfiyesi meselesi en çok Fransızları ilgilendiriyordu. Lozan Antlaşması'nın 46. maddesine göre Osmanlı borçları, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan devletler arasında bölüştürülecekti. 13 Haziran 1928'de imzalanan bir antlaşma ile ödeme bir takvime bağlandı ve Duyunu Umumiye Sistemi'nden tamamen kurtulmuş oldu. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nun 126.634.000 Türk altın olan borçlarının 86.860.000 altın olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından ödenmesine karar verildi.³⁶

Anlaşmaya göre borçların ödemesi bir yıl sonra başlayacaktı ancak bir yıl sonra, yani 1929 da cereyan eden Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle diğer paralar gibi Türk parası

³⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 323-324.

³⁵ Eşref Hilmi Açık, *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransa İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008, s. 471.

³⁶ Süleyman Kocabaş, *Atatürk Dönemi Partileşme...*, s. 89.

da altın karşısında değer kaybetmiştir. Bu durum karşısında Türkiye, altın olarak ödenecek borcu ancak kâğıt para olarak ödeyebileceklerini belirtmiştir. Böylece anlaşma uygulanamaz hale geldi. 1933'de Paris'te imzalanan yeni bir antlaşma ile borçlar tekrar hesaplanarak Türkiye'nin borçlarını kâğıt para ile ödemesine karar verildi. Yeni hesaplamada Türkiye'nin borçlarında gözle görülür bir düşüş olduğu saptanmış, böylece Türkiye fazladan para ödemekten kurtulmuştur.

1.3 Doğu Devletleri ile İlişkiler

Türkiye Misak-ı Millîyi açıklayınca doğal olarak eskiden Osmanlı Toprağı olan Ortadoğu'daki ve Balkanlar'daki yeni devletler üzerinde toprak emelleri olmadığını da belirtmiş oldu. Bu durumda Türkiye'nin bu devletlerle dostane ve iyi ilişkiler kurmaması için hiç bir sebep gözükmemektedir.

Milli Mücadele yıllarından Doğu ülkeleri içinde en erken ilişki kurulan devlet Afganistan olmuştur. Kendisi de İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesi vermiş ve bu mücadele süresinde Türkiye ve Sovyetlerden yardım görmüştür. Bu yakınlaşma sonucu 1921'de iki ülke arasında bir dostluk anlaşması imzalanmış, iyi ilişkiler Cumhuriyet döneminde de sürdürülerek 1928 de bir başka dostluk anlaşması ile pekiştirilmiştir. Türkiye; Afganistan'ın kalkınması için uzmanlar yollamış ve iki ülke arasındaki ticaretin gelişmesi için kolaylıklar sağlanmıştır.

Türkiye'nin diğer komşusu İran'la olan ilişkilere bakılacak olursa Lozan Antlaşması ile Türk-İran sınırında bir değişiklik olmamış, Kasr-ı Şirin Antlaşması ile 1639'da çizilen sınırlarda kalınmıştır. Cumhuriyet döneminde Doğu İsyancıları nedeniyle Türk-İrak sınırında çeşitli gerginlikler yaşanmıştır. İran'ın bölgedeki Kürt sorununa bakış açısı ve izlediği politikardan özellikle de Türkiye-İran-İrak Kürtlerinden oluşan otonom bir Kürt devleti projesine sempatiyle bakması nedeniyle Ankara rahatsız olmuştur.³⁷ Bu nedenle bazı siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Şeyh Said İsyanının bastırılmasının ardından iki ülke arasında sınır sorunlarını çözmek amacıyla 22 Nisan 1926 da "Türkiye-İran Dostluk ve Güvenlik Anlaşması" imzalanmıştır. Anlaşma sonrası dönemde iki ülke arasında gözle görülür bir yakınlaşma olmuştur.³⁸

³⁷ Barış Cin, *Türkiye-İran Siyasi İlişkileri (1923-1938)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2007, s. 86.

³⁸ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk...*, s. 90.

Atatürk döneminde ve onu takip eden uzun bir dönem Türkiye ile Arap Devletleri arasındaki ilişkilerde soğukluk ve durgunluk hâkim olmuştur. Bunda iki ülkenin olan olaylarda birbirlerine verdikleri tepkilerin önemi büyüktür. Milli Mücadele yıllarında Arapların Türklere karşı isyan etmeleri, Türklerden büyük tepki toplamış, diğer taraftan Türklerin Hilafeti kaldırmaları, Cumhuriyet sistemine geçmeleri Türklere karşı Arapların da tavır almalarına yol açmıştır. Bunun yanı sıra Kurtuluş Savaşı'nda büyük fedakârlıklar gösteren Hindistan Müslümanları daha evvel “Sefü'l İslam (İslam'ın Kılıcı)³⁹ unvanı ile andıkları Mustafa Kemal'in hilafeti kaldırmasına inanmamış ve büyük hayal kırıklığına uğramışlardır. Aslında aralarında çıkar çatışması bulunmayan iki ülke bu tür nedenlerden dolayı ilişkilerini geliştirememişlerdir.

Eski Osmanlı Ülkelerinden Yemen, Libya ve Mısır gibi ülkeler sadık birer dost olarak kalmış gerektiği zaman yardım isteklerinde bulunmuşlardır.⁴⁰ Lozan'dan 10 yıl sonra Doğulu ülkelerle dostane münasebetler kurabilmiş, bunun yanı sıra savaş döneminde düşmanı olduğu ülkelerle de münasebetler kurabilmiş Türkiye, barışçıl bir politika izlediğini açıkça ortaya koymuştur.

1.4 Balkan Devletleri ile İlişkiler

Avrupa gitgide savaşa yaklaşırken, Türkiye'nin güvenlik açısından kaygı duyduğu en önemli yer Balkanlar idi. Özellikle bu dönemde etkin olan statükocu-revizyonist tartışmalarında Bulgaristan Balkanlarda sınır değişikliği isteyen revizyonist grupta yer almaktadır. Bir yandan I. Dünya Savaşı galipleri Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya statüko taraftarı veya anti-revizyonist bir tutum içine girerken, diğer yandan savaşta yenilgiye uğrayan Bulgaristan'la Macaristan revizyonistlerin tarafındadır.⁴¹

Türkiye ve Yunanistan hükümetleri, ortak sınırların dokunulmazlığını güvence altına alan üçlü bir anlaşmanın yapılması önerisinde bulunmuş; ancak, Bulgarlar bu öneriyi reddetmiştir.⁴² Balkanlardan büyüyecek gelebilecek bir tehlike karşısında askeri tedbirler almanın yanı sıra bölge devletleri ile dostane ilişkiler kurmak da Atatürk dönemi dış politikasına uygun gözükmektedir. Bu çerçevede 15 Aralık 1925'de Arnavutluk ile 18 Ekim 1925'de Yugoslavya ile 17 Ekim 1933'de Romanya ile Barış ve Dostluk Anlaşmaları

³⁹ Mustafa Bıyıklı, *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları –Atatürk Dönemi-*, 2.Baskı, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2007, s. 337.

⁴⁰ Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika...*, s. 122.

⁴¹ William Hale, çev. Petek Demir, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Mozaik Yay., İstanbul 2003, s. 52.

⁴² Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika...*, s. 148.

imzalandı. Anlaşmalar saldırmazlık, tarafsızlık ve sınırlarda statükonun korunmasını içermektedir.⁴³

2. 1932-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası

2.1 Genel Durum

1923-1932 yılları arasında Türkiye'nin dış politikası daha çok Milli Mücadele ve Lozan Barış Antlaşması'nın etkisi altında gelişmiştir. Bu dönemdeki politika daha çok Türkiye'nin problemlili olduğu ülkelerle sorunların çözmek yönünde ya da devletlerin Türkiye'ye karşı bireysel davranışlarına göre şekillenmiştir. Nitekim izlenen politika da büyük ölçüde başarı sağlanmış bütün devletlerle ilişkiler kurularak uluslararası alanda diğer devletlerle eşit bir statü kazanılmıştır.⁴⁴

Bu dönemde devletin iç hesaplaşmaları artık bir son bulmuş, milliyetçi Kürt ayaklanmaları bastırılmış ve Lozan'dan kalan sorunların neredeyse tamamının çözülmüş olması devletin kendine güvenini artırmış ve devlet eliyle bir sanayileşme programına başlanmıştır. İktisattan siyasete, ulusal yaşamda devlet otoritesi hissedilir bir duruma gelmiştir. 1931'den başlayarak rejimin kurduğu ve ulusal yaşamın tüm alanlarını denetime alan mekanizma tek partide somutlaşmıştır. 1930 sonrası rejim, bu ideolojik mekanizmayı kurarken gerek İtalya ve Almanya'nın, gerekse SSCB'nin otoriter örneklerinden çok alıntı yapmıştır: Tek Millet (Ein Volk-Türk Milleti), Tek Devlet (Ein Reich-Türkiye Cumhuriyeti), Tek Şef (Ein Führer-Atatürk), Tek Parti (Eine Partei-CHP) gibi.⁴⁵ Kemalizm de tek ideoloji olmuştur. Ancak bu tür benzerlikler görülmesine rağmen dış politikada Atatürk'ün milliyetçiliği ulusal sınırlar içerisinde kalmış, emperyalizm yapmak için değil emperyalizme karşı durmak için kullanılmıştır.⁴⁶

1932-1939 yılları arasında artık Türkiye, sadece kendi ulusal sorunlarını çözen değil, bölgesel ve Dünya barışına da katkıda bulunan, ikili ve çok uluslu oluşumların içine giren, uluslararası örgütlere üye olan, aktif ve barışçı bir dış politika uygulayacaktır. Ancak dış politikasını belirleyen yeni faktörler de gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki 1929 da ortaya

⁴³ Sait Dinç, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler"
<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf>
15.04.2010

⁴⁴ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 92.

⁴⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 249.

⁴⁶ İbid.

çıkan Dünya Ekonomik Buhranıdır.⁴⁷ Bu krizle birlikte uluslararası alanda iktisadi milliyetçilik akımı gelişmiştir. Almanya ve İtalya da faşist yönetimler güç kazanmıştır. Bir diğer önemli faktör ise Milletler Cemiyetinde I.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan düzenden memnun olmayan devletlerin düzenin değişmesi yönündeki politikaları ve düzenin değişmesini istemeyen devletlerin onları engelleme çabalarıdır. Değişiklik isteyen Revizyonist grubun başını Almanya ve İtalya çekerken değişiklik istemeyen Statükocu grupta İngiltere ve Fransa önde geliyordu.

Türkiye bu dönemde artık uluslararası alanda ittifakına ihtiyaç duyulan bir ülke haline gelecek ve Türkiye'nin giderek ağırlığını bölgesel ve dünyada arttırarak, stratejik önemini yeniden dış dünyaya hissettirecektir. Bu dönemde Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi benimsenerek dış politika oluşturulmuş buhranlardan çözüm üretme yoluyla silahlı mücadeleden kesinlikle uzak kalmıştır.

2.2 Türkiye ve Milletler Cemiyeti

Türkiye, I. Dünya Savaşı sonrasında Dünya Barışını korumak amacıyla kurulan ve geniş katılımı amaç edinen, iyi niyetle oluşturulan bu örgüte uzun süre sıcak bakmamıştır. Bu konuda daha önce Milletler Cemiyeti'nin Musul sorununda Türkiye aleyhinde karar alması ve Sovyetler Birliği ile münasebetlerin yakınlığının Cemiyete katılmamayı gerektirmesi nedenleri etkili olmuştur. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşunu takip eden ilk yıllarda cemiyet daha çok İngiltere ve Fransa'nın denetiminde kalmış ve onların çıkarlarına hizmet eden bir örgüt halinde gözükmemektedir. Türkiye'nin cemiyete daha önce girmemiş olması bu Milletlerarası Kurul'un ilkelerini benimsememiş olmaktan ziyade Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarında karşısında bulunduğu çeşitli hayati meseleler arasında bu işe gereken dikkati verememiş olmasından ileri gelmektedir.⁴⁸

1930'lu yıllarda Milletler Cemiyeti'nde değişme yaşanmış, sadece savaşın galipleriyle kalmayıp mağlup devletleri de birer birer Cemiyet'e dâhil olmaya başlamıştır. Cemiyet'in içinde statükocu devletler ve revizyonist devletlerin karşı karşıya geldiği iki taraf ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1930'lu yıllarda uluslararası alanda aktif olarak rol almaya başlaması ve Lozan'dan sonra Avrupalı devletlerle barışçıl ilişkiler kurması başta

⁴⁷ "1929 Dünya Ekonomik Bunalımı"

<http://tr.wikipedia.org/wiki/1929_D%C3%BCnya_Ekonomik_Bunal%C4%B1m%C4%B1> 15.04.2010

⁴⁸ Aptülâhat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri...*, s. 170.

İngiltere olmak üzere Batılı devletlerin Türkiye'ye ilgi duymasını sağlamıştır. Batılı devletler Türkiye'nin Milletler Cemiyetine üye olmasını istemektedir.

Türkiye, Atatürk'ün direktifleri üzerine, Milletler Cemiyeti'ne kendisi müracaat ederek değil, Teşkilat tarafından davet edilerek girmek istiyordu. Nitekim Teşkilatın Genel Kurulu 6 Temmuz 1932 de, Çin-Japon uyuşmazlığını görüşmek için yaptığı olağan üstü toplantı sırasında, İspanya temsilcisinin teklifi ve Yunan temsilcisinin desteği ile Türkiye'nin Teşkilata davetini öngören bir karar tasarısı kabul edilmiştir.⁴⁹ Aynı gün içerisinde TBMM tarafından alınan Türkiye'nin Cemiyete katılmaya hazır olduğu şeklindeki kararı Dış İşleri Bakanı Tefik Rüştü Aras Milletler Cemiyeti Meclisine bildirmiştir. 18 Temmuz 1932 de Genel Kurul'un aldığı bir kararla Türkiye resmen Milletler Cemiyetine üye olmuştur.

Türkiye'nin Milletler Cemiyetine katılması Balkanlarda da işbirliğini ve yakınlaşma faaliyetlerini arttırmıştır. Sovyetler Birliği de ilk önce Türkiye'nin bu cemiyete üyeliğini desteklememesine rağmen, Almanya ve Japonya'nın militarist politikaları artınca kendisinde 1934'de resmen Milletler Cemiyetine üye olmuştur.⁵⁰

Milletler Cemiyeti, ne İtalya'nın Habeşistan'ı ne Japonya'nın Mançurya'yı işgalini önleyebilmiş, ne de Almanya'nın Versay Antlaşmasını ihlali karşısında etkili bir tavır alabilmiştir. Bununla birlikte Türkiye, bu ilk geniş kapsamlı küresel örgütlenme denemesi içinde aktif bir yer edinebilmiştir. Kurulduktan 10 yıl gibi bir süre içinde uluslararası alanda saygı gören bir devlet haline gelebilmiştir.⁵¹ Bunu hem Cemiyete üyelik biçimiyle, hem de 1935 yılında Milletler Cemiyeti Konseyine seçilmesinde görmek mümkündür.

2.3 Balkanlarda İşbirliği ve Balkan Antantı'nın Kurulması

Milli Mücadele'den sonra Türkiye Misak-ı Milli esaslarına bağlı kalarak sınırları dışında kalan Balkanlardaki ülkeler üzerinde herhangi bir hak iddia etmemiş, sınırlara sadık kalarak statükonun korunması yönünde politika izlemiştir. Lozan'dan kalan anlaşmazlıkları da gidererek Balkan devletleri ile bir dizi barış ve dostluk antlaşmaları imzalayarak çözmüştür. Türkiye'nin Milletler Cemiyetine girişi üzerine Balkan Devletleri ile Türkiye arasında büyük bir yakınlaşma ve işbirliği yaşanmıştır.

⁴⁹ Mehmet Gönübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 97.

⁵⁰ İbid.

⁵¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 312.

1929 yılına doğru hemen hemen bütün Balkan Devletleri ile ilişkiler düzeltilmiş ve Balkanlarda bir ittifakın kurulması için gerekli ortam hazırlanmıştır. Avrupalı Devletlerin Revizyonist ve Anti-Revizyonist iki grup etrafında toplanmaları, Balkan Devletlerinin de kendilerine bir saf belirlemesi gerektiği fikrini uyandırdı. 1929'dan itibaren ortaya atılan Balkan Birliği fikri çeşitli organizasyonlarla uygulamaya konulmuştu. Ancak bunun siyasi alana intikal etmesi pek kolay olmadı. Arnavutluk ve Bulgaristan'ın mevcut statükoyu değiştirmekten yana (revizyonist) olmaları, buna karşılık; Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan'ın statüko taraftarı olmaları anlaşmayı geciktirmiştir.

İlk Balkan Konferansı 5 Ekim 1930 da Türkiye, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya'nın katılımıyla Atina'da gerçekleşmiştir. Birinci Balkan Konferansı'nın sağladığı en önemli yarar, Balkan milletlerinin kendi aralarında meselelerini görüşüp çözümlenebilecekleri kanaatini uyandırmış olmasıdır.⁵² Ekim 1931 yılında İkinci Balkan Konferansı gerçekleşmiş ancak bu konferansta revizyonist ve anti-revizyonist tutumların Balkan Devletleri arasında görülmeye başlaması ve Yugoslavya ile Romanya'nın Küçük Entete'in üyesi olmalarıyla Balkan birliği fikri ikinci plana atılmıştır. 23 Ekim'de Bükreş'te toplanan Üçüncü Balkan Konferansında Bulgaristan'ın Azınlıkların haklarının korunması (Makedonya'da önemli bir Bulgar azınlık vardı), konusu kendi istediği şekilde sonuçlanmamasını bahane ederek konferanstan ayrılmıştır. 5 Kasım 1933'te Dördüncü Balkan Konferansı toplanmış ve Bulgaristansız yollarına devam etmek konusunda fikir birliğine vararak, kurulacak Balkan Antantı'nın misakı üzerinde görüşülmüştür.⁵³

Balkan konferanslarını müteakiben 14 Eylül 1933'te Yunanistan ile 17 Ekim 1933'te Romanya ve 27 Kasım 1933'te Yugoslavya ile Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmaları imzalanarak Balkanlarda bir ittifak için ön çalışma yapılmış oldu. Birbirleri arasında anlaşmış olan Balkan Devletleri Bulgaristan'ı dışarıda bırakan bir Pakt imzalamak üzere 1934 yılı Şubat ayında bir araya geldiler. 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'nın katılımı ile Balkan Antantı kurulmuştur.

Bu antant, taraflar arasında siyasi ve askeri açıdan karşılıklı garantiler sağlamış, birbirlerine karşı sınırlarını garanti altına almıştır. Ayrıca taraflar savaş durumunda birbirlerine danışma ve birbirlerinin aleyhine siyasal antlaşmalar yapmamayı taahhüt

⁵² Murat Hatipoğlu, *Yakın Tarihte Türkiye...*, s. 164

⁵³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 351

etmişlerdir.⁵⁴ Henüz pakta dâhil olmayan Bulgaristan'ın pakta dâhil edilmesi özellikle Türkiye açısından önemlidir; çünkü I.Dünya Savaşı'nda kaybettiği topraklar vaat edildiği takdirde Bulgaristan'ın karşılık olarak İtalyan, Sovyet veya Alman birliklerinin Bulgaristan'ı geçerek Boğazlara ilerlemeleri için izin vermesi mümkündür.⁵⁵ Bu yüzden Pakt kurulduktan sonra da Bulgaristan'ın katılımı konusunda büyük çabalar gösterilmiş ancak sonuç alınamamıştır. Sonuç olarak bu Pakt, çok güçlü ve sistemli bir güvenlik oluşturamamış, özellikle Yugoslavya üzerindeki İtalya ve Alman tehdidi, Bulgaristan'ın Almanya ve İtalya ile işbirliği yapma eğilimi ve bu durumun Romanya'yı Almanya ve İtalya'nın hedefi haline getirmesi gibi temel siyasi ve askeri çekinceler kuvvetli bir işbirliğini önlemiştir. Antant, 1939'da işlevini yitirmiştir ama en azından, Türkiye'nin dış politikasında bölgede barış ve güvenliğe ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekici bir önem arz etmiştir.

2.4 Türkiye'nin Doğu Devletleri ile İlişkileri ve Sadabat Paktı'nın Kurulması

Lozan'dan sonra 1933 yılına kadar Doğulu devletlerle pürüzler giderilmiş normal, hatta dostane ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. 1933 yılından sonra Avrupa' da yayılcı politika izlemek isteyen Faşist Musollini önderliğinde İtalya'nın 1935'te Habeşistan'a saldırması Balkanlarda olduğu gibi doğuda da benzer bir ittifakın kurulması gerekliliğini gözler önüne sermiştir.

2 Ekim 1935'de Türkiye, İran ve Irak temsilcileri bir araya gelerek üçlü bir antlaşma parafé etmişlerdir. Bu gruba daha sonra Afganistan da dâhil olmuştur. Bu antlaşmadan sonra paktın kurulması uzun zaman almıştır çünkü, İran ve Irak arasında hala çözülmemiş sınır sorunları bulunmaktadır. İran-İrak uyuşmazlığı 4 Temmuz 1937 de halledilince hemen ardından 8 Temmuz 1937'de Tahran'da bulunan Sadabat Sarayında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Dörtlü Pakt imzalanmıştır. Bu antlaşmayla taraflar birbirlerinin işleri müdahaleden kaçınacaklarına, müşterek sınırların dokunulmazlığına riayet edeceklerini ve müşterek çıkarları ilgilendiren uluslararası sorunlarda istişare edeceklerini taahhüt etmişlerdir.⁵⁶

Paktın imzalanması Orta Doğu da barış ve güvenliğin sağlanması açısından önemli bir adımdır. Paktın imzalanmasına revizyonist devletlerden İngiltere de karşı çıkmamıştır,

⁵⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 339-340

⁵⁵ Zehra Önder, *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2010, s. 55

⁵⁶ Aptülhahat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri...*, s. 198.

zira o dönemde Irak halen İngiltere'nin nüfuzu altındadır. İngiltere'nin rızası olmadan böyle bir paktın imzalanması Irak açısından mümkün olmayabilirdi. Balkan Pakti'ndan sonra Sadabat Pakti'nin gerçekleşmesiyle Türkiye için hem batıda ve hem de doğuda bir güvenlik hattı kurularak, Balkanlar ve Ortadoğu'daki barış ve işbirliği politikası güçlendirilmiş, iki bölge arasındaki Türkiye, merkez olma yönünde yerini ve rolünü daha da sağlamlaştırmıştır.⁵⁷ Sadabat Pakti bugüne kadar imzalayan devletlerce feshedilmemiş ancak paktın varlığı İkinci Dünya savaşından sonra unutulmuştur.

2.5 Türk – İtalyan İlişkileri

Türk-İtalyan ilişkileri 1928 de imzalanan antlaşmadan sonra 1934 yılında Musollini'nin 19 Mart 1934'te yapılan faşist kongresindeki yayımlı söylemlerine kadar iyi gitmiştir. Bu kongrede Musollini yaptığı konuşmada Asya ve Afrika üzerinde emelleri olduğunu açıkça belirtmesi Türkiye'den büyük tepki almış bunun üzerine düzeltme yaparak konuşmasında Türkiye'yi kastetmediğini vurgulamıştır. Ancak bu olaydan sonra İtalya'ya ilişkin izlenecek politikalar da temel belirleyici güvenlik olmuştur.

Nitekim Türkiye'nin kaygılarının yerinde olduğu görülmüş İtalya 3 Ekim 1935 de Habeşistan'a saldırmıştır. Bu saldırı ile İtalya, üyesi bulunduğu Milletler Cemiyeti'nin kurucu antlaşmasının 12. Maddesini ihlal etmiştir. Milletler Cemiyeti antlaşmanın 16. Maddesi⁵⁸ gereğince İtalya'ya karşı iktisadi ve mali tedbirler alınmasına karar vermiştir. Türkiye de diğer Milletler Cemiyeti üyeleri gibi barışın korunması için işbirliği göstermiş ve İtalya'ya karşı alınacak tedbire katılmıştır. Ancak İtalya'nın yolladığı protesto notuna cevabında şöyle denmektedir; “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bizzat İtalya-Habeşistan ihtilafıyla doğrudan doğruya alakadar değildir. Ancak Milletler Cemiyetinin üyesi sıfatıyla ve paktın maddelerinin uygulanması hususunda yapmış olduğu resmi taahhütlerine bağlı olacaktır ki, bu ihtilafa dair Cenevre'de yapılan müzakerelere iştirak etmiş ve şu halde ortaklaşa alınmış olan tedbirlere iştirak edecektir.”⁵⁹

Türkiye bu hareketi ile üyesi olduğu bir cemiyete bağlılığını ve uluslararası barışın korunmasını destekleyen aktif bir dış politika izleyeceğini ortaya koymuş ve Batılı Devletler tarafından takdir edilmiştir. O dönemde İtalya ile yoğun ticari ilişkileri olan Türkiye'nin İtalya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara katılması her ne kadar

⁵⁷ Mustafa Bıyıklı, *Batı İşgalleri Karşısında...*, s. 314.

⁵⁸ Ayrıca bkz. <http://www.firstworldwar.com/source/leagueofnations.htm>

⁵⁹ Mehmet Gönlübol, *Olaylarla Türk ...*, s. 112.

ekonomisini kötü yönde etkilese de, uluslararası barışın korunması için kendi çıkarlarından feragat edebileceğini ortaya koymuş oluyordu. Bu ortak tehdit Türkiye'yi Batılı Devletlere daha yaklaştırmış oldu. Özellikle bu sayede İngiltere ile olan ilişkiler büyük gelişme göstermiştir.⁶⁰

İtalya'nın tehditleri ve yayılcı politikası bölgede sömürgeleri bulunan Fransa ve en çok da İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Bu konuda İngiltere Akdeniz de güvenliğinin sağlanması için İspanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'ye garanti verdi. Ancak İspanya garanti teklifine olumsuz cevap verdi. Garantiyi kabul eden diğer devletlerin katılımıyla 1936 da Akdeniz İttifakı denilen güvenceler sistemi kurulmuş oldu. Böylece İtalyan tehlikesine karşı Türkiye, İngiltere'nin garantilerine sığınmıştır. Bu dönemden itibaren Türkiye ile İngiltere arasında bir yakınlaşma politikası izlenmiştir.⁶¹

İki savaş arası dönemde Türk dış politikasının oluşturulmasında İtalya'nın izlediği politikalar çok önemli bir etken olmuştur. Türkiye'nin bu dönemde en çok çekindiği ve tehdit algıladığı devlet İtalya olmuştur. Balkan Antantı'nın kurulmasında, Sadabat Paketi'nin kurulmasında ve Milletler Cemiyeti'ne girilmesinde İtalya'nın izlediği yayılcı politikalardan duyulan endişe, belirleyici olmuştur.

2.6 Türk-Alman İlişkileri

I.Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Versay Antlaşması'nın ağır şartları altında ezilen Almanya Avrupa diplomasisinde zayıf kalmış, Türkiye ile ilişkileri ise, I.Dünya Savaşı'nda beraber olmanın verdiği duygularla iyi olmuştur. Nasıl ki, Türkiye Sevr Antlaşması'nın haksız kıskacından kurtulmak için mücadele etmiş ve Lozan ile bunu başarmışsa, nihayet güçlenen Almanya'da bu kez Sevr kadar haksız Versay Antlaşması'nın baskı ve dayatmalarından kurtulmak amacıyla mücadeleye atılmıştır.⁶² Bu aşamada aynı zorlukları çekmiş iki devletin dış politikalarında benzerlik olmasına karşın bu süreçte iki devlet birbirlerinden tamamen farklı dış politikalar izlemiş; Türkiye diğer devletlerle barışçıl ve uzlaşmacı bir politika izlerken, Almanya saldırgan ve yayılcı bir politika

⁶⁰ İbid.

⁶¹ Mahmut Bolat, "Genel Hatlarıyla Atatürk...", s. 65.

⁶² Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, TTK Yay. Ankara 1991, s. 108.

izlemeyi seçmiştir. Dış politika alanında farklılaşma artarken, ekonomik ilişkilerde yoğunluk varlığını korumuş hatta gelişmiştir.⁶³

İtalya'da Musolli'nin başa gelmesinden sonra benzer bir lider olan Adolf Hitler de Almanya'da iktidara gelince Almanya hızla silahlanmaya ve Avrupa da gelişen olaylara direkt dâhil olmaya başlamıştır. Almanya askeri alanda gelişiminin yanı sıra iktisadi ve ticari alanda da hızla gelişmiş yeni pazarlar bulmak ve siyasi emellerini gerçekleştirmek üzere revizyonist grupta yerini almıştır. 1934 yılından sonra ticari ilişkiler bir hayli gelişmiş birçok Alman şirketi Türkiye'de yatırım yapmaya başlamıştır. Ancak bir süre sonra Almanya iktisadi gücünü siyasi hegemonya kurmak şeklinde kullanmaya başlayınca Türkiye bundan tedirgin olmuştur. Almanya siyasi nüfuzunu kullanarak Türkiye'yi revizyonist gruba çekmek isterken bu duruma düşmek istemeyen Türkiye kasıtlı olarak Karabük'te kurulacak bir demir çelik fabrikasının ihalesini İngiliz şirketlerine vermiştir. İki ülke arasındaki anlaşmazlık noktalarından biri, Türkiye'nin oluşumunda önemli rol üstlendiği 1934'teki Balkan Paktı olmuştur. Almanya kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bu bölgede Türkiye'nin etkinlik sahibi olmasından rahatsız olmuştur.⁶⁴ Diğer yandan Habeşistan olayı Türk-Alman ilişkilerini doğrudan etkilemiştir; çünkü İtalya'nın Akdeniz üzerinde egemenlik kurma yolunda attığı bu ilk ve önemli adım, sonuçta Almanya tarafından desteklenmektedir.⁶⁵ Türkiye ise Milletler Cemiyeti'nin kararına uyarak İtalya'ya karşı alınan ekonomik önlemlere katılmıştır.

İki dünya savaşı arası dönemde Almanya'ya karşı izlenen politika daha çok ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve ilerletilmesi şeklinde olurken Almanya'nın yayılmacı politikası ve Türkiye'yi de kendileri gibi revizyonist gruba çekme çalışmalarından uzak durmak şeklinde gelişmiştir. Almanya'nın yoğun uğraşlarına rağmen Türkiye'nin kararlı çizgisi değişmemiş ve revizyonist grupta yer almamıştır.

2.7 Türk-İngiliz İlişkileri

Lozan'dan sonra Musul meselesinin halledilmesinin ardından, İngiltere ile ilişkiler normal seyirde sürmüştür. 1930'lu yıllardan sonra Orta Doğu ve Türkiye üzerinde İtalyan hatta Alman tehlikesi hissedilmeye başlanınca, İngiltere'ye yaklaşma yoluna gidilmiştir.

⁶³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*,s. 301.

⁶⁴ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*,s. 302.

⁶⁵ Cemil Koçak, *Türk-Alman İlişkileri...*,s. 110.

Bu yakınlaşma ve Türkiye'nin herhangi bir hayal kırıklığı durumunda revizyonist tarafa geçebilme endişesi ile İngiltere, Montreux Konferansında Türk tezlerini desteklemiş ve sözleşmenin Türkiye lehine imzalanmasında büyük katkıda bulunmuştur. Türkiye bu durumda hangi tarafta yer aldığını açıkça belirtmeyerek bu kartını İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar çok iyi oynamıştır. Almanya ile de ticari ilişkilerini sürdüren Türkiye Almanya'nın siyasi nüfuzunu azaltmak için ve ilişkilerin geliştirilmesi için bazı büyük ihaleleri İngiliz şirketlerine vermiştir.

Karşılıklı resmi ziyaretler ve gelişen ilişkiler olmasına rağmen 1937 yılına kadar bir dostluk veya tarafsızlık antlaşması imzalanmamıştır. Böyle bir antlaşmanı imzalanması için Türkiye teklifte bulunmuşsa da İngiltere, durum uygun olmadığı için böyle bir anlaşmanın yapılmasının uygun olmayacağını belirtmiştir. Ancak Avrupa'da revizyonistlerle anti-revizyonistlerin çekişmesi kızışınca, önce İngiltere sonra Almanya Türkiye ile kredi antlaşmaları imzalamıştır. İki taraf da Türkiye'yi kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Türkiye, II. Dünya Savaşı öncesi uluslararası gelişmelerde diktatör ve baskı rejimlerinin yanında değil, demokratik ve özgür ilkeleri savunan Batılı ülkelerin yanında yer alacağını ilan etmiştir.⁶⁶

2.8 Montreux Boğazlar Sözleşmesi

Lozan'da barışın hemen sağlanması uğruna verilen tavizlerden biri de, Boğazlar konusu idi. Her ne kadar bölgenin güvenliği sözleşmeye taraf olan devletler ve Milletler Cemiyeti'nin garantisi altında olsa da, Boğazların silahlardan arındırılmışlığı ve uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edilmesi, Türkiye'nin hâkimiyet haklarını sınırladığı gibi herhangi bir saldırı durumunda ülkenin güvenliği de tehlike altında bulunuyordu.

1935 yılından sonra revizyonist devletler uluslararası anlaşmaları birer birer çiğnemeye başladı. Önce İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı ardından Almanya'nın Versailles antlaşmasını ihlal ederek Ren bölgesini silahlandırması, Japonya'nın Mançuya'ya saldırması, ardından Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi ve Avusturya'nın mecburi askerlik

⁶⁶ Sait Dinç, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler"

<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf>
15.04.2010

ilan etmesi, Türkiye’de boğazların korunmasının Lozan’da belirtilen şekliyle mümkün olmayacağı hissini uyandırdı. Böylece Türkiye 11 Nisan 1936 da İlgili devletler İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya, İtalya, Yugoslavya, İtalya, Yunanistan, Romanya, Avusturya ve Japonya’ya nota vererek uluslararası hukukun (*rebus sic stantibus*) “şartlar değişmiştir”⁶⁷ ilkesini öne sürerek yine hukuka uygun bir davranışla Boğazlar Rejiminin değiştirilmesini istemiştir.

Antlaşmaların çiğnendiği veya kuvvet yoluyla değiştirildiği uluslararası bir ortamda Türkiye’nin haklarını hukuki yoldan araması ve barışçıl tavrı, diğer devletler tarafından takdir edilmiş ve iki dünya savaşı arasındaki bu dönemde uluslararası politika da iz bırakmıştır. 22 Haziran 1936’da İsviçre’nin Montreux şehrinde konunun görüşülmesi üzere konferans toplandı. Konferansa sunulan Türk tezinin temellerini; Boğazlar bölgesinde uluslararası komisyonun kaldırılması, Türkiye tarafından yönetilmesi, asker bulundurulması, silahlandırılması oluşturmaktadır.

20 Temmuz 1936’da, 29 maddeden oluşan Montreux Boğazlar sözleşmesi İngiltere, Sovyet Rusya, Fransa, Romanya, Japonya, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Türkiye arasında imzalanmış, bu sözleşme ile Boğazlar üzerindeki silahsızlandırma kararı kaldırılmış ve Türkiye’nin Boğazlar üzerinde tam egemenliği kurulmuştur. Montreux Boğazlar Sözleşmesi, aynı zamanda İtalya’ya karşı, İngiltere ve Fransa’nın Akdeniz de kuvvetlenmesine sebep oluyor, Sovyetlerin gelecekte Akdeniz deki genişleme emellerini de engelliyordu. Montreux ile birlikte Sovyetlerle olan ilişkiler soğumaya başlamıştır. Sovyetler Türkiye’nin kendilerinden başka hiçbir devletle dostluk kurmamasını isterken, Boğazların ortak savunması gibi eski Çarlık Rusya’nın klasikleşmiş taleplerini de ortaya koymaya başlayınca, Türkiye Batı’dan gelen işbirliği taleplerine daha sıcak bakmıştır. Türkiye, açık bir deklarasyon yapmasa da Almanya’ya karşı II. Dünya Savaşı öncesinde Batılı Ülkelerin yanına geçmiş oluyordu.⁶⁸ Böylece de I. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere ve Fransa’nın Türkiye’ye karşı yaptığı hatalı politika bir kez daha tekrarlanmamış oluyordu.

⁶⁷ Hasan Berke Dilan, *Atatürk Dönemi Türkiye’nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yay. İstanbul 1998, s. 128.

⁶⁸ Kamuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri...*, s. 169.

2.9 Hatay Sorunu ve Türk-Fransız ilişkileri

Lozan'dan sonra Osmanlı Borçları Meselesinin 1933'te yapılan bir antlaşma ile çözülmesi, Türk-Fransız ilişkilerinin düzelmesinde etkili olmuştur. 1932-1939 döneminde Türkiye ile Fransa arasında ilişkileri etkileyen en temel olay, Hatay Meselesidir. Atatürk döneminde Türk dış politikası ile ilgili olayların en çetinlerinden biri olması nedeniyle de önemlidir. Bölgede yaşayan halkın büyük çoğunluğunun Türk olması nedeniyle bölge Misak-ı Milli sınırları içine alınmıştır ancak bir an evvel barışın sağlanması amacıyla Fransa ile karşılıklı bir anlaşma imzalanarak 20 Ekim 1921 de Hatay Sancağı Türkiye sınırlarının dışında bırakılmıştır. Böylece Hatay Sancağı Suriye'ye dolayısıyla Fransız mandası altına girmiştir. Suriye üzerindeki Fransız Mandası, Fransa ile Suriye arasında 9 Eylül 1936'da yapılan bir antlaşma ile kaldırılmıştır. Fransa 1936'da Suriye'ye bağımsızlık verirken bütün mandater haklarını da Suriye'ye devretmiştir.⁶⁹ Hatay da yaşayan Türkler bu konudan rahatsız olmuşlardır. Bu konunun görüşülmesi için Türkiye Milletler Cemiyetine başvurmuş ve Cemiyet, bölgede konunun araştırılması için İsviçreli Sandler'i raportör olarak atamıştır. 27 Ocak 1937 de raportör Sandler'in sunduğu rapor M.C. Konseyinde kabul edilmiş buna göre Hatay Sancağının "Ayrı Varlık" olarak kabulüne karar verilmiştir. M.C.'nin kabul ettiği üç belgeyle İskenderun Sancağının sınırları, statüsü ve anayasası belirlenmiştir.⁷⁰

Sancak ayrı bir varlık olarak kabul edildiğinde, Fransa'nın istatistiklerine göre nüfusu 219.000'di. Bunun yüzde 39,7'si Türk, yüzde 28 Alevi, yüzde 11 Ermeni, yüzde 10'u İsmailî ve Arnavut'tur.⁷¹ Bu durumda Hatay'ın Suriye'den çok Türkiye'ye bağlanması uygun gözükmektedir. Türkiye'nin Sancak konusundaki kararlılığı Avrupa da değişen konjonktür de göz önüne alındığında yani giderek saldırgan bir tutum içerisine giren revizyonist devletlere karşı Türkiye ile ittifak yapmak elzem hale gelince İngiltere'nin de baskılarıyla Fransa geri adım atmak zorunda kalmıştır. Böylece 29 Haziranda toplanan Hatay Meclisi bir oylama yaparak, oy birliği ile Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Türkiye 7 Temmuz 1939'da bir yasayla Hatay ilini kurarak katılma işlemini tamamlamıştır.⁷²

⁶⁹ Eşref Hilmi Açık, *Geçmişten Günümüze Türkiye...*, s. 476.

⁷⁰ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 285.

⁷¹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 287.

⁷² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 290.

Atatürk'ün hastalığına rağmen büyük önem verdiği ve çözülmesi için büyük çaba gösterdiği Hatay sorunu iki savaş arası dönemde Türkiye'nin dış politikada kazandığı en önemli başarılarından birisidir.

3. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasının Genel Özellikleri

Atatürk, Osmanlı Döneminde yapılan yeniliklerin kısmi ve ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğuna inanıyordu. Bu sebeple, tarz olarak topyekûn değişim modelini benimsedi. Kurtuluş Savaşı'nın bitimiyle, bu modeli öngören projeyi tarihi şartların olgunluğunu da dikkate alarak aşama aşama uygulamaya geçirdi.⁷³ Yaptığı yenilikler ve kurduğu yeni devlet ile ülkenin çehresini büyük ölçüde değiştirmiştir. Atatürk'ün dış politika anlayışı onun dünya görüşünü de yansıtmaktadır. Atatürk, bir asker ve devlet adamı olarak fikir ve düşünceleri ile Türk dış politikasına önemli ölçüde yön vermiştir. Atatürk'ün uyguladığı dış politika, tamamıyla millî menfaatlere dayalı bir "millî siyaset" uygulamasıdır. Bu siyasetin çerçevesini ise Misak-ı Millî, bağımsızlık, millî egemenlik ve uluslararası hukuka saygı oluşturmuştur. Bu anlayış, Millî Mücadele dönemiyle birlikte başlayan ve Lozan'la devam eden siyasi faaliyetlerin de temelini oluşturmuştur.

Atatürk dış politikasının temel hedeflerinden birisi milli bir devlet kurmak idi. Nitekim I.Dünya Savaşı'nda çok uluslu devletlerin yıkılmaya mahkûm olduklarını gözlemleyen Atatürk, Türklerin artık kendi milli devletini kurma zamanının geldiğine inanmaktadır. Milli devlet anlayışı, dışarıdaki emperyalist güçlere olduğu kadar içeride fiilen çökmüş padişahlık yönetimine karşı alınmış bir tutumun göstergesidir. Kurtuluş savaşından sonra milli bilincin geliştirilmesi ve daha iyi idrak edilebilmesi için genel olarak kültür, özel olarak da tarih ve dil konularına ayrı bir önem verilmiştir.⁷⁴

Türk Milleti bağımsızlığına düşkün bir millettir bu yüzden bağımsızlığın korunması da Atatürk dönemi dış politikasının temel hedefleri arasında yer almaktadır ki, çok zor şartlarda verilmiş olan Türk Kurtuluş savaşı bunun en büyük kanıtıdır.

Yurtta Sulh, Cihanda Sulh politikası Atatürk dış politikasının en önemli parçalarından birisidir. Bu politikanın kararlı bir şekilde uygulanmasının Türkiye'ye uluslararası alanda olumlu bir ortam sağladığı ve Türkiye'nin bu sayede güvenilir ve istikrarlı bir devlet olarak daha kolay dostluklar kurduğu bir gerçektir. Yurtta ve Dünyada

⁷³ Hüsnü Erkan, *Bilgi Uygarlığı için Yeniden Yapılanma*, İmge Kitabevi, Ankara 2002, s. 55.

⁷⁴ Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel bir Bakış"
<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=73>>22.06.2009

barış politikası; hem devletin içerisinde birlik ve bütünlüğü sağlamayı, hem de dışarıda saygın ve sözüne güvenilir bir devlet olarak konum elde etmeye çalışmayı amaçlayan bir politikadır. Bir taraftan başka ülkelerin çıkarlarına saygı duymayı amaçlarken, diğer taraftan kendi millî menfaatlerini korumak için istikrarlı ve caydırıcı bir güce sahip olarak dünyada ülkeler ligindeki yerini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır.⁷⁵

---

⁷⁵ Mustafa Talas, “Örnek Bir Dış Siyaset Modeli Olarak Atatürk’ün “Yurtta Barış Dünyada Barış” Politikası” <<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/talas.pdf>>23.06.2009

3. BÖLÜM

1918-1941 YILLARI ARASI JAPON DIŞ POLİTİKASINA GENEL BİR BAKIŞ

1. Meiji Döneminden 1918'e kadar genel durum

Japonya Meiji döneminde önemli reformlara imza atmış ve ülkenin çehresi büyük ölçüde değişmiştir. Meiji dönemi Japonya için modernleşme dönemi olarak anılan önemli bir dönemdir. Bu dönemde Batı örnek alınarak ülkede toplumsal ve siyasi alanda köklü değişiklik yapılmıştır. Bu modernleşme sürecinde ülkenin dış politika amaçları da değişikliğe uğramış, giderek yayılmacı ve saldırgan bir dış politika izler hale gelmiştir. Asya ülkeleriyle tüm kültürel akrabalığı ve ortak tarih deneyimlerine rağmen Japonya, Batıyı örnek alarak, Asya'ya onların davrandığı gibi davranmaya başlayarak Batı ile ittifakını pekiştirecek ve bölgede sömürgeler oluşturmaya başlayacaktır.

İmparator Meiji'nin tahta çıkışından sonra yaptığı değişiklikler sonucu Japonya, Modern Devlet kimliği kazanmış, dış politikası da buna bağımlı olarak değişmiştir. Japonya'nın dış politikasındaki bu değişimi kendi iç etkenleri sonucu değil, Batı devletlerinin dünya egemenlik ilişkilerini Uzakdoğu'ya yaymaları sonucu, Japonya'yı da belli bir dönüşüme zorlamalarıyla oluşmuştur. Japonya bu dayatmalara karşı koymak istediye de başarılı olamamış, Batılıların sömürgesi olmaktansa onlara uyum sağlamak daha uygun bir seçenek olarak görülmüştür. Başlangıçta elit girişimi olarak başlatılan uyum süreci giderek halk tarafından da benimsenmiş ve Japonya Batı devletleri sisteminde sosyalleşerek Batı dünyası egemenlik sistemine bölgesel düzeyde eklenmiştir.¹

---

¹ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Dönemi Japon Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine Bir Değerlendirme", *Kamu Hukuku Arşivi*, 97-126, Yıl 7, Sayı 14, Mart 2004, s. 3.

Japonya bu kazandığı yeni kimlikle yüzyıllarca süren içe kapanma döneminden sonra kendini Batı'ya açmış sonra da diğer Doğulu devletlerin Batı'ya açılmasına yardımcı olmuştur. Bu sebepten Japon modernleşme süreci Batılı devletler tarafından tehdit edilmediği gibi desteklenmiştir. Japon malları İngiliz hâkimiyeti olan pazarlara sokulmuş ve Japon ekonomisi desteklenmiştir. Japon modernleşmesinin desteklenmesi bölgesel olarak fayda sağladığı gibi, Batı modelinin kabul edilmesi ile nasıl bir başarı yakalanacağına diğer toplumlara gösterilmesi ve öncü olması açısından da önemlidir. Japonya'nın Batılı devletler sistemine entegrasyonunda kazanılacak bu başarı daha sonra Batılı devletler sistemi ve Batı toplum modeline evrensel bir nitelik kazandırabilecektir.

Geleneksel olarak Japonya, Çin merkezli Uzakdoğu devletler sisteminin bir üyesi durumundaydı. Çin'in çevresinde bulunan diğer devletler gibi Japonya da Pekin'e belli miktarda vergi ödemekle yükümlü bir kenar devleti statüsündeydi.² Japonya bu sistemden ayrılarak Batı üstünlüğüne dayalı yeni bir bölgesel devletler sisteminin kurulması için yönlendirilmiştir. Bu yönelim, Meiji dönemi Japon dış politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Japonya artık Asya ülkelerine karşı, tüm kültürel akrabalığına ve ortak tarihi deneyimine rağmen, Batı devletlerinin Asya ülkelerine davrandığı gibi davranmaya ve bölge ülkelerini Batı ile birlikte belli bir dönüşüme zorlamaya başlamıştır. Bu da, Asya toplumlarının, öncelikle de Çin'in, Batı'ya açılmasına destek vermekten başka bir anlam taşımamıştır. Japonya, yukarıda belirtilen çerçevede 1894/5'de, Kore nedeniyle Çin'e karşı başarılı bir savaş vermiştir. Savaş sonunda Kore, geleneksel Uzakdoğu devletler sisteminden kopartılmış ve Çin, Batı devletleri ve Japonya tarafından parçalanma sürecine sokulmuştur.³

Japonya'nın doğal kaynaklar yönünden zayıf olması bölgesel bir güç rolü kazanmasını engellemektedir. Böyle bir rolü kazanması için dış kaynaklara ihtiyacı vardır. Nitekim Bu savaşla Japonya, Batı'nın arzuladığı çerçevede, Çin'in açılmasına önemli bir katkı sağlamıştır, ayrıca kendi modernleşmesini destekleyecek önemli ekonomik kazanımlar da elde etmiştir. Böylece, başarılı bir bölgesel güç rolü oynayabilmek için ekonomik destek de yine önemli ölçüde Çin ve Kore'deki zengin kaynaklara dayanılarak sağlanmıştır.⁴

---

² İbid.

³ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Dönemi Japon Dış Politikası...", s. 4.

⁴ İbid.

Çin Doğu'nun her yönüyle en zengin ülkelerinden biridir ve Batılılar için çok önemli bir hammadde kaynağıdır. Bu nedenle İngiltere Çin'i daha önce Hindistan'da uyguladığı şekilde bir değişime zorlayarak Batı'nın çıkarlarına açık bir hale dönüştürmek istemektedir. Ancak bu değişim İngiltere'nin Uzakdoğu'daki olanakları ile sağlanamamıştır. Japon siyasi seçkinleri, Çin'i açmak için Japonya'nın belli bir rol oynayabileceğini doğru olarak algılamışlar ve İngiltere ile yakın ilişki içinde olmaya özen göstermişlerdir. O dönemde büyük güç olan İngiltere, Japonya'ya modernleşmesi ve bölgesel bir güç olabilmesi için önemli katkı sağlayabilecek konumdadır. İngiltere, aynı zamanda, bölgede nispi bir zafiyet içine düşmüş ve Japonya'nın desteğine ihtiyaç duymuştur. İngiltere Japon desteği ile bölge devletler sistemini kendi lehine bir dengede tutulabileceği düşünmüştür.⁵ Bu nedenle Japonya'ya destek vermiştir.

Bu dönemde Japon dış politikasının bir diğer önemli olayı da, 1904/5 yıllarında çıkan Rus-Japon Savaşıdır. Rusya da İngiltere gibi Çin üzerinde egemenlik kurmak ve bölge politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek istemiştir. Bu durum, iki Avrupalı gücün bölgede çıkar çatışmasına girmesine neden olmuştur. Rusya Uzakdoğu'da İngiltere'nin başlıca rakibi olarak, bölgede üstün bir konum elde ederek Kore ve Çin'in içlerine doğru nüfuz alanını genişletmiş ve böylece bölgedeki İngiliz üstünlüğünü tartışılır hale getirmiştir. Rusya'nın Mançurya'da konumlanması ve Kore üzerinden sıcak denizlere inerek denizlerde egemen güç durumuna gelebilme durumu, İngiltere'yi hayli rahatsız etmiştir. İngiltere, Japonya'yı Uzakdoğu'da artan Rus gücüne karşı bir dengeleyici olarak görmüş ve yaptığı ittifak anlaşmaları ile Japonya'yı müttefiki durumuna getirmiştir.⁶ Japonya ve Rusya arasında 1904 yılında savaşın patlak vermesinin ardından, Rusya'nın Mançurya'daki ilerleyişinden rahatsız olan İngiltere ve Amerika'nın desteği ve Rusya'daki iç karışıklığında etkisiyle Japonya büyük bir zafer kazanmıştır.⁷ Kazanılan bu zafer ile Japonya nüfuz alanını genişletmiş Çin'in içlerine kadar ilerlemiş ve Kore'yi kolonileştirmiştir. Böylece İngiltere'nin desteği ile Japonya, Kuzeydoğu Asya'da Rusya'nın yerini almıştır.

Sonuçta Rusya giderek İngiliz dış politika çizgisine çekilmiştir. Japonya, Çin'e karşı verdiği savaşın aksine, Rusya'ya karşı kazandığı zaferde büyük bir nakit tazminat ve ekonomik kazanım sağlayamamıştır. Savaşta Rusya'nın yenilmesine rağmen, ekonomik

⁵ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Dönemi Japon Dış Politikası...", s. 5

⁶ İbid.

⁷ Ishii Susumu, *Shôsetsu Nihonshi (Geniş Açıklamalı Japon Tarihi)*, Yamakawa Yay., Tokyo 1998, s. 271.

kazanımın geldiği yer Çin ve Çin etkisindeki bölgeler olmuştur. Yaklaşık otuz beş sene önce Asya'nın en zayıf, en geri ülkelerinden biri olan Japonya'nın, Çin'den sonra Rusya gibi dönemin sayılı devletlerinden birini yenmesi tüm dünya da özellikle Rusya mağduru halklar ve Müslümanlar üzerinde büyük etki yapmıştır.⁸ Japon galibiyeti, ilk defa bir Doğu devletinin modern bir Avrupa devletini yendiği gerekçesi ile Doğu halkları arasında büyük bir gurur kaynağı olmuştur.

Japonya, ülke içinde gerçekleştirdiği başarılı modernleşme programının yanında, yeni kimliğine bağlı olarak geliştirdiği Asya politikası nedeniyle de, Batı devletleri tarafından bir hedef ülke olmaktan çıkartılmış ve kendileri gibi haklara sahip eşit düzeyde bir devlet olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Daha sonra ABD ile ırkların eşitliği/farklılığı düzleminde göçmen hakları dolayısıyla bir tartışmanın yaşanması, bu durumu değiştirmemiştir. Böylece Japonya, Batı ile çıkar birliği oluşturarak Batı devletler sisteminin eşit üyelerinden biri olurken, Doğu'ya yabancılaşmıştır. Japonya, dış politikasını bir Asyalı olarak değil de Batılı Emperyalist güçler gibi çizmeye başlamıştır.⁹

2. Taishō Dönemi 1912-1926

2.1 Genel Durum

1912 yılında İmparator Meiji'nin ölümünün ardından oğlu Yoshihito'nun tahta çıkmasıyla yeni bir dönem açılmış ve bu döneme Taishō ismi verilmiştir. Türkçe de "Büyük Dürüstlük" anlamına gelen dönem adalet, güven ve bir dünya gücü olma gibi vaatler ile açılmıştır. Fakat İmparator Yoshihito'nun sağlığı pek de dönemin adı gibi ümit verici değildir, doğumundan sonra geçirdiği menenjit hastalığı nedeniyle beyin fonksiyonları tam çalışmamakta, bu da sağlıklı karar almasına engel olmaktadır. Doktorların tahtta kalmasında bir sakınca görmemesine rağmen İmparator üç yıl içerisinde yürüyemez hale gelmiştir. 1921 yılına kadar devleti yönettiği bu dönem Japonya'da değişiklikler ve karışıklıklar açısından dikkate değer bir dönem olmuştur. Kasım 1921'den itibaren tahtı veliaht olan oğlu Hirohito devralmıştır.¹⁰

⁸ Ali Merthan Dündar, *Panislamizm'den Büyük Asyacılaşma Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötügen Kitabevi, İstanbul 2006, s. 141.

⁹ Hakkı Büyükbaş, "Meiji Dönemi Japon Dış Politikası...", s. 7.

¹⁰ Kenneth G. Henshall, *A History of Japan: From Stone Age To Super Power*, Palgrave MacMillan Press, 2.Baskı, Londra 2004, s. 106.

Yoshihito'nun dönemi politik krizler ve anlaşmazlıklarla başlamıştır. Zaten Meiji döneminden kalan büyük iç ve dış yatırımlar, askeri programlar ve neredeyse tükenmiş olan krediler devralınmıştır. Bunun üzerine Sainoji¹¹ kabinesi askeri bütçe de kısıtlama yapmaya karar verince, ordu ve politikacılar arasında anlaşmazlıklar çıkmış ve savunma bakanı istifa etmiştir. Çıkan kargaşa ve anlaşmazlıklar sonucu hükümet düşmüştür. Bunun üzerine Japonya devlet yönetiminde söz sahibi olan oligarkların onayıyla, halk ve siyaset nazarında pek de popüler olmayan Katsura Tarô'ya hükümet kurma görevi verilmişlerdir. Bunun üzerine 1913 yılında Japon Parlamentosu önünde yüzlerce kişiden oluşan büyük bir kalabalığın toplandığı gösteriler gerçekleşmiştir. Bu hadisenin akabinde hükümetin düşmesi Japon siyasi tarihine ilk kez halkın sesiyle bir hükümetin düşmesi olarak geçmiştir.¹²

Katsura'dan sonra asker kökenli liderler başbakanlık koltuğuna oturmuşlardır. Önce 1914 yılında Amiral Yamamoto Gonbei ve ardından 1916 yılında siyasetçilerin büyük itirazlarına rağmen Terauchi Masatake başbakanlık yapmıştır. 1918 yılında ilk siyasi parti ağırlıklı bir kabine olan Seiyūkai¹³'den Hara Takashi'nin başa geçmesine rağmen 1921 yılında bir suikast sonucu ölümünün ardından Japonya'da bir süre partisiz kabineler siyasete hâkim olmuştur. Taishô dönemi Japonya'da demokrasi hareketlerinin baskın olduğu bir dönemdir.¹⁴

Taishô döneminin en acı olaylarında biri bir siyasi olaydan ziyade bir felaket olan Büyük Kantô Depremidir. Yaklaşık 104 bin insanın hayatını kaybettiği ve üç milyondan fazla kişinin evsiz kaldığı felaketin ardından çıkan yangınlarda Kore asıllı vatandaşların parmağının olduğu söylentileri Japonya'da büyük iç karışıklıklara neden olmuştur. Çıkan kargaşalarda 6000'e yakın Kore asıllı Japon vatandaşının öldürüldüğü söylenmektedir.¹⁵ Taishô döneminde ülke içindeki karışıklıkların yanı sıra, Japonya uluslararası alanda da çalkantılı günler yaşamıştır. İmparator Yoshihito'nun ölümüne kadar olan ki süreçte I.Dünya Savaşı, Washington Konferansı gibi büyük gelişmeler olmuş, Japonya dış dünya

¹¹ Prens Saionji Kinmochi: 23 Ekim 1849 -24 Kasım 1940) Japon siyasetçi, devlet adamı iki kez Japonya Başbakanlığı yapmıştır. Prens unvanı İmparatorun bir oğlu olduğundan değil ancak Japon Aristokrasisinin en yüksek unvanı olan markizlikten prensliğe yükseltilmiştir.

¹² Kenneth G. Henshall, *A History of Japan...* s. 107.

¹³ Rikken Seiyūkai: Anayasal Hükümet Yanlıları Partisi.

¹⁴ İbid.

¹⁵ L.M. Cullen, *A History of Japan, 1582-1941 Internal and External Words*, University Press, Cambridge 2003, s. 272.

ile ilişkilerini geliştirirken diplomasideki tecrübesizliğinden dolayı dış ilişkilerde yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁶

2.2 I. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Japonya

1914 yılında Avrupa da I.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sadece Avrupa da değil bütün dünyada politik değişikliklere sebep olmuştur. Bu savaş durumu Uzakdoğu'da özellikle Mançurya'da ve Çin'de Japonya'ya konumunu güçlendirme ve beklediği genişleme fırsatını vermiştir. Japonya'nın bu genişleme politikasında, eski Batılı emperyalistlerin yaptığı gibi savunma güdüsü ön plana çıkmıştır. Bir ada ülkesi olan Japonya, anakaradan toprak edinerek hem topraklarını genişletme hem de kendisine karşı gelecek saldırıları adadan önce orada karşılama şansı elde etmiş olacaktır.¹⁷

İngiltere'nin Uzakdoğu'da Japonya'dan, aralarındaki ittifak anlaşmasına dayanarak yardım istemesi üzerine Japonya, 23 Ağustos 1914'de Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Fakat İngiltere bu isteğinde Japonya'yı sınırlayarak, sadece Almanlara karşı destek kuvvet olarak kullanmak istemesine rağmen, Japonya bu fırsatı değerlendirerek toprak elde etme yoluna gitmiştir. Önce Shantung bölgesini, ardından Pasifik'teki Mariana, Caroline ve Marshall adalarını işgal etmiştir.¹⁸ Japonya için fiili olarak I.Dünya Savaşı 1915 yılında sonra ermiştir. Fakat yeni edindiği topraklarla yetinmeyen Japonya, Batılı müttefiklerinin Avrupa da devam eden savaşa odaklanmalarını da fırsat bilerek, Ocak 1915 de Çin'e verdiği bir notada, 21 tane istekte bulundu ki, tarihe de "21 Talep" olarak geçen bu istekler açıkça Çin'i Japonya'nın himayesi altına koyacak mahiyetteydi. İstekler beş grup altında toplanmış 21 maddeden oluşmaktadır. Birinci grupta; Çin Hükümetinden Almanya'nın Shantung bölgesi üzerindeki bütün haklarının Japonya'ya devrini ve Shantung bölgesindeki şehirlerin yabancıların ticareti için açılması istenmektedir. İkinci grupta; Çin hükümetinden Japonya'nın Güney Mançurya'da ve Doğu Moğolistan'daki hâkimiyetini tanınması ve demir yollarının bu yöne doğru genişletmesi istenmektedir. Üçüncü grupta; Çin hükümeti Han-Yeh-Ping madencilik şirketinin haklarına saygı gösterecektir. Dördüncü grupta: Çin hükümeti hiçbir liman, kıyı ve körfezini üçüncü bir güce kiralayamamaktır. Beşinci grup istekler de ise Çin hükümeti alacağı siyasi, ekonomik veya askeri kararlarda Japon danışmanların görüşüne başvurması gerektiği, Çin'de Japon polislerin görevlendirilmesi,

¹⁶ A Kenneth G. Henshall, *A History of Japan...*, s. 109.

¹⁷ J.A.S.Greenville, *A History of the World in the Twentieth Century*, Massachusetts 1994, s. 89.

¹⁸ "World War I."

< www.Memory.loc.gov/cgi-bin/query2 > 11.07.2009

demir yollarının Çin'in güneyine kadar genişletilmesi ve Japonya'ya Çin'e telkin hakkının verilmesi gibi istekler bulunmaktadır.¹⁹ Bu istekler sadece Çin'de değil tüm dünyada Japonya'ya karşı geniş çapta bir tepki uyandırmıştır. Özellikle Amerika'nın karşı tepkisi ile Japonya isteklerin bir bölümünü geri çekerek Mayıs 1915'de Çin ile anlaşma imzalamıştır.

Japonya'nın Kuzey Çin'deki hegemonyası uluslararası anlaşmalarla da pekiştirilmiştir. 1916 yılında Rusya ile yapılan anlaşma, Japonya'nın Mançurya ve Moğolistan'daki haklarını güvence altına almış ve ardından Fransa, İngiltere ve Amerika ile 1917 de imzalanan anlaşmalarla Japonya'nın Çin karşısında elde ettiği toprak kazanımları tanınmıştır. Japonya'nın Asya'daki gücü, Rusya'da Çarlık rejiminin sona ermesi ve 1917 de Bolşevik ihtilâli ile Sibiry'a da oluşan kargaşa nedeniyle artmıştır. Sibiry'a bölgesine Bolşeviklere karşı Kızıl Orduya yardım etmesi amacıyla müttefik devletler tarafından küçük bir kuvvet yollamasına rağmen, bölgede hâkimiyet kurmak isteyen Japonya, 70.000 askerden oluşan büyük bir birlik yollamıştır. 1920 yılında müttefiklerin bölgeden askerlerini çekmelerine rağmen Japonya, komünizmin Japon idaresi altında bulunan Mançurya'ya Kore'ye ve Japon anavatanına sıçramasından endişe ettiğini öne sürerek bölgede kalma kararı almıştır.²⁰

2.3 Paris Barış Konferansı ve Japonya

18 Ocak 1919'da düzenlenen Paris Barış Konferansında Japonya, diğer galip devletlerle birlikte yerini almıştır. Bu konferansta, Amerika; Başkan Woodrow Wilson, İngiltere; Başbakan David Lloyd George, Fransa; Başbakan Georges Clemenceau, İtalya; Başbakan Vittorio Orlando, Japonya Eski Başbakan Sainoji Kinmochi tarafından temsil edilmiştir.²¹ Japonlar konferansa gelirken özellikle üzerinde durmak ve elde etmek istedikleri üç istek vardır ki bunlar: Almanlara ait olan ve savaşta Japonya tarafından işgal edilen Ekvator'un Kuzeyindeki ve Pasifik'teki adaların Japonya'ya verilmesi, Shantung Bölgesindeki Alman hak ve imtiyazlarının Japonya'ya devredilmesi ve Milletler Cemiyeti kuruluş anlaşmasında ırksal eşitliğin ilan edilmesi şeklindeydi. Görüşmeler sırasında ülke

¹⁹ Milton W.Meyer, *Japan: A Concise History*, Rowman&Littlefield Publishers, 4. Baskı, Plymouth, UK 2009, s. 185.

²⁰ "Shiberia Shuppei" (Sibiry'a Seferi) <<http://yokohama.cool.ne.jp/eseach/kindai/kindai-siberia.html>> 20.07.2010

²¹ Seichi Imai, *Nihon no Rekishi, Taishô Demokurashi (Japonya Tarihi, Taishô Demokrasisi)*, Chuô Matbaası, Cilt 23, 1966 Tokyo s. 193.

içerisinde bölünmüş olarak ayrı politik grupları temsil etseler de, Çin delegeleri birleşerek milliyetçi bir tavırla, Japonya'nın isteklerine karşı çıkmıştır.

Konferans boyunca süren görüşmeler sonucunda; Pasifik'teki Marshall, Carolines, Mariana, Palau adaları ve Çin'deki Kiautschou Bölgesi Japon kolonisi olarak değil de Japon mandası olarak Japonya'ya verilmiştir. Pasifik'teki adaları elde etse de, Milletler Cemiyeti Anlaşması'nda "ırksal eşitlik maddesi" diye anılacak olan madde çok daha büyük zorluklara yol açmıştır.²² Artık dünya güçlerinden biri haline gelmiş olan Japonya halkına saygı gösterilmesini istemektedir ve bu maddenin sembolik önemi büyüktür. Ancak ırksal eşitlik kavramı kolonileri bulunan büyük devletlerin işine gelmemektedir. Büyük uğraşlar verilse de, ne Milletler Cemiyeti kuruluş taslağına nede M.C. Anlaşmasına ırksal eşitlik maddesi girememiştir. M.C.'nde kopmaları önlemek ve Cemiyet'i kurtarmak için ırksal eşitlik maddesini kabul etmeyen ABD bu kez, Japonya'ya Çin'le ilgili isteklerini vermek durumundadır. Böylece Shantung bölgesindeki Alman hak ve imtiyazları bir bölümü Japonya'ya geçmiştir. Buna göre Japonya Çin'in egemenliği altındaki Shantung bölgesinde Almanlara sağlanan ekonomik imtiyazlar ve Tsingtao'da yerleşim kurma hakkını elde etmiştir.²³

Her ne kadar I.Dünya Savaşı'nın sonucunda elde ettiği kazanımlardan pek memnun olmasa da Japonya, bu savaşın sonunda genişleme konusunda kendine güveni artmış ve dış politikasında değişime gitmiştir. Bunun yanı sıra ırksal eşitlik maddesinin kabul edilmemesi, iki savaş arası yıllarda Japonya'yı işbirliğinden uzaklaştıran, daha saldırgan ve milliyetçi politikalara yönelmeye teşvik eden önemli etkenlerden biri olmuştur.²⁴

2.4 Washington Deniz Konferansı

I.Dünya Savaşının sona ermesinin ardından uluslararası ilişkiler alanında liderlik yapan ülke olan ABD, dünya siyasetine yön verme niyetindedir. I.Dünya Savaşına kadar bölgede etkin olan güç İngiltere idi. Ancak savaşın sonunda Japonya'nın etkinliğinin ortaya çıkması Batılı güçleri tedirgin etmiştir. Özellikle Asya-Pasifik bölgesinde hâkimiyet kurma amacıyla ABD, İngiltere ve Japonya adeta donanmalarını geliştirmek ve savaş gemisi üretme konusunda yarışa girmişlerdir. Bu yarış, askeri yönden bir güç gösterisi haline gelse de, ekonomik yönden devletlerde büyük sorunlara neden olmaya başlamıştır.

²² Margaret MacMillan, *Paris 1919...*, s. 311.

²³ W.G. Beasley, *Japanese Imperialism 1884-1945*, Clarendon Press, Oxford 1991, s. 167.

²⁴ Margaret MacMillan, *Paris 1919...* s. 315.

İlkin 1902 yılında imzalanan ve 1911 yılında yenilenen İngiliz-Japon ittifakı Japonya'nın Uzakdoğu'da gösterdiği faaliyetlerde destek aldığı nokta idi. I.Dünya Savaşına kadar bölgenin egemen gücü olan İngiltere ile ortak çıkarlara dayanarak kurulmuş bu ittifak, hem İngiliz hâkimiyetini pekiştirmekte hem de Japonya'nın bazı eylemlerine göz yumulmasını sağlamıştır. 1921 yılında bitecek olan İngiliz-Japon ittifak anlaşması Asya da Japonya ile rekabet içerisinde olan ABD'nin çabaları ile yenilenmemiş İngiltere bölgede ABD'ne cephe alıyormuş görüntüsü vermek istememiş ve ABD ile ittifak yapma durumuna gelmiştir. Ayrıca Almanya ve Rusya'dan kaynaklanan tehlikelerin zayıflaması, İngiliz-Japon ittifakının önemini de azaltmıştır.²⁵

ABD, etkisini ve prestijini Asya'da genişletmek ve Avrupalı güçlerin yerine bir denge unsuru olmak istemektedir. Bir Amerikan-İngiliz ittifakını İngiliz-Japon ittifakından daha önemli bulan İngiltere'nin isteği ve ABD'nin desteği ile, 1921 yılının Kasım ayında Washington'da bir konferans düzenlenmiştir.²⁶ Washington Deniz Konferansı adı ile anılan konferans; ABD, Japonya ve İngiltere arasında süren savaş gemisi üretme yarışına bir son vererek bölgede silahsızlanmayı amaçlamasının yanı sıra bölgedeki toprak kazanımlarını ve kontrol altına almak gibi amaçlar doğrultusunda toplanmıştır.²⁷ Görüşmeler, genelinde ABD ve Japonya arasındaki süren Pasifik'teki anlaşmazlığı, özelde de ABD'nin Japon göçmenler için çıkardığı göçmenlik yasası, ticarete ve denizdeki rekabet ve anlaşmazlığa neden olan politik sorunlar gibi başlıklar üzerinde yoğunlaşmıştır.²⁸

Görüşmeler süresince Japonya, daha sonra 1922-23 yılları arasında başbakanlık yapacak olan Amiral Katô Tomosaburo tarafından tam yetkili olarak temsil edilmiştir. Herhangi bir resmi açıklama olmamasına rağmen, dönemin basın raporları Japonya'nın Washington Konferansına giderken bazı konuları önceden tartışarak üzerinde durulacak noktalar belirlemiş olduğunu bildirmiştir. Bu raporlara göre:

(1) Japonya kendi milli güvenliğini zayıflatmayacak şekilde deniz silahsızlanmasını kabul etmeye hazırlanmaktadır;

(2) Pasifik'teki kazanımlarına diğer ülkeleri tehdit edecek şekilde yenilerini katmayacağını ve bu tür amaçlara yeltenmeyeceğini belirtmektedir;

²⁵ James William Morley, *Japan's Road to the Pacific War*, Columbia University Press, New York 1976, s. 212.

²⁶ Masamichi Royama, *Foreign Policy of Japan 1914-1939*, Greenwood Press, Washington 1973, s. 31.

²⁷ Ishii Susumu, *Shôsetsu Nihonshi...*, s. 302

²⁸ Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History...*, s.187.

(3) İngiliz-Japon ittifakını bitirmek istememekte ancak yeni bir ittifak veya anlaşma ile yer değiştirilmesine de karşı çıkmamaktadır;

(4) Açık Kapı Politikasının prensiplerinin genişletilmesine ve Yap adasında²⁹ da diğer milletlere aynı hakların verilmesine hazırdır;

(5) Çin’de eşit haklara ve Açık Kapı politikasının devamının güvencesini vermeye de hazırdır;

(6) Son olarak Shantung sorunu ile ilgili konuların sadece direkt olarak Japonya ve Çin arasında görüşülmesine bu konunun konferansta tartışılmasına karşı olunması belirlenmiştir.³⁰

Konferans 6 Şubat 1922’de sona ermiş ve sonucunda taraflar arasında üç ayrı anlaşma imzalanmıştır. İlk olarak Aralık 1921’de ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa arasında “Dörtlü Anlaşma” (Four Power Treaty) imzalanmıştır. Bu anlaşma Pasifik’te barışın sağlanması için imzalanmıştır. Anlaşmaya göre taraflar, birbirlerinin Pasifik’teki ülkelerine karşı saygılı olacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bu anlaşma Japonya için sona eren İngiliz-Japon ittifak anlaşmasının yerini almıştır. Amerika içinse Japonya’nın emperyalist emellerine karşı Filipinlerin korunması manasını taşımaktadır. İkinci anlaşma, 6 Şubat 1922’de ABD, İngiltere, Japonya, Fransa, Belçika, Çin, İtalya, Hollanda ve Portekiz tarafından imzalanan “Dokuzlu Anlaşma”(Nine Power Treaty)dır. Bu anlaşma aslında Japonya’dan etkilenen Çin için yapılmış olsa da Çin’den yarar sağlayan devletleri de yakından ilgilendirdiği için uluslararasılaşmıştır. Bu anlaşmada devletler Çin konusunda uygulayacakları politika ve prensipleri düzenleyeceklerdir. Buna göre taraflar Çin’in egemenliğine, bağımsızlığına, toprak ve idare bütünlüğüne saygı gösterecekler ve bütün Çin topraklarında ticaret ve fırsat eşitliği prensibi uygulanacaktır şeklindeki kararlar dâhilinde anlaşma imzalanmıştır. Üçüncü anlaşma da yine 6 Şubat 1922’de ABD, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan Washington Deniz Anlaşmasıdır (Washington Naval Treaty). Bu anlaşma taraf devletlerarasında deniz silahlarının sınırlandırılması ile ilgili bir anlaşmadır. Alınan kararlar sonucunda üretilecek büyük savaş gemilerinde (Capital Ships) oran, sırasıyla ABD, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya; 5, 5,

²⁹ Yap Adası; Pasifik okyanusunun batısında Caroline adalarında bulunan ve 1. Dünya Savaşına kadar Almanlar tarafından donanma iletişim merkezi olarak kullanılmış olan bir adadır. Ada 1914 yılında Japonlar tarafından işgal edilmiş ve 1919 da Versay anlaşmasıyla Milletler Cemiyeti manda sistemine girmiştir.

³⁰ Masamichi Royama, *Foreign Policy...*, s. 32.

3, 1.65, 1.65 olması şeklinde anlaşma sağlanmıştır.³¹ Bu anlaşma sonucunda İngiltere ve ABD, gemi üretiminde İngiltere ve Fransa'nın üç misli gibi bir orana sahip olmuştur.

Washington konferansı her ne kadar Pasifik'te barışın ve düzenin sağlanmasını amaçlasa da bu konferans açıkça bir İngiliz-Amerikan ortak ürünüdür. Ayrıca alınan kararlara bakıldığında bu sonuçların Amerikan diplomasisinin Japon diplomasisine olan büyük üstünlüğünü göstermiştir. Her ne kadar Japonya görüşülecek konuları önceden belirlese de, masa başında etkili olamamış, dayatmak istediği ırksal eşitlik gibi konuları görüşmeye dahi aldırılmamıştır. Aslında Japonlar bu konferans ve anlaşmanın etkilerini ve sonuçlarını bundan 10 yıl sonra 1931 yılında gerçekleşecek olan Mançurya hadisesine kadar tam olarak idrak edemedikleri ortaya çıkmıştır.³²

3. Shôwa Dönemi 1926-1989

3.1 Genel Durum

İmparator Yoshihito'nun ölümünün ardından 25 Aralık 1926 yılında oğlu Hirohito imparator olmuştur. 1925 yılında tahta çıkışı ile 1989 yılında ölümü arasında geçen bu dönem Shôwa dönemi olarak adlandırılır. Japoncada "Aydınlık Barış" anlamını taşıyan bu dönem boyunca aslında, Japonya pek barış yüzü görmemiş, hatta uzun süren bir savaş sürecine girmiştir. Çocukluğunda önce General Nogi ve sonra Amiral Togo tarafından eğitilmiş olan Veliaht Prens Hirohito, yoğun bir askeri etki altında kalmıştır. Henüz yirmili yaşlarında iken İmparator'a vekâlet ederek iyi deneyimler kazanmış ve yurtdışı seyahatleri sırasında dış ülkeleri ve yönetim biçimlerini inceleme şansı elde etmiştir. Hükmettiği dönem, özelliklerinden daha sonra anlaşılacağı üzere İngiliz Monarşisinden etkilenmiştir.³³

Hirohito tahta çıktığında Japonya zaten dünyanın büyük güçleri arasında yerini almış, Milletler Cemiyeti'nin beş daimi üyesinden biri haline gelmiş, dünyada dokuzuncu büyük ekonomiye sahip olan ve Amerika ve İngiltere'nin ardından üçüncü büyük donanma gücüne sahip bir süper güç konumundadır. I.Dünya Savaşı, Japon ekonomisinin güçlenmesi açısından etkili olmuştur çünkü Japonlar Asya'da Avrupalılardan kalan ticari

³¹ " Washinton Kaigun Gunshuku Jôyaku" (Washington Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Anlaşması)
<http://www.weblio.jp/wkpja/content/ワシントン海軍軍縮条約_ワシントン海軍軍縮条約の概要>
01.08.2010

³² Masamichi Royama, *Foreign Policy...*, s. 19.

³³ Carol Gluck, Stephen R. Graubard, *Shôwa The Japan of Hirohito*, W.W. Northon Comp., NewYork 1992, s. 28.

boşlukları doldurmuş ve ihracat hacmini beş kat genişletmiş ve ekonomide de genel olarak %50 büyümüştür.³⁴ Japonya bütün dünyayı saran ekonomik krizden etkilenmemiş gibi görünse de krizin etkileri sonradan ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1923 yılında meydana gelen Büyük Kantô Depremi'nin verdiği hasardan sonra yeniden inşa çalışmalarından ekonomi büyük ölçüde etkilenmiştir. Ayrıca 1927 yılında ortaya çıkan bankalardaki yolsuzluklar halkın bankalara olan güvenini sarsmış ve halk aceleyle bankalardaki paralarını çekmiştir ki bu, Japonya da finansal panik durumuna ve ekonomik krize neden olmuştur.³⁵

Japonya'da en uzun dönem olan Shôwa dönemi, Taishô döneminde olduğu gibi çok partili demokratik sistemde başlasa da daha sonraları çok partili sistem yerini tek partinin üstünlüğüne sonra da askeri yönetime bırakmıştır. Japonya da askeri sistemin hâkimiyet kurmasında siyasetçilerin dış politikada aldıkları kararların, Japonya'nın genişleme politikasına ve Asya ile ilgili politikalarına uymaması ve askerlerin alınan kararlardan hoşnut olmamaları etkili olmuştur. Japonya bu süreçte önceden imzalanmış uluslararası anlaşmalarla kurulmuş olan düzenden ayrılarak Milletler Cemiyetinden de çekilecektir. Japonya uluslararası ortaklıklardan soyutlanarak yalnızlaşmış ve yalnız alacağı kararlar sonucu öncelikli hedefi olan Çin'e ve Mançurya içlerine doğru sınırlarını genişletmek üzere savaşa girişecektir.

3.2 Shidehara ve Tanaka'nın Çin'e Yönelik Politikaları

Japonya'nın Çin'e yönelik politikası bu dönemde iki isim üzerinden şekillenmiştir. Bu isimlerden birincisi Dışişleri Bakanı Kijurô Shidehara bir diğeri ise 1927 yılında Dışişleri Bakanı ve Başbakanlık yapacak olan Tanaka Giichi'dir. Washington Konferansı sonrasında ortaklaşa kurulan uluslararası barış ortamını destekleyen Japon dış politikası Shidehara Dış Politikası olarak da adlandırılır. Shidehara'nın Çin politikası;

Çin'in egemenlik haklarına saygı göstererek iç işlerine karışmamak, Çin ve Japonya arasında barışçıl birliktelik ve ekonomik ortaklık kurmak, Çin'in makul milli isteklerini kabul etmek ve iyi niyet göstermek, Çin'de Japonya'nın varlığına gösterilen toleransı koruyarak, Japonya'nın Çin'deki hak ve isteklerini makul sınırlar içinde korumak gibi

³⁴ Kenneth G. Henshall, *A History of Japan...* s. 111.

³⁵ "Shôwa Kinkyu Kyôkô" (Shôwa dönemi acil panik durumu)
<<http://club.kantsuu.com/read.php?tid-209376.html> >05.10.2010

temel prensiplere dayanmaktadır.³⁶ Shidehara'nın izlediği bu barışçıl ve yumuşak dış politikanın asıl sebebi, Çin'e barışçıl olarak ticaret yoluyla girmek ve Japonya'nın emellerini gerçekleştirmektir.³⁷ Ancak bu politika mecliste ve kamuoyunda pek kabul görmemiştir. 1927 yılında Nanking'de çıkan çatışmalara asker göndermeyi reddedince Shidehara'nın politikaları zayıf olarak değerlendirilmiş ve gözden düşmüştür.

Nisan 1927'de Minseitô³⁸ hükümeti düşmüş, yerine Seiyūkai kabinesi iktidara gelmiş, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı görevine Tanaka Giichi getirilmiştir. Asker kökenli olan General Tanaka, "Yeni Çin Politikası" olarak da adlandırılan dış politikasını belirlemek için 27 Haziran 1927'de dışişleri, ekonomi, ordu temsilcileri ile Çin ve Mançurya'da görevli konsolosları "Uzakdoğu Konferansı" olarak adlandırılan konferansa davet etmiştir. Bu konferansta alınan kararlarla; Çin'e yönelik dış politikanın Japonya'nın haklarını korumak ve genişletmek için daha aktif ve sert olarak izlenmesine karar verilmiştir. Bu konferansın sonunda alınan kararlar Tanaka Memorandumu adını alan bir belge ile İmparatora sunulmuştur. Özellikle Japonya'nın Mançurya'daki haklarına saygı gösterilmesi ve Çin'in diğer bölgelerinden ayırt edilerek milliyetçi hareketlerin bu bölgeye yayılmamasını hedeflemektedir. Tanaka Memorandumunda yer alan çarpıcı bir ifade şöyle diyor; "Gelecekte Çin'i kontrol etmek istiyorsak daha evvel Ruslarla savaştığımız gibi ABD ile savaşmak zorundayız. Dünyayı fethetmek için ise, önce Çin'i fethetmeliyiz. Çin'i işgal etmek için öncelikle Mançurya'yı ve Moğolistan'ı işgal etmeliyiz. Eğer Çin'i fethedersek diğer Güney Asyalı ve Asyalı milletler bizden korkarak bize teslim olacaktır. Sonra tüm dünya Güney Asya'nın bizim olduğunu anlayacak ve haklarımıza tecavüz etme cesaretinde bulunamayacaktır. Bu plan bize İmparator Meiji'den mirastır ve halkımızın varlığı için elzemdir."³⁹

Çin, 1927 Haziranında Shantung bölgesine asker yollayarak bölgede güvenlik sağlanmaya çalışmıştır. 1928 yılında Çan Kai Chenk yönetimindeki milliyetçilerin ilerlemesini kontrol altına almak için tekrar asker yollanmıştır. Japon askeri güçleri ve Çin Milliyetçi Ordusu arasında çatışma çıkmış ve Japonlar Shantung'un başkenti Tsinan'ı 6 ay boyunca işgal etmiş ve asker takviyesi yapılarak bölgede şiddetlenen Japonya karşıtı hareketler durdurulmak istenmiştir. Tsinan hadisesi olarak anılan bu olay, hem Çin'de

³⁶ Masamichi Royama, *Foreign Policy...*, s. 38.

³⁷ Akira Irie, *Nihon no Gaikô; Meiji Ishin Kara Gendai Made (Japon Dış Politikası; Meiji Restorasyonundan Günümüze)* Nakamatsu Yayınevi, Tokyo 1966, s. 91.

³⁸ 立憲民政党 (Rikken Minseitô): Anayasal Demokratik Parti.

³⁹ Willian Fitch Morton, *Tanaka Giichi and Japan's China Policy*, St. Martin's Press, NewYork 1980, s. 205.

Japonya karşıtlığını körüklemiş hem de uluslararası alanda Japonya'ya karşı tepkiler atmıştır. Bu çerçevede, Japonya'nın Çin'deki haklarının korunması amacı ile uygulanan dış politikanın amacı aynı olsa da, Tanaka'nın politika uygulama yöntemlerinin Shidehara politikasından farklılığı ve askeri güç yönelişi açıkça ortaya koyulmuştur.⁴⁰

Diğer yandan Tanaka hükümeti uluslararası ortaklıklar kurmak için bazı adımlar atmıştır. Bunlardan en önemlileri Washington Deniz Anlaşmasında yer almayan kruvazörler, denizaltıları ve destroyerlerin kısıtlanması için düzenlenmiş olan Cenevre Deniz Konferansına katılması ve Amerika ile yakınlaşarak savaşı yasa dışı kılan Kellogg-Briand Paktını imzalamasıdır. 1928'de imzalanan Kellogg-Briand Paktı, Milletler Cemiyeti'nin kurulduğu günden itibaren girişilen barış ve silahsızlanma çabalarının kâğıt üzerindeki kanıtı olmuştur.

3.3 Japonya'da Militarizmin Yükselişi

Japon militarizminin yükselişi aslında Meiji reformlarıyla ortaya çıkan Zengin Devlet Güçlü Ordu anlamına gelen “*Fukoku Kyôhei*” politikası ile başlamıştır. Bir ada ülkesi olan Japonya bir güvenlik gereksinimi olarak kendi milli sınırlarının dışına genişlemesi, Japonya'nın dış güçler tarafından işgal edilme tehlikesini azaltacağı düşüncesiyle Kore ve Çin ile savaşmış ve Kore 1910 yılında Japonya tarafından ilhak edilmiştir. Japonya'nın Batılı güçler tarafından işgal edilme korkusu Japon militarizmini tetikleyen faktörler arasındadır. Rus-Japon savaşı ile Asya'da diğer emperyalist güçlerin uzaklaştırılarak Asya'da Japonya'nın liderlik rolünü oynaması duygusu öne çıkmış, Japonya'da Kita İkki gibi aşırı milliyetçi yazarlar ve aşırı milliyetçi gruplar ön plana çıkmaya başlamıştır.⁴¹

1920'lerde Japonya'da siyasal partilerin kurdukları hükümetlerin dış politikalarının başarısız olması özellikle 1920'li yılların başında başarılı gibi gözükse de, sonlarına doğru alınan kararların ve uygulanan politikaların Japonya'nın haklarının korunması ve genişletilmesi açısından ordu kanadında zayıf olarak değerlendirilmiştir. Washington Konferansında ve Londra Deniz Sözleşmesinde Japonya'nın Amerika ve İngiltere donanmalarının altında bir seviyede gemi üretme konumuna razı olması ordu kanadında

⁴⁰ Chihiro Hosaya, *Nihon Gaikô no Kiseki. (Japon Dış Politikasının Durumu)*, NHK Books, Tokyo 1993, s. 73.

⁴¹ Kenneth B. Pyle, *Making of Modern Japan*, D.C. Heath Company Publishing, Lexington 1996, s.87.

hoş karşılanmamış hatta birkaç kez darbe girişiminde bulunulsa da başarılı olmamıştır.⁴² Japon militarizminin yükselişinin bir başka sebebi ise Çin'de milliyetçiliğin artması ve Japonya'ya karşı olanların sayısının giderek atmasıdır. Bunun yanı sıra milliyetçi Çan Kay Şek ve ordusunun güçlenmesi Japonya'nın Mançurya'daki durumunu tehlikeye düşürebilirdi. Çinli milliyetçilerin Mançurya'yı tekrar Çin'in kontrolü altına almak için harekete geçmeleri Japonya'yı tedirgin etmiş ve bölgede konuşlanmış olan Kwantung ordusuna takviye yapılarak güçlendirilmiştir.

Militarizm duygusunun güçlenmesinin bir diğer sebebi ise I.Dünya Savaşı'nın ardından 1929'te meydana gelen Büyük Ekonomik Buhan ve Japonya'da 1923'te meydana gelen, büyük can ve mal kaybına sebep olan Büyük Kantô Depremi'nin etkileri ile bozulan ekonomidir. Ekonomik krizin uluslararası ticareti kötü yönde etkilemesi ekonomisi büyük ölçüde ihracata dayanan Japonya'da ağır sonuçlar doğurmuş ihracat oranı 1929 ile 1931 yılları arasında %50 gerilemiştir. Japonya'nın birinci ihracat ürünü olan ipeğin fiyatındaki düşüş işçileri etkilemiş ve işçilerin gelirleri üçte bir oranında düşmüştür. Bu ekonomik sıkıntılardan dolayı halk siyasetçileri suçlamış ve siyasi partiler halk gözünde popülaritesini kaybetmeye başlamıştır. Sonuç olarak siyasi partilerin yönetiminden memnun olmayan halk askeri yönetimi desteklemeye başlamış ve birçok Japon, ülke dışı genişlemenin ve askeri hareketin bozulmuş olan Japon ekonomisinin düzelmesinin tek çözüm yolu olarak görmeye başlamıştır.⁴³

3.4 Mançurya Hadisesi ve Milletler Cemiyeti

1.416.000 km. kare yüzölçümüne sahip Çin'in kuzey doğusunda yer alan Mançurya geniş ormanları, zengin tarım arazileri ve kömür ve maden yataklarına sahiptir. Bu bölgede üretilen soya fasulyesi, soya yağı kereste ve kömürlerin en büyük ithalatçısı ise Japonya'dır. Doğal kaynaklar yönünden fakir olan Japonya, sanayileşme döneminin ilk günlerinden itibaren gözünü bu bölgeye dikmiştir.⁴⁴

1904-1905 Rus-Japon savaşının sonunda ABD'nin de katıldığı Portsmouth Anlaşması ile Japonya, Güney Mançurya Demiryolları ve Çin Uzakdoğu Demir yollarını uzun süreli kiralık olarak kullanma hakkını elde etmiştir. Bölgede demiryollarının korunması amacı ile bir garnizon kurulmuş ve asker yerleştirilmiştir. Kwantung Ordusu

⁴² Ishii Susumu, *Shôsetsu Nihonshi...*, s. 316.

⁴³ Akira Irie, *Nihon no Gaikô...*, s. 111.

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 548.

diye adlandırılan bu ordu, sadece demiryollarının güvenliğini sağlamakla kalmayıp bu amaçlarının dışında, zaman zaman Japonya'nın bölgedeki varlığını hissettirmek amacıyla manevralar yapmıştır. Sadece demiryollarının kullanım hakkıyla yetinmeyen Japonya daha evvel Rusya'ya tanınmış olan bütün hak ve imtiyazların Japonya'ya verilmesini talep etmektedir. 1928 yılına gelindiğinde Çin'de milliyetçilerden yükselen sesler adaletsiz anlaşmaların sonlandırılması, Mançurya'da Çin'in tam egemenliğinin tekrar sağlanması yönündedir. Milliyetçi Çin hükümeti tarafından da Mançurya'da Japonya'nın edindiği hakların iade etmesini talep ettiği şeklindeki niyetini resmi olarak açıklamıştır.⁴⁵ Çin hükümeti ile 1931 yılına kadar diplomatik görüşmeler sürmüş ancak bir sonuç alınamamıştır.

Japon ordusu ve Kwantung'daki ordu, Japon hükümetinden bağımsız olarak Mançurya'yı askeri güç kullanarak tamamıyla Japon hâkimiyetine altına almayı planlanmıştır. Özellikle Japonya'nın çiftçilikle uğraşan fakir kesiminden gelen genç subaylar, Japonya'daki ekonomik sorunların siyasetçilerin kötü yönetimi yüzünden olduğunu düşünmekte ve hükümetin siyasetçilerden arındırılmasının, ayrıca ordunun bağımsız hareket ederek zengin yeraltı madenlerine sahip olan Mançurya'nın ele geçirilmesinin hem ekonomik olarak hem de askeri hammadde olarak Japonya'ya çok faydalı olacağı görüşündedirler. Kwantung ordusunda subay olan Ishihara Kanji'nin "savaşları bitiren savaş" teorisine göre; Son olarak Japonya ve Amerika arasında gerçekleşecek bir savaşın doğu ile batının çarpışması şeklinde olacağını, bu savaşta uçaklarla mücadele edileceğini ve bu savaş için hazırlanılması gerektiğini öne sürmüş bu hazırlıklara ilk başlangıç olarak Mançurya'nın ele geçirilmesini hedef göstermiştir.⁴⁶

Mukden Hadisesi veya bazı kaynaklara göre Mançurya Hadisesi olarak adı geçen olay; 18 Eylül 1931 gecesini, iddialara göre, Güney Mançurya Demiryolu'nun Mukden yakınlarındaki ana hatlarından birisinin Çin askerleri tarafından patlatılması ve bölgede demiryollarının korunması ile görevli Kwantung ordusunun meşru müdafaa hakkını kullanarak askeri operasyonda bulunmasıdır. Ancak bu olayın patlak vermesi ile birlikte Kwantung ordusu demiryollarının etrafındaki şehir ve kasabaları işgal etmiştir. Kwantung ordusu bütün bölgeyi işgal edip kendilerine ait bir koloni haline getirmeyi planlasa da Tokyo bu konuda daha tutarlı davranmış ve bunun büyük güçler tarafında kabul edilmez

⁴⁵ İbid.

⁴⁶ Ishii Susumu, *Shôsetsu Nihonshi...*, s. 317.

olacağını öngörmüştür.⁴⁷ Böylece Japon ordusu taktik değiştirerek bölgeyi Çin'in hâkimiyetinden ayırmak için bölgede Japonya kontrolünde bir kukla devlet olan Mançukuo Devletini kurmuş ve başına da son Çin İmparatoru olan Pu-Yi getirilmiştir. Bu olay Japonya'da sivil politikacıların askerler karşısında nüfuzunu kaybetmeye başladığını ortaya koymuştur.

Japon işgalinin ardından Çin Milliyetçi Ordusu Mançurya'yı kendi başına geri alacak güce sahip olmadığı gibi Batılı Devletler, Amerika da içinde olmak üzere Büyük Buhran'dan büyük zarar gördükleri için Japonya ile karşı karşıya gelmek istememişlerdir.⁴⁸ Japonya'nın bu işgali birçok büyük güç tarafından tanınmasa da ciddi anlamda bir girişimde de bulunulmamıştır. Çin hükümeti Kellog-Briand Paktı'nın ihlali ve Dokuzlu Anlaşma'nın hükümlerinin ihlal edildiğini öne sürerek ABD'ye ve Milletler Cemiyeti Anlaşmasının ihlalinden dolayı Milletler Cemiyetine başvurmuştur. Bu sırada iç politikada da Japonya'da karışıklıklar çıkmış ve aşırı sağcılar tarafından Ekonomi Bakanı Junnosuke Inoue ve Mitsui Holding Başkanı Dan Takuma öldürülmüştür. Son olarak 15 Mayıs 1932'de Başbakan Inukai Tsuyoshi'nin öldürülmesi ile devlet yönetimi ordunun eline geçmiştir.⁴⁹ Inukai Tsuyoshi, Japonya'nın son siyasetçi Başbakanıdır ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Japonya Askeri yönetim altına girmiştir. Amiral Saito Makoto Başbakanlık görevine getirilmiştir. Saito Hükümeti, ilk iş olarak yeni kurulan Mançukuo Devletini tanımıştır.

Mançurya Hadisesi'nin araştırılması için 1932 yılında Milletler Cemiyeti, İngiliz delege Lord Lytton'un başında olduğu bir heyeti Mançurya'ya yollamıştır. Her ne kadar komisyonda bulunan Fransız delege kabul etmese de, Lord Lytton hadisenin Japonya tarafından planlanmış ve organize edilmiş bir komplo olduğu kanısındadır. Daha sonra komisyonda görevli Amerikan üyelerden Ben Dorfman'ın 1934 yılında Harper's dergisine yazdığı makalede, hadiseden ötürü duyduğu kuşkudan bahsetmiş; 23 Eylül'de Japonların yabancılara gösterdikleri birkaç vurulmuş Çin askeri ile hiçbir şeyin tam anlamıyla kanıtlanamayacağı, ayrıca Japonların iddia ettikleri gibi raylarda 31 inçlik bir açıklıktan Mukden Ekspresi'nin geçmesinin imkânsız olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰ Nitekim Mukden

⁴⁷ Ian Nish, *Japan's Struggle with Internationalism; Japan, China and The League of Nations, 1931-33*, Kegan Paul International Press Londra, 1993, s. 81.

⁴⁸ Robert H.Ferrel, "TheMukden Incident: September 18-19, 1931", *The Journal of Modern History*, Vol.27, No.1, 1995, s.67.

⁴⁹ Ayrıca Bkz: League of Blood Incident (*Ketsumeidan Jiken*)

⁵⁰ Ben Dorfman, "The Manchurian "Incident" of 1931", *Harper's Dergisi*, Eylül Sayısı, 1934, s. 459

Ekspressi 22:30 da güvenli bir şekilde o hattan geçerek Mukden istasyonunda durması şüpheleri artırmıştır. Eylül 1932’de Lytton Komisyonu’nun hazırladığı rapor Milletler Cemiyetine sunulmuştur. Rapora göre; Japonya, herhangi bir savaş ilanı olmaksızın Çin’e ait olan toprakların büyük bir bölümüne el koymuş ve işgal etmiş olduğu belirtilmiştir. Bölgede kurulan Mançukuo devletinin tanınmaması ve Kwantung ordusunun bölgeden çekilmesi önerilmiştir.⁵¹

24 Şubat 1933’de Milletler Cemiyeti Genel Kurulunda yapılan oylamada 42 ye karşı 1 oyla raporu onaylamıştır. Japonya’yı Mançurya olayından dolayı kınama kararı alınmış ve İşgal ettiği toprakların Çin’e iade etmesi talep edilmiştir.⁵² Raporun Japonya dışındaki bütün üyeler tarafından onaylanmasının ardından, Japon Delege Yosuke Matsuoka salonu terk etmiştir. Bir ay sonra; 27 Mart 1933’de, Japonya Milletler Cemiyetinden çekildiğini resmi bir açıklama ile tüm dünyaya duyurmuştur. Bunun yanı sıra Washington ve Londra Deniz Anlaşmalarından da çekildiğini açıklamıştır. Japonya’nın Cemiyetten çıkması üzerine, Pasifik’teki eski Alman adalarının Milletler Cemiyeti’ne teslimi sorunu ortaya çıkmıştır. Almanya, bu adaların geriye verilmesini istemiş ve sorunun Milletler Cemiyeti tarafından çözülmesi için başvurmuştur. Amerika da, Almanya’nın bu talebini desteklemiş ve Büyük Okyanus’taki söz konusu adaların iadesini talep etmiştir. Çünkü Amerika, adaların Japonya’nın kontrolünde olduğu sürece, kendisine tehdit oluşturacağını düşünmektedir. Bütün bu tartışmalara, Japonya cephesinden; mandası altındaki adaları hiç bir şekilde, iade etmeyeceğini beyan eden bir açıklama yapılmıştır. Japon yetkililere göre, bu adalar 1915’te İngiltere ile yapılan gizli bir antlaşma ile elde edilmiş olup Milletler Cemiyeti ve diğer devletlerle alakası yoktur. Dolayısıyla geriye verilmesi gibi bir durum da, söz konusu değildir. Bu açıklama ile adaların iadesi reddedilmiştir.⁵³

Sonuç olarak Milletler Cemiyeti, Mukden Olayı ile ilgili hazırlanan raporda önerilenlerin yerine getirilmesi hususunda zorlayıcı hiç bir yaptırıma başvurmamıştır. Açıkçası Cemiyet, güçlü bir ülkeye yaptırımlar uygulama konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durum bir yandan Cemiyetin saygınlığına gölge düşürürken, öte yandan Cemiyetin, güçlü

⁵¹ Arthur K. Kuhn, “Lytton Report on the Manchurian Crisis”, *The American Journal of International Law*, Vol. 27, No. 1, 1933, s. 97.

⁵² Ian Nish, *Japan’s Struggle with Internationalism...*, s. 189.

⁵³ Levent Sinan, *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk Basınında Japonya*, (Yayınlanmamış Master Tezi), 2009, Ankara Üniversitesi, Ankara. s. 75

üye ülkelerin taraf olduğu sorunlar karşısındaki iradesizliğini de ortaya çıkarmıştır.⁵⁴ Uluslararası işbirliklerinden ve anlaşmalardan çekildiğini açıklayan Japonya uluslararası alandan kendini iyice soyutlamış ve yalnızlaşmıştır. Mançurya'nın Japonya tarafından işgali, Birinci Dünya Savaşı sonrası Japon tarihinin dönüm noktalarından biridir. Bu olayla birlikte Pasifik bölgesinde Washington Deniz Konferansı ile askıya alınmış olan kuvvetler mücadelesi yeniden başlatılmıştır.⁵⁵

3.5 Japonya, Mihver Devletler ve Sovyetler Birliği İlişkileri

1937 yılına gelindiğinde artık Asya'ya genişlemek için Japon liderler saldırgan bir dış politika izlemeye başlamışlardır. II. Dünya Savaşına kadar geçen süreç hem içeride hem de dışarıda Japonya'ya genişleme için uygun ortam sağlamıştır ve Japonya giderek savaş için hazırlanmaya başlamıştır. Ülke içerisinde 1937 ve 1941 yılları arasında yedi partisiz kabine kurulmuş ve devrilmiştir. Bu kabinelerin hepsinin ortak özelliği askeri görüşe sahip veya asker kökenli kişiler tarafından kurulmuş olmasıdır. 1937'de Hayashi Senjuro, 1937-38'de Kono Fumimaru, 1938-39'da Hiranuma Kiichiro, 1939-40'da Abe Noguyuki, 1940'da Yonai Mitsumasa ve 1940 ve 1941 yıllarında tekrar Kano Fumimaru başbakanlık yapmıştır.⁵⁶ Milletler Cemiyetinden ayrılması ile Japonya, uluslararası ortamdaki soyutlanmış bir hale bürünmüştür ki bu soyutlanmışlık Japonya'nın geleneksel diplomasisine ters olduğu gibi milli güvenlik düzenine de ters bir durum teşkil etmektedir.

Japon dış politikası Meiji döneminden beri İngiltere ve ABD ile beraber sürdürülmüştür ancak, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki ülke ile olan dostluk ilişkileri giderek azalmıştır. Artık Japonya, İngiliz-Amerikan grubunun dışında güçlü milletlerden yeni dostluklar arayamaya başlamıştır. Bu arayış içerisinde Avrupa'da da aynı ideoloji ve yayılcı eğilimde olan Hitler Almanya'sı arasında bir yakınlık kurulmaya başlanmıştır. İki ülke de komünizm karşıtı olmaları ve Sovyetler tehdidinden çekinmeleri nedeniyle birbirleri arasında daha yakın ilişkiler kurulmuştur. Bu iyi ilişkilerin sonucunda 25 Kasım 1936 yılında Komünist Enternasyonal'e karşı Anti-Komüter Paktı kurulmuştur. Öncelikle Japonya ile Almanya arasında imzalanan bir anlaşma ile kurulan pakta bir yıl sonra, 6 Kasım 1937 yılında İtalya'da katılmıştır. Pakt temelinde Sovyetler tehdidine karşı birlik

⁵⁴ Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş", *GAU Journal of Social and Applied Science*, Vol. 3, 2008, s. 6.

⁵⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998, s. 65.

⁵⁶ Riki Ouchi, *Nihon no Rekishi; Fashizumue no Michi (Japonya Tarihi, Faşizme Giden Yol)*, Chuô Matbaası, Cilt 24, Tokyo 1967, s.76.

olmayı amaçlamaktadır. Anlaşmaya göre eğer taraflardan herhangi birisi Sovyetler tarafından saldırıya uğrayacak olursa diğerleri Sovyetlere yardım etmeyecek şeklidir. Bu anlaşma uluslararası ilişkilerde dikkate değer bir etki yapmış ve genel olarak Mihver Bloğu'nun oluşumu olarak görülmüştür.⁵⁷

Anti-Komütern Paktı'nın Japonya'ya sağladığı ilk pozitif sonuç Mançukuo Devleti'nin tanınması olmuştur. İtalya ve Almanya Mançukuo Devletini resmen tanımışlardır. İkinci sonuç ise, 30 Nisan 1936'da Almanya ve 5 Haziran 1938'de İtalya'nın Mançukuo ile imzaladıkları ticaret anlaşmalarıdır. Anlaşmaya göre Almanya Mançukuo'dan yıllık 163.000.000¥ tutarında ithalat yapacaktır. Bu ithalatın bedeli; 88.000.000¥ değerinde ürün takas edilerek ve 75.000.000¥ nakit olarak ödenecektir.⁵⁸ Bu anlaşma hem Mançukuo devletinin uluslararası tanınmışlığını pekiştirmiş hem de dolaylı yoldan Japon ticaretini olumlu yönde etkilemiştir. 1938 yılında Mihver devletlerarasında kültürel anlaşma imzalanmış; bilim, güzel sanatlar, edebiyat müzik, film, radyo ve spor gibi alanlarda ortak işbirlikleri sağlanmış ve toplumların karşılıklı anlaşmaları yönünde adımlar atılmıştır.

1939 yılında Alman-Sovyet saldırmazlık paktının imzalanması Anti-Komütern Paktı'nın sonu olmuştur. Ancak bu gelişme Japonya ve Almanya arasındaki ilişkileri bozmamıştır. Japonya, Almanya ve İtalya arasındaki iyi ilişkiler ve Çin üzerindeki işbirlikleri sürmüştür. Bir yıl sonra 27 Eylül 1940'da Almanya'nın Berlin'de II. Dünya Savaşı'nın Mihver Devletler Bloğunu oluşturan üçlü pakt imzalanmıştır. Almanya adına; Adolf Hitler, İtalya adına; Dışişleri Bakanı Galeazzo Ciano ve Japonya adına Büyükelçi Saburo Kuruşu'nun imzaladığı anlaşma ile Japonya, Avrupa'da kurulacak olan yeni düzenin liderlerinin Almanya ve İtalya olmasına saygı gösterecek, Almanya ve İtalya da Asya'da kurulan yeni düzende Japonya'nın liderliğini tanıyıp saygı gösterecektir. Ayrıca anlaşmaya taraf devletlerden herhangi biri Avrupa'daki savaşa veya Çin-Japon Savaşı'na taraf olmayan bir devlet tarafından saldırıya uğrarsa birbirlerine siyasi, askeri ve ekonomik yönden destek olacaklardır. Bu maddede dolaylı yoldan belirtilen savaşlara dâhil olmamış devletin ABD olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁹

Sovyetler Birliği ise aslında, Mançurya olayında olduğu gibi Çin ve Japonya arasında yaşanan çatışmalarda tarafsız bir tutum sergilemiştir. Mançurya hadisesinden sonra

⁵⁷ Masamichi Royama, *Foreign Policy...*, s. 132.

⁵⁸ İbid.

⁵⁹ Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History...*, s. 206.

bölgede kurulan Mançukuo devleti ile sınırdaş olması ve bu sınıra sürekli olarak asker yığılması Sovyetler Birliğini tedirgin etmiştir. Bu sebepten daha gerçekçi bir politika izleyerek Nanking hükümeti yerine Mançukuo Devleti ve Japonya ile görüşmelere başlamıştır. Yaklaşık bir yıl süren görüşmeler sonucunda 11 Mart 1935'te Japonya Dışişleri Bakanlığında yapılan resmi bir açıklama ile, Sovyetler Birliğine ait olan Kuzey Mançurya Demir Yollarındaki bütün hakların Mançukuo devletine devredildiği bildirilmiştir. 140.000.000¥'e mal olan bu hakların 3/1'i nakit, kalan kısmı ise üç yıla bölünerek ödenmesine karar verilmiştir. Bu anlaşma ile hem demiryolları Mançukuo'ya, yani dolaylı olarak Japon yönetimine geçmiş hem de, Rusya ve Japonya arasında karşılıklı olarak verilen notalarla Mançukuo Devleti direkt olarak tanınmıştır. Japonya bu işlemi tamamıyla ticari olarak görse de, Sovyetler Birliği bunu bir saldırmazlık paktı önerisi olarak görmektedir.⁶⁰

Japonya ve Sovyetler Birliği aralarındaki sorunların çözülmesi ve dostluk ilişkilerinin kurulmasının sınır sorunlarına da çözüm getirmesi ümidi ile görüşmelere başlamışlardır. Ancak bir sonuca varılamamıştır. Japon ve Sovyet birlikleri arasında özellikle Mançurya-Sibirya sınırında çatışmalar yaşanmakta ve zaman zaman bu çatışmaların şiddeti yüksek düzeyde olmaktadır. Çin ve Sovyetler arasında yapılan gizli askeri işbirliği Sovyet-Japon ilişkilerini de kötü etkilemektedir. Bu sebepten Japonya sınırlara asker yığılmış ve hem Çin hem de Sovyetlere karşı iki cephede savaşma tehlikesine karşı hazırlık yapmaya başlamıştır. 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan saldırmazlık paktı ile adeta dünya sallanmıştır.⁶¹ Bu durumda Japonya, Sovyetlere yönelik izleyeceği politikasında değişiklik yapma durumunda kalmıştır. ABD ve İngiltere ile ilişkilerin pek de iyi olmaması Japonya'nın Sovyetleri karşısına almaktansa dostça ilişkilerin kurulması ve devam ettirilmesi şeklinde bir politika izlenmesinin daha uygun olacağı şeklinde karara varılmıştır. Sovyet Rusya'yı Japonya'ya karşı ılımlı bir diplomasi izlemeye iten nedenlerden biri de, iç durumudur. İçeride rejimi kuvvetlendirme ve sosyal yaşamı kalkındırma çabasında olan Sovyetler, dış ilişkilerinde başına büyük bir dert almak istememektedir. İki ülkenin Çin politikaları birbirinden farklı olsa da birbirlerinden büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

⁶⁰ Masamichi Royama, *Foreign Policy...*, s. 125.

⁶¹ James William Morley, *Japan's Road to...*, s. 5.

3.6 II. Çin-Japon Savaşı ve Güney Asya

Japonya ile Çin arasında Kuzey Çin konusunda süren görüşmeler 7 Temmuz 1937'de Pekin'in otuz mil ilerisinde bulunan Marco Polo Köprüsünde Çin ve Japon askerleri arasında çıkan çatışma haberi ile kesilmiştir. Bölgede konuşlanmış bulunan Japon askerlerine Çin askerleri tarafından ateş açıldığı ve olayın çatışmaya dönmesi ile olaylar büyümüş ve her ne kadar resmen ilan edilmese de bir savaş boyutunu almıştır. Birçok tarihçiye göre yaşanan Marco Polo Köprüsü Hadisesi 1931'de Mukden'de yaşanmış olan Japon ordusunun hazırladığı bir komplonun sonucu ve tekrarlanmasıdır.⁶² İlk çatışma kaza eseri bile olsa, daha sonra çatışmaların devam etmesi ve yayılmasını önlemek için Japon hükümeti ve İmparator tarafından hiçbir önlem alınmamıştır. Çan Kai Chenk yönetimindeki Çin ordusu da geri çekilme niyetinde değildir, ancak çatışmalar şiddetlenerek ilerlemiş ve bir ay içerisinde Şangay'a sıçramıştır. Kasım ayında Şangay düşmüş ve Japon ilerleyişi Çan Kai Chenk'in başkenti Nanking'e doğru devam etmiştir. Aralık ayında Nanking'in düşmesi ve Japon ordusunun Nanking'e girişi tarihe "Nanking Katliamı" olarak geçmiştir. Japon tarihi ve siyasi tarih kitaplarında pek bahsedilmeyen veya "daha sonra büyük etki yaratmış olan Nanking Olayı" diye basitçe geçilen bu olaya batılılar tarafından yazılan kitaplarda geniş yer verilmiş ve tarihte yapılmış büyük katliamlar arasında gösterilmiştir. Japon tarih kitaplarına Nanking'de katledilen Çinlilerin sayısının 100.000 ile 150.000⁶³ arasında olduğu söylenirken Batılıların yazdığı kitaplarda bu rakam 350.000-400.000⁶⁴ şeklinde yer bulmaktadır.

Milliyetçi Çin Ordusu Yangzte Nehri'nin yukarısında olan Chunking şehrine çekilmiş ve burası savaş yılları boyunca Çin'in başkenti olarak kalmıştır. Pekin ve Nanking'den sonra Japon ordusu üçüncü kez harekete geçerek Çin'in doğusundaki Canton bölgesini işgal etmeye başlamış, Şanghay ve Guanagzhou arasındaki kıyıları ve demir yollarının geçtiği bütün bölgeyi işgal etmiştir. Tarihe II. Çin-Japon Savaşı olarak geçen bu askeri ilerlemelerin hiçbirinde resmi bir savaş ilanı olmamıştır. Daha evvel Mançurya'da olduğu gibi Japonya Çin'in geleneksel başkenti olan Pekin'de bir kukla devlet kurma girişiminde bulunmuştur. Bu amaçla Milliyetçi Çan Kai Chenk'e düşman olan eski general ve devlet adamlarını bir araya getirerek, Wang Ching-wei başkanlığında Çin Cumhuriyeti

⁶² James B. Crowley, "A Reconsideration of the Marco Polo Bridge Incident", *Journal of Asian Studies*, Vol. 22, No.3, 1963, s.1.

⁶³ Ishii Susumu, *Shôsetsu Nihonshi...*, s. 324.

⁶⁴ A Kenneth G. Henshall, *A History of Japan...*, s. 120.

Hükümeti'ni kurmuşlardır. Japonya hemen diplomatik olarak tanımış ve uluslararası alanda da bütün Çin'i temsilen bu hükümetin yasal olarak tanınmasını istemiştir. Japon kurumları ve şirketleri işgal altındaki Çin'i doğrudan veya dolaylı yoldan kontrol altına almıştır. Ekonomiyi kontrol ettikleri gibi okullarda okutulan dersleri değiştirmiş tarih kitapları üzerinde oynanarak tarihi yeniden yazmışlardır. Japonya bölgeyi II. Dünya Savaşı'na kadar her yönüyle kontrol altında tutmuş ve sömürmüştür. Milletler Cemiyeti Genel Kurulu 6 Ekim 1937 günü Japonya'nın giriştiği askeri harekâtın bu anlaşmazlığı çıkarıcı olayın sınırlarını çok aştığını, hiçbir şekilde mazur görülemeyeceğini ve bu davranışı ile Japonya'nın hem Washington'da 6 Şubat 1922 tarihinde Çin hakkındaki 9 Devlet Anlaşmasını (Nine Power Treaty), hem de Briand-Kellog Paktını ihlal etmiş olduğu kararına varmıştır.⁶⁵

Japon genişlemesi ve Çin'in işgali bu bölgeden güçlü ekonomik çıkarları olan Batılı güçleri tedirgin etmektedir. En çokta bölgeden yarar sağlayan İngiltere durumdan rahatsızdır. Bu yüzden gizli olarak Chunking'deki Milliyetçi Çin Hükümetine yardım etmektedir. Ayrıca Japonlara bir misilleme niteliğinde bölgeye asker sevk etmiştir. Ancak Avrupa'da bir savaş çıkma tehlikesi ortaya çıkınca İngiltere Japonya ile çatışmayı göze alamamıştır ve Japonya da bu durumu çok iyi bilmektedir. Avrupa'da II. Dünya savaşının çıkması ve 1940 yılında Fransa'nın işgal edilmesi ile Japonlar, Fransa'nın sömürgesi olan ve bugün Hindistan'ın doğusu ve Çin'in güneyinde kalan Hindi Çini olarak adlandırılan bölgeye doğru ilerlemişlerdir. Zayıf bir savunma ile karşılaşan Japonlar bir yıl sonra Hanoi Konvansiyonu ile bölgeye asker yerleştirme hakkını elde etmişlerdir. Ardından Vietnam'ın başkenti Saigon'u alan Japon ordusu, bütün Hindi Çini'ni işgal etmiştir. Avrupa'da Hollanda'nın da Naziler tarafından işgal edilmesi ile Hollandalılardan kalan Endonezya'daki değerli petrol, demir ve kauçuk gibi ürünler Japonlara geçmiştir. Japonya'nın Güney Asya'daki ilerlemesi ve bölgeye asker takviye ederek iyice kontrolü altına alması 7 Aralık 1941 yılında gerçekleşecek olan Pearl Harbour saldırısı için bir hazırlık mahiyetindedir.⁶⁶

⁶⁵ Kamuran Gürün, *Savaşın Dünya ve Türkiye*, İnkılap Yay., Ankara 1997, s. 461.

⁶⁶ Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History...*, s. 208.

3.7 Japonya- ABD İlişkileri

1937 yılına gelindiğinde ABD ve Japonya arasındaki ilişkilerde Çin konusunda yapılan anlaşmaların ihlal edilmesinden dolayı bir gerginlik yaşanmaktadır. Ayrıca ABD, Çin'de kurulmuş olan kukla Wang Ching-wei hükümetini tanımayı reddetmiş ve bölgede bulunan Amerikalılara karşı yapılan saldırılar ve aşağılamaları protesto etmektedir. 1937 yılında Dokuzlu Anlaşma'nın tarafları Japonya'nın Çin'e karşı saldırısını görüşmek üzere toplanan Brüksel Konferansı'na davet edilmiştir. ABD toplantıya katılırken asıl sorunu teşkil eden Japonya, konferansa katılmamıştır. Washington ve Londra Deniz Anlaşmalarının sona ermesi, Pasifik güçleri arasında bir askeri gerginliğin olması kaçınılmaz gibi görünmektedir.⁶⁷

Japonya'nın hareketlerine karşılık olarak ABD, Çan Kai Chenk'e verilen hava desteği ve kredileri genişleterek, Japonya'ya karşı ekonomik önlemler almak üzere çalışmalara başlamıştır. Avrupa'da sular ısınmaya başlayınca Kongre ABD'ni potansiyel bir çatışmanın dışında tutmak için bazı önlemler almış ve ambargolar uygulamaya başlamıştır. 1936 yılında birbirleri ile savaş halinde olan ülkelere silah ve mühimmat ve gönderilmemesi yönünde karar alınmıştır. 1937 yılında savaş halinde olan devletlere verilen kredilerin yenilenmesi veya genişletilmesi yasaklanmıştır. Avrupa'da II. Dünya Savaşı, Asya'da Çin-Japon Savaşı ilerleyince bu bölgelere ABD gemilerini göndermekten çekinmiş ve savaşan devletler ile yapılacak ticaretlerde nakit ödeme ve nakliyesi satın alan devlet tarafından yapılmak üzere işlem yapılmasına karar verilmiştir. Bu birazda ABD'nin müttefiki olan Avrupa'da İngiltere'ye Asya'da Çin'e yardım etmek üzere çıkarılmış bir kanun olsa da Japonya'nın çıkarlarına daha çok hizmet etmiştir. Çünkü Pasifik'te silah satın almak için nakit parası ve taşımak için gemisi olan taraf Japonya'dır. Bunun üzerine 1938 yılında ABD Japonya'ya ahlaki ambargo uygulamaya karar vermiştir, Çin-Japon savaşında masum Çinli sivillerin üzerine uçaklardan atılan bombaların Amerikan yapımı parçalardan oluşması ve Amerika'dan alınan uçak benzinlerinin kullanılması Amerika'da tartışmalara yol açmış ve Amerika Japonya'ya petrol ve petrol ürünlerinin ithalatı konusunda ambargo uygulamıştır.⁶⁸ Nihayetinde 1941 Temmuzunda Amerikalıları uyarılarına karşın Japon ordusunun Saigon'u işgal etmesiyle ABD Japonya'ya bütün petrol, demir, askeri makine, silah ve mühimmat satışlarına ambargo koyulmuştur.

⁶⁷ Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History...*,s. 209.

⁶⁸ İbid.

ABD ve Japonya'nın durumu Çin'de ve Pasifik'te tamamıyla bir açmaza girmiştir. ABD bir savaşa sebebiyet vermeden ABD'nin haklarını korumak için hala Japonya ile görüşmektedir. Japonya'nın Çin'den çekilmesini ve Çan Kai Chenk hükümetinin tanınmasının, Japonya ile ilişkilerin normale dönmesi için önemli bir adım olacağını söylemektedir. Japonya'nın Çin'den çekilmesi durumunda Japonya ile ticaretin de normale döneceğini ve hatta yeni ticaret anlaşmalarıyla pekiştirileceğini vaat etse de, Japonya Çin'de edindiği yeni haklardan ve zengin doğal kaynaklardan vazgeçmek niyetinde değildir. Japonya ve ABD arasında görüşmeler Washington'da uzun süre sürmüş ancak Japonlar aldıkları kararla 7 Aralık 1941 yılında Japonlar savaşa girme kararı almış ve Pearl Harbour'da demirli olan Amerikan donanmasına saldırmışlardır. Tarihe Pearl Harbour Baskını olarak geçen olayda altı saat içerisinde altı Amerikan savaş gemisi kullanılamaz hale gelmiş, 120 uçak imha edilmiş ve çoğu donanma askeri olan 2400 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olay üzerine ABD Kongresi 8 Aralık 1941'de Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Kaçınılmaz olarak Japonya'nın müttefiki olan Almanya ve İtalya 11 Aralık günü ABD'ye savaş ilan etti.⁶⁹ Böylece I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Asya'da ve Avrupa'da süren savaşların seyrini değiştirecek güç olan ABD'de II. Dünya Savaşına dâhil olmuştur.

---

⁶⁹ Milton W. Meyer, *Japan: A Concise History*...,s. 211.

4. BÖLÜM

TÜRK VE JAPON DIŞ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE ANALİZİ

Genel sözlük anlamı itibariyle karşılaştırma kelimesi; Kişi ve nesnelerin benzer veya aynı yanlarını incelemek için kıyaslama, mukayese anlamına gelmektedir. Dış politikada karşılaştırma ise, farklı devletlerin dış politikalarını örnek olaylar baz alınarak kıyaslama şeklinde açıklanabilir. Bir karşılaştırma yapılabilmesi için öncelikle karşılaştırılan nesnelere aynı sınıftan olmalıdırlar. Bunların ortak özellikleri olabileceği gibi, bu türden ortaklıkları da net olmayabilir. Hâliyle ortak noktaları olmayanlar karşılaştırılmazlar. Nesnelerin arasında tek bir ortak noktaları varsa bile karşılaştırılabilirler. Dolayısıyla daha fazla ortak özellikleri olanlar da, daha az ortak özellikler gösterenler de karşılaştırılabilirler.¹

Dış politika yönünden karşılaştırmaya başlamadan önce, örnek aldığımız bu iki toplumun modernleşme için verdikleri uğraş ve batılılaşma çabaları ele alınmalıdır. 1868 yılında Japonya’da başlayan Meiji Restorasyonu ile Atatürk’ün Türkiye’de yükselişi arasında yaklaşık elli yıllık bir fark vardır. Modernleşme ve Batılılaşma konusunda ise Atatürk ve Meiji döneminde yürütülen reform hareketleri farklılıklar göstermektedir. Japonlar ekonomik ve askeri yönden modernleşmeye önem verdikleri halde kültürel yönden batılılaşmaya gerek duymamışlardır. Japonlar; “Batı Tekniği, Japon Ruhu” sloganı ile askeri ve ekonomik modernleşmenin Japon kültürü ile aynı zamanda devam ettirilebileceğini düşünürken, Atatürk inkılaplarında askeri ve ekonomik modernleşmenin yanı sıra batılılaşma da bir arada yürütülmüştür.²

Şüphesiz gerek Türkiye, gerekse Japonya modernleşme konusunda kısmen ulusçuluk görüşünün etkisi altında kalmışlardır. Her ikisi de modernleşmeyi savunma maksatları için,

¹ Ömer Göksel İşyar, “Bilimsel Gelişme Tarihi...”, s. 6.

² Ali Mazrui, “Africa between the Meiji Restoration and the Legacy of Atatürk: Comparative Dilemmas of Modernization”, *Shingetsu Electronic Journal of Japanese-Islamic Relations*, Vol. 2, September 2007, s. 4.

yani başkalarının hâkimiyeti altına girme tehlikesine karşı kendilerini güçlendirmek için gerekli bulmuşlardır.³ Japonya bu modernleşmenin sonucunda kendisinde gerekli ekonomik ve askeri gücü bulunca genişlemeye ve diğer devletlere hükmetme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bunun en büyük kanıtı ilk güç gösterisi olan 1894'teki Çin-Japon savaşıdır. Bunun tam aksine Türkiye ise modernleşme hususunda verdiği mücadelede başkalarına saldırmak veya diğer devletlerin egemenlik haklarına tecavüz etmek amaçlanmamıştır. Bilhassa komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak ve sürdürmek Atatürk döneminin karakteristik özelliklerinden olmuştur. Zaten daha imparatorluk halindeyken toprak kayıplarıyla küçülerek ulus-devlet haline gelen Türkiye küçülmesinin sonucunda modernleşme yoluna gitmesine karşın Japonya, topraklarını genişletmek ve Büyük Japonya İmparatorluğu'nu (*Dai Nippon Teikoku*) kurmak için modernleşmeyi seçmiştir. Bu tür sebeplerden dolayı modernleşme çabası içine girmiş iki devletin ekonomik ve askeri yönden gelişmişlik seviyeleri ile izledikleri dış politikalar da farklılıklar göstermiştir.

Türkiye ve Japonya'nın I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı arası dönemde izledikleri dış politikayı ve öne çıkan olayları kronolojik bir biçimde inceledikten sonra bu iki devletin izledikleri dış politikaların karşılaştırılması ve analiz edilmesi bu bölümde öncelikle ele alınacaktır. Bu dönem karşılaştırılırken iki bölüme ayırarak incelemek daha doğru olacaktır. Bunlardan ilki; I. Dünya Savaşı'nın sonuçlanması(1918) ile Büyük Buhrana(1929) kadar olan ve siyasi tarihçiler tarafından geçici barış dönemi olarak adlandırılan süreç, ikinci bölüm ise Büyük Buhran ile II. Dünya Savaşı arasında kurulmaya çalışılan barış ve refah ortamının yıkıldığı 1929 ile 1941 yılları arasında geçen süreçtir. Bu dönem hem tarihsel hem de politik açıdan dünya da eşi görülmemiş şekilde komünizm, faşizm ve militarizm gibi akımların yükseldiği, devletlerde rejimlerin değiştiği ve dünya siyasal sisteminin de değişime hazırlandığı bir dönemdir.

Bu iki safhada Türkiye ve Japonya aynı dönemlerde veya aynı olaylar karşısında nasıl bir dış politika izlemişler incelenecek ve karşılaştırılacaktır.

1. Geçici Barış Döneminde Türk-Japon Dış Politikaları 1918-1929

I.Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan anlaşmalarla Avrupa diplomasisini belirlenmesinde etkili olan dört büyük imparatorluk; Rus Çarlığı, Alman imparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden

---

³ İbid.

çekilmişlerdir. İmparatorlukların çözülmesi ile yerlerini ulus-devletler almıştır. Versay Barış Anlaşmasıyla, Almanya adeta cezalandırılmış ve bu anlaşmanın ağır hükümleri altında Almanlar ezilmek istenmiştir. Müttefikler, özellikle de Fransa, Almanya'nın tekrar güçlenemeyecek şekilde savaş tazminatı ödemesini ve askeri gücünün sınırlandırılmasını istiyordu. Diğer taraftan Avrupa'da değişime uğrayan bir diğer güç olan Rusya'da Çarlık Rusya'sının yıkılmasına ve komünist rejimin kurulmasına Avrupa'nın büyükleri egemen olamayınca, bu devlet sadece Avrupa'da değil, bütün dünya da kuvvetler dengesini ileride köklü bir şekilde değiştirmek üzere kabuğuna çekilmiştir.⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması Ortadoğu'da ve Balkanlar'daki siyasi çehrede büyük değişikliklerle yol açmış, savaşın galiplerinin kendi aralarında dahi fikir ayrılıklarına düşmelerine sebep olmuştur.

I.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yeni rejimlerden biri de Faşist İtalya olmuştur. Savaş sonrasında yapılan anlaşmaların hükümleri galip devletlerarasında olmasına rağmen İtalya'nın beklentilerini karşılamamış ve ülkedeki iç karışıklıklar ile milliyetçi düşünceler 1921 yılında Musollini'nin liderliğini yaptığı faşist partisini güçlendirerek iktidara taşımıştır.

1.1 I.Dünya Savaşı'nın Sonunda Türk ve Japon Dış Politikası

20. yüzyıl içindeki ilk global çaplı savaşın taraflarından birisi olması dolayısıyla savaş sonrası gündeme gelen kayıplar ve 620 yıldır varlığını sürdüren bir siyasal yapının çöküşü, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin de tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi bir var olma mücadelesini sürdürmek durumunda kalacağına göstergesi olmuştur. Ancak yeni Türkiye, Avrupa sisteminin muhalif bir unsuru olarak bu mücadeleyi sürdürmektense, o sistemin tamamlayıcı bir parçası olmayı, bu çerçevede de işbirliği ve uyum süreçlerine dâhil olmayı tercih etmiştir.⁵ 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğundan devralınan siyasal, ekonomik ve diğer tüm sorunlar düzenlenmiştir.

Türkiye, 1923'ten sonra ağırlıklı olarak iç politikada yeni modern bir milli devlet oluşturma ve oluşturulan bu yeni kimliği uluslararası alanda kabul ettirmeye çalışırken, dış politikada tüm gelişmelerle ilgilenmekle beraber, esas olarak Lozan'da halledilemeyen sorunların uluslararası müzakerelerle veya Milletler Cemiyeti vasıtasıyla çözmek için uğraşmıştır. Bunlar İngiltere'yle Musul, Fransa ile borçlar ve Suriye ile Hatay sınırı, Yunanistan ile ahali mübadelesi ve genel olarak da Boğazlar sonudur. Bu dönemde Musul

⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 151.

⁵ Deniz Ülke Arıboğan, *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yay., İstanbul 2001, s. 74.

sorunu Türkiye'nin istediği şekilde olmasa da çözülmüş, Fransa ile Osmanlı'dan kalan borçlar bir ödeme planına bağlanmış, fakat Hatay sorunun çözümü konusunda ancak 1938 yılında bir sonuca varılabilmektedir.

Kuruluşundan itibaren bağımsızlık ve toprak bütünlüğü konusunda son derece hassas davranan Türkiye'nin, dış politikasına yön veren en önemli faktörlerden biri güvenlik endişesi olmuştur. 1923-30 yılları arasında Lozan'da çözülemeyen sorunları halletmeyi başaran Türkiye, Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma yolunu seçmiştir. Türkiye'nin çağdaş devletler arasında gerçek yerini alabilmesi için modernleşmesinin şart olduğuna inanan Atatürk, gerçekleştirdiği radikal inkılablarla Türkiye'yi yapı itibariyle Batıya yaklaştırmıştır. İç politikada başlayan bu değişikliklere paralel olarak dış politikada da Türkiye Batıya yönelmiştir.

Bu gelişmelerden farklı olarak Asya kıtasının diğer ucunda Japonya, I. Dünya Savaşından sonra Almanya'nın Pasifik'teki birçok sömürgeci ve Çin'deki haklarını eline geçirmiştir. Japonya asıl olarak Avrupa'da çıkan savaşa askeri olarak tam hatları ile katılmadığı için büyük kayıplarda vermemiş ve böylece savaş esnasında kalkınma ve sanayileşme hareketlerine hızla devam edebilmiştir. Ayrıca askeri kanadın yönetime karışmaması ülkede istikrarlı bir demokrasi kurulmasını sağlamıştır. Yeni elde edilen topraklarla ve Avrupa'da savaşın yol açtığı ekonomik sıkıntılar Japonya'yı önemli bir ihracat gücü haline getirmiştir. Savaş sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti teşkilatına dâhil olmuş ancak Cemiyette fazla söz sahibi olamamıştır. Bunun sebebi ise Amerikalıların ve İngilizlerin ırkçı davranışlarıdır. Japonya, Milletler Cemiyeti'nin kuruluş anlaşmasına bir ırksal eşitlik maddesi koydurmaya çalışsa da bunda başarılı olamamış ve Cemiyete ve Batılılara karşı soğumaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın çıkış nedenlerinden biri olan, İngiltere ve Almanya'nın denizlerdeki rekabeti, savaştan sonra Amerika, İngiltere ve Japonya arasında belirmiştir. Bu rekabet ile Japonya'nın gelişen donanması batılı güçleri özellikle de bölgede çıkarları olan ABD'ni rahatsız etmiştir. 1921 yılında imzalanan Washington Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Anlaşması ile Japonya gemi üretiminde Amerika ve İngiltere'nin gerisinde bir oranda gemi üretmeye zorlanmıştır. Bu anlaşma ile Japonya'nın Uzakdoğu'daki emperyalizmi ve ihtirasları deniz silahları bakımından bir süreliğine frenlenmiştir. Ayrıca bu anlaşma ile Uzakdoğu'daki İngiliz-Japon ittifakı son bulmuş İngiltere artık Amerika'nın yanında yer almaya başlamıştır. Japonya anlaşmanın

şartlarından memnun kalmasa da şartlara uymak durumunda kalmış ancak Japonya’da bir Anti-Amerikan hareket başlamıştır. Sonuçta Japonya’da Batıcılık yerini Asyacılığa bırakarak, “Asyalılar için Asya” düşüncesi ile Batılıları Uzakdoğu’dan kovma fikri ortaya çıkmıştır.⁶ Japonya artık batılı devletlerin Asya’yı sömürmelerini engellemek ve Asya’da refahın sağlanmasını için bir çaba gösteriyor gibi görünse de asıl amacı bölgeden batılıları uzaklaştırarak onlardan kalan boşluğu kendi doldurma fikri hâkim gibi gözükmektedir. Nitekim I.Dünya Savaşında Almanya’dan boşalan koltuğa kendisi oturmuştur. Ayrıca İngiltere’nin bölgede nüfuzunu kaybetmeye başlaması ile bu büyük gücün yerini almak için çaba gösterecek ve bu yolda ABD ile çatışacaktır.

2. II. Dünya Savaşı’na Doğru Türk-Japon Dış Politikaları 1929-1941

2.1 Büyük Buhran ve Türk Japon Dış Politikaları

1929 yılında ABD’de patlak veren ve “Büyük Buhran” (Great Depression) diye tarihe geçen Dünya Ekonomik Bunalımı, 1930’lu yıllar boyunca dünyanın her köşesinde kendini hissettirmiş ve birçok devletin iç ve dış siyasetinde büyük değişikliklere neden olmuştur. Büyük bunalımın yarattığı 1930’lar dünya tablosuna bakıldığında ekonomik krizlerin sadece ortaya çıktığı ülkeyi değil diğer ülkeleri de etkileyebileceği ve bu etkinin farklı boyutlara ulaşabileceği anlamı ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu kriz ile birlikte İtalya, Almanya gibi ülkelerde aşırı milliyetçi hareketler ortaya çıkmıştır. Bu milliyetçilik ardından yerini faşizme bırakmıştır.

Japonya’da da ekonomik krizin etkileri kendini göstermiş ve bir ekonomik daralma meydana gelmiştir. Ancak, Maliye Bakanı Takahashi Korekiyo’nun direktifleri sonucunda Almanya ve İngiltere’nin ardından birkaç ay sonra altın standartlarından ayrılan Japonya tekrar ekonomisini toparlamaya başlamıştır. Japonya 1930’lar boyunca ABD’den çok Almanya’ya benzemeye başlamıştır. Japonya’da ekonomik bunalım sadece ekonomik politikada klasik liberalizmin değil, Taishō Demokrasisinde sonunu getirmiştir.⁷ Artan işsizlik seviyesi ve kemer sıkma politikaları Japonya’da parti siyasetine karşı hareket oluşmasına sebep olmuştur. Böylece Japonya’da da, Almanya ve Fransa gibi aşırı milliyetçi söylemler güçlenmiştir. Milliyetçiliğin artışına paralel olarak militarizm duygusu

⁶ Miyuki Nakao, “Daitōjia Kyōeiken Kōsō no Naritachi to Kokueki” (Bütük Doğu Asya Birliği Bölgesi Planında Milli Çıkarlar), *Nihon University, Graduate School of Social and Cultural Studies Research Bulletin*, No. 9, 2008, s. 2.

⁷ Myung Soo Cha, “Did Takahashi Korekiyo Rescue Japan from the Great Depression”, *Journal of Economic History*, Vol.63, No.1, Mart 2003, s. 131.

da artmıştır. Ekonomik sorunların aşılmasında Japonya'nın Asya'ya yayılması ve burada hâkimiyet alanını genişletmesi gerektiğini düşünen askeri çevreleri büyük Japon şirketleri desteklemesiyle Japonya'da askerler siyasette güçlü konuma geçmiştir.

Diğer yandan yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı devletinin Duyun-u Umumiye' den devir aldığı borçlar nedeniyle, zaten zor durumda olan ekonomisi, Büyük Buhranın yarattığı etkilerle iyice dar boğaza girmiştir. Bu ekonomik krizin etkileri Türkiye'de de halk arasında büyük tepkilere yol açtı. Türkiye ekonomisi piyasalarında, 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkisiyle tüm dünya ile eş zamanlı 1933 yılından itibaren devletçi politikalar ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde devletin müdahaleleri artmış ve tarımdan sanayiye doğru bir yönelme başlamıştır.⁸Bu dönemde Cumhuriyetçi Serbest Fırka'nın kurulması ile çok partili bir demokrasiye geçilmeye çalışılmış, ancak bu rakip partiye aşırı destek vermesi hükümeti korkutmuş ve önlemler alınarak bu parti feshedilmiştir. Bu partiye gösterilmiş olan büyük ilgi ve verilen destek aslında ekonomik krize ve iktidara gösterilen bir tepki niteliğindedir. Türkiye'de de milliyetçilik duygusu ön plana çıkmış ancak Japonya'daki gibi milliyetçiliğin faşizm boyutuna gelerek tek partinin veya ordunun devletin denetimini tekeline alması yerine Türkiye'de tek parti devamlı devlet denetiminde olmuştur.

2.2 Milletler Cemiyeti ve Türk Japon Dış Politikaları

Türkiye 1930'larda dış politikasını denge ve ittifaklar üzerine çizmiştir. I. Dünya Savaşı'nda karşı karşıya savaştığı devletlerle ittifak kurmak ve bu devletler sisteminin bir parçası olarak bu devletlerden gelebilecek tehlikeleri önlemek istemiştir. Ayrıca komşu devletlerle de iyi ilişkiler kurarak sınırlarını güvence altına almayı bilmiştir. Türkiye ile tarih boyunca düşman olan Rusya'nın yerini alan Sovyetler Birliği ile kurulan dostane ilişkileri diğer batılı güçlere karşı bir koz olarak kullanarak bu iki farklı ideoloji grubu arasında bir denge politikası başarı ile yürütülmüştür. Ayrıca 1932'de Milletler Cemiyeti'ne girilmesi ile uluslararası düzenin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Henüz Milletler Cemiyeti'ne üye değilken bile Musul Sorunu konusunda M.C.'ne başvurmuş ve alınan kararlara saygı duymuştur. M.C.'ne üye olduktan sonra da Hatay Meselesi'nde M.C.'nin aldığı kararlar doğrultusunda hareket etmiş ve Hatay'ın ilhakının uluslararası teşkilatın onayı ile yaparak yayılmacı bir politika içerisinde olmadığını altını

⁸ Ömer Açıkgöz, Bülent Özkan, "1929 Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri", *Mevzuat Dergisi*, Yıl.11, Sayı.136, Nisan 2009, s. 3.

çizmiştir. Ayrıca uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde barışçıl yollarla boğazların statüsünü kendi lehinde değiştirmeyi bilmiştir.

Japonya tarafında ise bu dönemde politikanın çizgisi, iyice ilerlemiş olan milliyetçilik duyguları Çin'e ve Asya'ya yayılma yönünde sömürgeci bir hal almıştır. Japonya Asya'ya karşı izlediği bu sömürgeci tutumu Asyalı haklar arasında kendisini bir lider olarak göstermek için ortaya çıkardığı, Amerikan Monroe Doktrinine benzeyen Pan-Asyanizm veya Büyük Asyacılık (*Dai Ajia Shugi*) diye adlandırılan doktrini kullanmıştır. Bu göstermelik Asyacılık; Asya'da batılılar tarafından sömürülen halkların kurtulması için değil, Japonya'nın Asya'da yayılmasını ve diğer batılı devletler gibi sömürgecilik yapmasını meşrulaştırmak adeta Asya'yı kurtarıyormuş havası yaratmak için kullanılmıştır. Japonya II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Pan-Asyanizimi kullanmıştır.⁹ Bu çerçevede Mançurya'yı işgal etmiş ve Çin'in içlerine doğru ilerlemiştir. Milletler Cemiyeti'nin aldığı kararlar doğrultusunda işgal ettiği bölgelerden çıkması istenmiştir. Bunun üzerine Japonya, kararlara uymayacağını belirterek Milletler Cemiyetinden ayrılmıştır. Uluslararası işbirliklerinden ayrılan Japonya, batılı güçlere karşı da aldığı tavırla milliyetçilik ve Asyacılık fikirleri iyice gelişmiş ve Asya kıtasının tamamını kontrolü altına almayı düşünmeye başlamıştır.

2.3 II. Dünya Savaşında Türk Japon Dış Politikaları

1930'lu yılların ikinci yarısında I.Dünya Savaşı'nın getirdiği statükoyu korumak isteyen anti-revizyonist devletler ile bu yapıyı değiştirmek isteyen revizyonist devletler arasında gittikçe artan kutuplaşma bu dönemde Türkiye'yi kendi güvenliğini ön planda tutan bölgesel ittifaklara yöneltmiştir. Bu çerçevede Balkan ve Sadabat Paktlarının kuruluşuna öncülük edilmiştir. 1930'lu yılların ikinci yarısından sonra, bölgede ortaya çıkan İtalyan tehlikesi karşısında Batı ülkeleri ile işbirliğine girişen Türkiye, Milli Mücadele yıllarından itibaren dış politikasının temel unsuru olan Sovyetler Birliği ile ilişkileri bozmak istememiştir. Jeopolitik konumu gereği Batı ülkeleri ve Sovyetler Birliği arasında hassas bir denge kurmaya çalışmıştır.¹⁰

İkinci Dünya Savaşı patlak verince Türkiye, coğrafi konumunun önemi dolayısıyla Türkiye, Müttefik ve Mihver devletlerinin kendi yanlarında savaşa sokmak amacıyla

⁹ Hidetarô Otô, "Hirano Yoshitarô no Dai Ajia Shugiron (Hirano Yoshitarô'nun Pan-Asyanizmi)" *Ajia Kenkyû (Asya Araştırmaları)*, Vol. 49, No. 4, October 2003, s. 53.

¹⁰ Yusuf Sarıay, "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı. 48, Cilt 16, Kasım 2000, s. 10.

yoğun baskılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın taraflarının bu baskıları karşısında İngiltere ve Fransa ile ittifaklarına rağmen Türkiye'nin politikası; ülkelerin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını hiçbir taviz vermeden muhafaza etmek amacıyla savaşın dışında kalmak ve büyük devletler arasında bir denge unsuru olma politikası yürüterek saldırılardan korunmak şeklinde olmuştur.¹¹

Uzak Doğu'da Japonya'nın yayılcı politikaları güçler dengesinin bozulmasına yol açmıştır. Başlangıçta bu duruma yeterli tepki göstermeyen İngiltere ve ABD, Japonya'nın Çin'i işgal etmesi üzerine (1937) harekete geçerek Çin'e yardım etmeye başlamışlardır. 1938'de Japonlar, Çin'in önemli bölümünü işgal etmeyi başararak Batılı devletlerin Asya'nın doğusundan uzaklaştırılmasını öngören Yeni Düzen'i ilan etmiştir. Japonya'nın Asya'da yayılma politikasını sürdürmek istemesi ve Almanya ve Japonya'nın SSCB'ni ortak düşman olarak görmeleri bu devletleri birbirine yaklaştırmıştır. 5 Kasım 1936'da Almanya ile Japonya arasında siyasi rejim temeline dayanan Anti-Komütern Pakt kurulmuştur. İtalya 5 Kasım 1937'de Roma'da imzalanan bir antlaşma ile bu pakta katılmıştır. Böylece Berlin- Roma- Tokyo Mihveri tamamlanmıştır. Bu ittifak II. Dünya Savaşı'nın taraflarından birini oluşturmuştur. Çin'i ve Mançurya'yı işgal eden Japonya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Pasifik bölgesinde kendisini baskı altında tutan İngiltere ve ABD'ni saf dışı etmek için II. Dünya Savaşı'nın çıkmasını bir fırsat olarak görmüştür. Avrupa'da savaş başlayınca ABD Uzakdoğu'da yalnız kalmıştır ve bu durum Japonya'ya daha serbest bir hareket imkânı sağlamıştır. Japon ordusu Hainan adası ve Fransa'ya ait Hindi Çini'ndeki stratejik bölgeleri ele geçirdikten sonra ABD'yi Pasifik'ten uzaklaştırmaya yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Japonya'nın bu hareketlerine karşılık olarak ABD den petrol ambargosuna maruz kalan Japonya, ekonomik olarak yıpranmış ve Pearl Harbour'da demirli Amerikan donanmasına saldırarak ABD'ne gözdağı vermiştir. Bu olayın yarattığı büyük öfke ile ABD, II. Dünya Savaşına dâhil olmuştur. 1941 yılının sonuna kadar Asya'da Japon ilerleyişi devam etmiş ve Japonya küçük bir ada ülkesi iken Güney ve Kuzey Asya'da büyük toprakları işgal etmiş bir imparatorluk görünümüne bürünmüştür. Ancak ABD'nin savaşa girmesi ile dengeler değişmiş ve Japon ilerleyişi en son Avustralya'da durdurmuştur. Japon yayılcı politikası ve Büyük Japonya İmparatorluğu hayalleri de 1945 yılında Hiroshima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının ardından kayıtsız olarak teslim olması ile son bulmuştur.

---

¹¹ Yusuf Sarıay, "Atatürk'ten Günümüze Türk...", s. 105.

SONUÇ

Bu çalışmada iki dünya savaşı arası dönemde jeopolitik olarak birbirlerinden tamamen farklı iki bölgede olmalarına karşın, Türkiye ve Japonya'nın izledikleri dış politikaların karşılaştırmalı bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Türkiye ve Japonya'da iç etkenlerin, uluslararası ortamın, önemli siyasal ve ekonomik olayların dış politika yapımına etkileri ele alınarak bir tahlil yapılabilmektedir. Dönemsel olarak ele alıp olaylarla incelediğimizde; 1919 ile 1922 yılları arasında Türkiye, bir varoluş ve bağımsızlık mücadelesi içerisindeydi. Bu dönemde dış politikayı meşgul eden en büyük soru en büyük güçlerle ittifak kurulup kurulmaması gerektiği, eğer kurulması gerekiyorsa bu büyük gücün kim olduğuydu. Japonya tarafında ise bu dönem Washington Deniz Sözleşmeleri gibi uluslararası anlaşmalara taraf olarak, kendisini dünyanın diğer büyük güçlerine kanıtlanma ve yeni toprak kazanımlarının korunması şeklinde gelişmiştir.

1923 ile 1929 yılları arasında dönemde Türkiye açısından dış tehdit azalmış, böylece izlenen politika da değişmiştir. Bu dönemde 1923'te imzalanmış olan Lozan Barış Antlaşması ile oluşturulan düzenlemelere sadık kalınmış, sadece çözülmesi mümkün olmayan ve antlaşmadan sonra ikili görüşmelerle çözülmesi mümkün olabilmiş bazı sorunların çözümü için uğraşmıştır. Avrupalı güçler arasında tarafsız kalma politikası izlenmiştir. Nitekim bu dönemde ateşlenen revizyonist-statükocu kavgasında Türkiye, I. Dünya Savaşı'ndaki kayıplarına rağmen değişiklik istememiş, maceracı hayallere kapılmamıştır. Diğer yandan Japonya bu dönemde demokrasi ile yönetimi denemiş ancak yükselen milliyetçilik ve militarizmde etkisiyle politikacıların aldıkları dış politika kararları kamuoyunda pek popüler olamamıştır. 1930'lara kadar başarılı bir dış politika izleyen Japonya Kuzey ve Güney Asya'da etkin olarak Büyük Güç statüsü kazanmayı başarmıştır. Ancak askerlerin yönetimde söz sahibi olmaya başlamaları ile Japonya'da politikanın çehresi değişmiştir. Çin'e karşı yayılmacı bir politika izlenmeye devam edilmiş, özellikle Tanaka Giichi'nin başbakan olmasıyla birlikte Çin'e yönelik daha sert bir politika izlenmeye başlanmıştır.

1929-1939 yılları arasındaki dönemde ise hem Türk hem de Japon dış politikaları büyük sınavlardan geçmiştir. Bu dönem Türkiye açısından I. Dünya Savaşı'nda karşısında savaştığı Avrupalı güçlerle iyi ilişkiler kurmak ve ittifaklara katılarak hem bölgesel hem de

dünya barışına katkı sağlayan aktif bir dış politika izlediği dönemdir. 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne girmiş, Balkanlarda Balkan Antantı, Doğuda Sadabat Paktı'nı uluslararası işbirlikleri kurmuş ve ortak olmuştur. Ayrıca Faşist İtalya'nın yayılmacı eğilimlerine karşı kendini korumak amaçlı önlemler almaya çalışmıştır ve güvenlik dış politikadaki önemli faktörlerden birisi olmuştur. Yine güvenlik çerçevesinde yaklaşan II. Dünya Savaşı'nda gelebilecek tehditlere karşı önlemler alınmış bu çerçevede boğazlar rejiminin değiştirilmesi için Montreux boğazlar sözleşmesi yapılarak boğazların kontrolü Türkiye'ye geçmiştir. II. Dünya Savaşı'nın çıkması muhtemel olunca iki taraf devletleri de Türkiye'yi saflarına katmak istedilerse de Türkiye'nin izlediği tarafsızlık politikası başarılı olmuş ve maddi manevi büyük yıkımlara neden olabilecek bu savaşın dışında kalınabilmiştir.

Japonya ise aynı dönemde Türkiye'nin tam tersi bir politika izlemeye başlamıştır. Çin'e karşı izlediği politikayı daha da sertleştirerek 1931 yılında Mançurya'yı işgal etmiş, Milletler Cemiyeti'nin Mançurya'da Japonya'nın kurduğu kukla devleti tanımayı reddetmesi ve Mançurya'dan çıkması istenince, Japonya Mançurya'dan çıkmak yerine 1933 yılında Milletler Cemiyetinden çıkmayı tercih etmiştir. Ardından Washington Deniz Silahlarının Sınırlanması sözleşmesinden çekildiğini açıklamıştır. Bu Uluslararası anlaşmalardan ve Milletler Cemiyeti'nden çekilen Japonya yeni ittifaklar arayışına girmiş şimdiye kadar süre gelen İngiltere ve ABD ile ittifaklarının karşısında olan ve kendisi gibi yayılmacı ve militarist bir rejime sahip olan Faşist İtalya ve Nazi Almanyası ile bir ittifak içine girmiştir. Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile İngiltere ve diğer Avrupalı güçler Uzakdoğu ve Güney Asya'daki sorunlarla ilgilenememişler öncelikli olarak bütün güçlerini Avrupa'daki savaşa kanalize etmişlerdir. Bu durum Japonya'ya büyük bir fırsat yaratarak Güney Asya'da ve Pasifik'te ilerleme imkânı sağlamıştır. Bu ilerleme Avrupalı güçler ve Çin'de çıkarları olan ABD'ni rahatsız etmiş ve Japonya'ya karşı ekonomik yaptırımlar, ambargolar uygulanmaya başlamıştır. Son olarak 1941'de Pearl Harbour baskını ile II. Dünya Savaşı'nda Pasifik savaşları başlamış, 1945'te Japonya'nın ağır kayıplar vererek teslim olmasına kadar devam etmiştir.

Doğal kaynaklar yönünden zayıf, ülkenin yüzölçümüne bakıldığında nüfusuna oranla küçük ve yerleşime elverişsiz dağlık bir yapıya sahip olması nüfus bakımından kalabalık, ekonomik ve askeri yönden gelişmiş olması bu dönemde Japonya'yı yayılmacı ve sömürgeci bir politika izlemeye yöneltmiştir. Ayrıca Milletler Cemiyeti ve Washington

Deniz Konferansı gibi uluslararası işbirliklerinde ırksal ayrımcılığa maruz kalmaları, Japonya'yı küstürmüş ve uluslararası işbirliklerine karşı güvenini sarsarak saldırgan bir dış politika izlemesinde etken olmuştur. Bu nedenle Japonya'da milliyetçilik ve Asyacılık duygusu gelişmiş, Batıcılık akımı güç kaybetmiştir. Japonya, Asya'da liderlik ve Asya'yı Batılılardan kurtarmayı kendisine misyon edinmiştir, ancak son yüzyılda Japonlar tarafından işgallere ve sömürgeleştirilmeye maruz kalan, aslında temelde amaç olarak Batılılardan bir farkı olmayan Japonları iyi tanıyan Asyalıların böyle bir arzusu yoktur. Japonlar “ Büyük Japonya İmparatorluğu” nu kurmak, Asya'dan Batılıları temizlemek ve bütün Asya'ya hâkim olmak gibi planlarını hayata geçirmek için bu dönemde milliyetçi, militarist ve saldırgan bir görünüm almış ve dış politikasını da bu yönde çizmiştir.

I.Dünya Savaşı'nda verdiği ağır kayıplar ve ülkesinin işgal edilmişliğinin iyice geliştirdiği milliyetçilik duygusu ile verilen Kurtuluş mücadelesi sonucunda kurulmuş olan yeni Türk Devleti bütün gücünü kalkınmaya ve milli bir devlet kurmaya adanmıştır. Siyasi bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye gerek içteki gelişmeler gerekse dış politikasıyla tam bağımsız olarak uluslararası alanda kendini kanıtlamak ister nitelikte olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin izlemiş olduğu politika tarafsız ve algılanan tehlikeye göre değişen koalisyonlar kuran bir çizgidedir. Ulusal güvenlik dış politika yapımında ve yürütülmesinde ön plandadır.

Sonuç olarak bu dönemde Türkiye ve Japonya'nın uğradıkları yapısal değişime bakacak olursak, eskiden beri sömürge durumunda olmayan Türkiye, I. Dünya Savaşından sonra eski bir hâkim devlet, imparatorluktan Cumhuriyete dönüşen bir ülke halini almıştır. Diğer taraftan, 1868 yılında Japonya, İmparatorluk olma gücüne sahip bir ülke görünümündeyken ve imparatorluk oluşumuna kısa zamanda girmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Türkiye barışçıl, komşuları ile iyi ilişkiler kuran ve uluslararası işbirliklerine katılan ve kuran bir çizgide dış politika izlemiş ve kuruluşundan itibaren hiçbir savaşa girmemiştir. Japonya ise kurulmuş olan sistemden hoşnut olmayan, saldırgan ve yayılmacı bir politika izlediği açıkça görülmektedir. Batılı olmayan ve batılılaşmaya çalışan bu iki devletin dış politikada izledikleri yollar bu denli farklılık göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Açık, Eşref Hilmi. *Geçmişten Günümüze Türkiye-Fransa İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Akşin, Aptülâhat. *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK Yay., Ankara 1991.
- Aralov, S.İ. *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*, (çev. Hasan Ali Ediz), Burçak Yay, İstanbul 1967.
- Arı, İnan (haz). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, TTK Yay., Ankara 1982.
- Arıboğan, Deniz Ülke. *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yay., İstanbul 2001.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914 – 1980)*, Ankara 1988.
- Aydın, Ayhan. *Musul Meselesi*, Turan Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Bal, İdris. *21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası*, Alfa Yay., I. Baskı, İstanbul 2001.
- Baydar, Mustafa. *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968.
- Beasley, W.G. *Japanese Imperialism 1894-1945*, Clarendon Press, Oxford 1991.
- Bıyıklı, Mustafa. *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları –Atatürk Dönemi*, 2. Baskı, Gökkuşbu Yay., İstanbul 2007.
- Carney, Richard W. *Contested Capitalism: The Political Origins of Financial Institutions*, Taylor & Francis Ebooks, 2010.
- Cin, Barış. *Türkiye-İran Siyasi İlişkileri (1923-1938)*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2007.
- Cullen L.M., *A History of Japan, 1582-1941 Internal and External Words*, University Press, Cambridge 2003.
- Çelebi, Mevlüt. *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, SAM Yay., Ankara 1999.

- Dilan, Hasan Berke. *Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)*, Alfa Yay. İstanbul 1998.
- Dündar Ali Merthan. *Panislamizm'den Büyük Asyacılığa Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötüken Kitabevi, İstanbul 2006.
- Erkan, Hüsnü. *Bilgi Uygarlığı için Yeniden Yapılanma*, İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- Eroğlu, Hamza. *Türk Devrim Tarihi*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay., Ankara 1981.
- Gluck Carol, Graubard Stephen R. *Shōwa The Japan of Hirohito*, W.W. Northon Comp., NewYork 1992.
- Greenville, J.A.S. *A History of the World in the Twentieth Century*, Massachusetts 1994.
- Gürün, Kamuran. *Türk Sovyet ilişkileri (1920-1953)*, TTK Basımevi Ankara, 1991.
- Gürün, Kamuran. *Savaşan Dünya ve Türkiye*, İnkılap Yay., Ankara 1997.
- Gönlübol, Mehmet. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara 1999.
- Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (çev. Petek Demir), Mozaik Yay. İstanbul 2003.
- Hatipoğlu, Murat. *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.
- Henshall, Kenneth G. *A History of Japan: From Stone Age To Super Power*, Palgrave McMillan Press, 2. Baskı, Londra 2004.
- Hosoya, Chihiro. *Nihon Gaikō no Kiseki (Japon Dış Politikasının Durumu)*, NHK Books, Tokyo 1993.
- Imai, Seichi. *Nihon no Rekishi, Taishō Demokurashii (Japonya Tarihi, Taishō Demokrasisi)*, Chuō Matbaası, Cilt 23, Tokyo 1966.
- Irie, Akira. *Nihon no Gaikō Meiji Ishin Kara Gendai Made (Japon Dış Politikası, Meiji Restorasyonundan Günümüze)* Nakamatsu Yayınevi, Tokyo 1966.
- Ishizu, Tomoyuki. Murray Williamson, *Conflicting Currents: Japan and the United States in the Pasific*, Abc Clioprint, California 2010.

- Kishimoto, Koichi. *Politics in Modern Japan*, Japan Echo Inc., Tokyo 1977.
- Kocabaş, Süleyman. *Atatürk Dönemi Partileşme süreci, Ekonomi ve Dış Politika, Otoriteri Yönetim, Önemli Olaylar, Atatürk'ün Ölümü (1923-1938)*, İstanbul 2007.
- Koçak, Cemil. *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, TTK Yay. Ankara 1991.
- Kürkçüoğlu, Ömer. *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)* Ankara Üni. SBF. Yay. Ankara 1978.
- Levent, Sinan. *Cumhuriyet Gazetesine Göre II. Dünya Savaşı Öncesi Türk Basınında Japonya*, (Yayınlanmamış Master Tezi), 2009, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- McNelly, Theodore. *Politics and Government in Japan*, Houghton Mifflin Company, 2. Baskı, Boston 1972.
- McNelly, Theodore. *Contemporary Government of Japan*, Houghton Mifflin Comp, Boston 1963.
- MacMillan, Margaret. *Paris 1919*, (çev. Belkıs Dişbudak), ODTÜ Yay., Ankara 2004.
- Meyer, Milton W. *Japan: A Concise History*, Rowman&Littlefield Publishers, 4. Baskı, Plymouth, UK 2009.
- Morley James William. *Japan's Road to the Pacific War*, Coulumbia University Press, NewYork 1976.
- Morton, William Fitch. *Tanaka Giichi and Japan's China Policy*, St. Martin's Press, NewYork 1980.
- Nish, Ian. *Japan's Struggle with Internationalism; Japan, China and The League of Nations, 1931-33*, Kegan Paul International Press, Londra 1993.
- Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yay., Cilt I, 10.Baskı, İstanbul 2004.
- Oran, Baskın. *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yay. Ankara 1991.
- Ouchi, Riki. *Nihon no Rekishi, Fashizumue no Michi (Japonya Tarihi, Faşizme Giden Yol)*, Chuô Matbaası, Cilt 24, Tokyo 1967.
- Önder, Zehra. *II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2010.

- Pyle, Kenneth B. *Making of Modern Japan*, D.C. Heat Company Publishing, Lexington 1996.
- Royama, Masamichi. *Foreign Policy of Japan 1914-1939*, Greenwood Press, Washington 1973.
- Tuncer, Hüner. *Atatürkçü Dış Politika*, Kaynak Yay., Ankara 2008.
- Tuncoku, A. Mete. *Japonya-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, ASAM Yay., 2.Baskı, Ankara 2002.
- Tuncoku, A. Mete. *Japonya'nın Çin Halk Cumhuriyeti'ne Karşı Politikası (1952-1978)*, Study of Languages and Cultures of Asia and Africa, Monograph Series, No.21, Tokyo 1987.
- Türkdoğan, Berna. *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATDTKY Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998.
- Sezer, Ayten. *"Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu ile İlgili Görüşleri" Üçüncü Bine Girerken Türkiye*, TDV Yay., Ankara 2000.
- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945*, C.1, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara 1989.
- Susumu, Sako. *Matsumoto no Keizai Gaikô (Matsumoto'nun Ekonomik Dış Politikası)*, PHP Yay., Tokyo 2002.
- Susumu, Ishii. *Shôsetsu Nihonshi (Geniş Açıklamalı Japon Tarihi)*, Yamakawa Yay., Tokyo 1998.
- Şimşir, Bilal N. *Atatürk Dönemi-İncelemeler*, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yay., Ankara 2006.
- Uyanık, M. Mesut. *Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl Kronolojisi*, Anadolu Ajansı Yay., Ankara 2004

Makaleler

- Açıkgöz, Ömer; Özkan, Bülent. “1929 Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl.11, Sayı,136, Nisan 2009
- Bolat Mahmut. “Genel Hatlarıyla Atatürk Dönemi Türkiye’nin İkili İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 7, Sayı 1, 2006
- Büyükbaş, Hakkı. “Meiji Dönemi Japon Dış Politikası ve Bölgesel Rolü Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kamu Hukuku Arşivi*, Yıl 7, Sayı 14, Mart 2004
- Crowley, James B. “A Reconsideration of the Marco Polo Bridge Incident”, *Journal of Asian Studies*, Vol.22, No.3, 1963
- Dorfman, Ben. “The Manchurian “Incident” of 1931”, *Harper’s Dergisi*, Eylül Sayısı, 1934, s. 459
- Ferrel, Robert H. “The Mukden Incident: September 18-19, 1931” *The Journal of Modern History*, Vol.27, No.1, 1995
- İşyar, Ömer Göksel. “Bilimsel Gelişme Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi ‘Birincil Nesil’ Çalışmalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, 2009
- Kıran, Abdullah. “Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş”, *GAU Journal of Social and Applied Science*, Vol. 3, 2008
- Kuhn, Arthur K. “Lytton Report on the Manchurian Crisis”, *The American Journal of International Law*, Vol. 27, No. 1, 1933
- Mazrui, Ali. “Africa between the Meiji Restoration and the Legacy of Ataturk: Comparative Dilemmas of Modernization”, *Shingetsu Electronic Journal of Japanese-Islamic Relations*, Vol. 2, September 2007
- Myung, Soo Cha. “Did Takahashi Korekiyo Rescue Japan from the Great Depression”, *Journal of Economic History*, Vol.63, No.1, Mart 2003
- Nakaô Miyuki, “Daitōajia Kyōeiken Kōsō no Naritachi to Kokueki”(Büyük Doğu Asya Birliği Bölgesi Planında Milli Çıkarlar), *Nihon University, Graduate School of Social and Cultural Studies Research Bulletin*, No. 9, 2008

Otô, Hidetarô. “Hirano Yoshitarô no Dai Ajia Shugiron (Hirano Yoshitarô’nun Pan Asyanizmi)” *Ajia Kenkyû (Asya Araştırmaları)*, Vol. 49, No. 4, October 2003

Özlem, Kader. “Atatürk ve Dış Politika”, *Balkanlar'da Türk Kültürü (Atatürk Özel Sayısı)*, Sayı: 77, Eylül-Ekim, 2009

Sarımay, Yusuf. “Atatürk’ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı. 48, Cilt 16, Kasım 2000

Walden, E. A. Ch. “The Sino-Japanese War and the Open Door”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1938)*, Vol.17, No.5, 1938

Diğer Kaynaklar

“1929 Dünya Ekonomik Bunalımı”

<http://tr.wikipedia.org/wiki/1929_D%C3%BCnya_Ekonomik_Bunal%C4%B1m%C4%B1> 15.04.2010

Mustafa Talas, “Örnek Bir Dış Siyaset Modeli Olarak Atatürk’ün “Yurtta Barış Dünyada Barış” Politikası”

<<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/talas.pdf>>23.06.2009

“Natural Resources of Japan”

<<http://www.harpercollege.edu/mhealy/g101ilec/Japan/jpe/res/jperesfr.htm>> 21.02.2010

Ömer Kürkçüoğlu, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel bir Bakış”

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=73>>22.06.2009

Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok Uluslu İlişkiler”

<http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturk_donemi_turk_dis_politikasi.pdf> (10.04.2010)

“Sekai Kyôkô to Nihon no Chugoku Shinryaku” (Dünya Ekonomik Buhranı ve Japonya’nın Çin’i İşgali)

<<http://www.jicl.jp/chuukou/kbacknumber/12.html>>25.02.2010

“Shiberia Shuppei” (Sibirya Seferi)

<<http://yokohama.cool.ne.jp/eseach/kindai/kindai-siberia.html>> 20.07.2010

“Shôwa Kinkyu Kyôkô” (Shôwa dönemi acil panik durumu)

<<http://club.kantsuu.com/read.php?tid-209376.html> >05.10.2010

TÜBİTAK, “Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu”

<http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/edk/enerji_son_surum.pdf>

(24.07.2010)

“ Washinton Kaigun Gunshuku Jôyaku” (Washington Deniz Silahlarının Sınırlandırılması Anlaşması)

<http://www.weblio.jp/wkpja/content/ワシントン海軍軍縮条約_ワシントン海軍軍縮条約の概要>01.08.2010

“ World War I.”

<www.Memory.loc.gov/cgi-bin/query2> 11.07.2009

EK-I

1919'dan İtibaren 1939'a kadar Türkiye'deki Önemli Siyasal ve Ekonomik Olayların Kronolojisi

- 1919 Yunanlıların İzmir'e çıkışı
Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı
Almanya'nın Müttefiklerle Versay Antlaşmasını imzalaması
- 1920 İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın Misak-ı Millî'yi kabulü
Ankara'da T.B.M.M.'nin açılışı ve ertesi gün Mustafa Kemal'in T.B.M.M. başkanı seçilmesi
Lenin-Mustafa Kemal yakınlaşması
Osmanlı Hükümetinin Müttefiklerle Sevr Barış Antlaşmasını imzalaması
Ermeni Devleti ile Gümrü Barış Antlaşmasının yapılması ve sınırları çizilmesi
- 1921 I.ve II. İnönü Savaşları
Ankara'da Türk-Fransız ön barış antlaşmasının imzalanması
- 1922 Dumlupınar Başkomutanlık Savaşı ve Zaferi
Anadolu'nun Yunan işgalinden kurtulması ve Mudanya Mütarekesi
Saltanatın(Osmanlı Devleti'nin) kaldırılması
Lozan Barış Konferansının açılması
- 1923 Lozan Barış Antlaşmasının imzalanması
İstanbul'un Müttefik Kuvvetlerce boşaltılması ve 4 gün sonra Türk Ordusunun İstanbul'a girişi
Ankara'nın başkent oluşu
Türkiye Cumhuriyeti'nin açıklanması ve Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı seçilmesi
- 1924 T.B.M.M.'nce halifeliğin kaldırılması
Musul sorunu konusunda İstanbul'da yapılan Türk-İngiliz görüşmelerinden bir sonuç alınamaması
- 1925 Şeyh Sait isyanının çıkışı ve bastırılması
Kıbrıs'ın İngiltere Krallığı'nın bir kolonisi olduğunu açıklaması
Milletler Cemiyeti'nin Musul konusundaki kararı ile Musul'un Irak'ta kalması
Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktının Paris'te imzalanması

- 1926 Türk-İran Dostluk ve Güvenlik Antlaşmasının Tahran'da imzalanması
Türk-Suriye (Fransa) Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesinin Ankara'da imzalanması
Türkiye ile İngiltere ve Irak arasında sınır Antlaşmasının (Musul Antlaşması) Ankara'da imzalanması
- 1927 Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri düzenleyen Nota verişiminin Ankara'da yapılması
- 1928 Savaştan vazgeçilmesine ilişkin Briand-Kellog Anlaşmasının imzalanması
- 1929 Türkiye-Bulgaristan Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşmasının imzalanması
Türkiye-Almanya Tarafsızlık, Uzlaştırma, Yargısal Çözüm ve Hakemlik Antlaşmasının imzalanması
- 1930 Ağrı'da Kürt isyanının bastırılması
Türkiye'de çoğulcu bir demokrasi denemesi için Fethi Okyar'ın Serbest Fırkayı kuruşu. (Bu deneme olumlu sonuç vermeyince aynı yılın 17 Kasım'ında kapatılmıştır.)
İlk Balkan Konferansının Atina'da toplanması
Yunan Başbakanı E. Venizelos'un Türkiye'yi ziyareti ve Türkiye-Yunanistan Dostluk, Tarafsızlık ve Uzlaştırma Antlaşması ve Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Protokolü ile bir oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesinin imzalanması.
- 1931 Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına ilişkin Protokol'ün Ankara'da imzalanması
Türk- Yunan Dostluk Antlaşmasının yürürlüğe konulması
İkinci Balkan Konferansının İstanbul'da toplanması
Türkiye ile ABD arasında Oturma Antlaşmasının Ankara'da imzalanması
- 1932 Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girişi
Cenevre'de Türkiye ile birlikte 60 devletin katıldığı Silahsızlanma Konferansının açılışı (14 Ekim 1933'de Almanya Konferansı terk edecektir)
Üçüncü Balkan Konferansının Bükreş'te toplanması
- 1933 Osmanlı borçlarının artırılması ile ilgili Paris Sözleşmesinin imzalanması
Hitler'in, Cenevre Silahsızlanma Konferansından bir sonuç çıkmayacağını belirtip Konferans'tan ve Milletler Cemiyetinden çekilmesi

- Dördüncü Balkan Konferansının Selanik'te toplanması
- 1934 Balkan Paktı'nın Atina'da imzalanması
Musollini'nin Faşist Kongresinde, İtalya'nın Asya ve Afrika'daki emellerinden söz etmesi (Türkiye'de büyük tepki uyandırmıştır)
Türkiye'nin üç yıl için M.C. konseyine üye seçilmesi
Sovyetler Birliği'nin Milletler Cemiyetine girişi.
- 1935 Almanya'nın zorunlu askerlik yasasını kabul edip, Versay Antlaşmasının silahsızlanmaya ilişkin hükümlerini tanımadığını açıklaması
İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve 10 Ekim-6 Kasım'da M.C.'nce İtalya'ya karşı yaptırım kararı alınması ve Türkiye'nin de buna katılması
- 1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı ve Eklerinin süresinin bir protokolle 19 yıl daha uzatılması
- 1936 Habeşistan savaşı sırasında Türkiye- Fransa, Yunanistan ve Yugoslavya gibi İngiltere ile İtalya'nın olası bir saldırısına karşı ittifak içine girmesi
Almanya, askerlikten arındırılmış Ren bölgesini işgal etmekle Versay Antlaşmasını çiğnemesi
Türkiye'nin Lozan Boğazlar Sözleşmesini değiştirmek üzere, ilgili devletlere birer nota vermesi
Montreux Boğazlar Sözleşmesinin imzalanması
Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık tanımak amacıyla Suriye temsilcileriyle bir antlaşma yapması, böylece Sancak (Hatay)'ın geleceği sorunun ortaya çıkması
Almanya ve Japonya'nın Anti- Komüter Paktı imzalaması
Hatay sorununun M.C. Konseyinde görüşülmeye başlanması
- 1937 Hatay'ın "Ayrı Varlık" olarak kurulması konusunda Türkiye ile Fransa'nın ilke anlaşması
Tunceli'de Kürt isyanı ve bastırılması
Türkiye, İran, Afganistan ve Irak arasında Tahran'da Sadabad Paktının imzalanması
İtalya'nın Alman-Japon Anti-Komüter Paktına katılması
Hatay nedeniyle Türk-Fransız gerginliği sırasında Türkiye'nin 1930 Dostluk Antlaşmasına son vermesi
- 1938 Almanya'nın Avusturya'yı işgali ve 13 Mart'ta birleşmenin açıklanması
İtalya'nın Montreux Boğazlar Sözleşmesine katılması

- Atatürk'ün Hatay sorunu sırasında güneye giderek askeri geçit resminde bulunması
Sancak Meclisinin ilk toplantısı ve T. Sökmen'in Devlet başkanı seçilmesi
Atatürk'ün vefatı
İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ve Celal Bayar'ın ikinci kez
Başbakanlığa getirilmesi
1939 Almanya'nın Çekoslovakya'yı istilasını
Almanya'nın Polonya'ya saldırması ve II. Dünya Savaşı'nın çıkışı

EK-II

1910'dan İtibaren 1945'e kadar Japonya'daki Önemli Siyasal ve Ekonomik Olayların Kronolojisi

- 1910 Japonya'nın Kore'yi ilhakı
1911 Çin'deki Qing Hanedanlığının çöküşü
1912 Meiji İmparatorunun ölümü ve Taishō İmparatorun tahta çıkması
1913 Seiyūkai'ye karşı meclis muhalefetinin odağı olarak Dōshikai'nin kurulması
1914 I.Dünya Savaşı'nın çıkması; Japonya, İngiltere İngiliz-Japon ittifakı sebebi
ile Almanya'ya savaş ilan etmesi ve Doğu Asya ve Pasifik'teki Alman
çıkartmalarına el koyması
1915 Japonya'nın Çin'deki konumunu güçlendirmek için Yirmi Bir Talep'in
(Twenty One Demand) Çin'e sunulması; Çin'in büyük ölçüde kabule
mecbur kalması
1918 Pirinç Ayaklanması; yüksek pirinç fiyatlarına karşı ayaklanma Japonların
çoğunluğunu haftalarca etkilemesi
Sovyet ilerlemesini kontrol amacıyla Sibirya'ya Japon birliklerini gönderme
kararının alınması
1919 Paris Barış Konferansının toplanması
1 Mart'ta Kore'de Japon yönetimine karşı gösterileri, Japonların Şiddetle
bastırması
Shantung Yarımadası'nın Japonlar tarafından işgali nedeniyle Çin'de
Japonya karşıtı gösterilerin yapılması
Versay Anlaşmasının imzalanması

- 1920 Japon asker ve siviller Sibiryaya Nikolaevsk'te öldürülmesi (Nikolaevsk Olayı); Japonya tazminat olarak Kuzey Sahalin'i işgal etmesi
- 1921 Doğu Asya konuları ve silah sınırlandırılmasını tartışmak üzere Washington Konferansı toplanıyor, İngiliz-Japon ittifakı yerini İngiltere, Fransa, Japonya ve ABD Dörtlü Pakt'ına bırakması. Dokuz Ülke Paktı Çin'in bütünlüğünü ve "Açık Kapı" politikasını onaylaması
- 1922 Washington Deniz Kısıtlaması Anlaşması; büyük gemilerde İngiltere, ABD ve Japonya için 5:5:3 oranını Japonya'nın iç muhalefete karşın kabul etmesi
Japon birliklerinin Sibiryaya'dan çekilmesi
Yasadışı Japonya Komünist Partisi'nin kurulması
- 1923 Büyük Kanto depremi, yaklaşık 150 bin kişinin ölümüne ve Tokyo-Yokohama bölgesinin büyük bölümünün yıkılmasına yol açıyor; kargaşada çetelerin saldırısına uğrayan Koreliler; aralarında Osugi Sakae ve Ito Noe'nin de bulunduğu sol kanat ve işçi eylemcilerinin asker ya da polisler tarafından öldürülmesi
- 1924 Resmi baskı karşısında Japonya Komünist Partisinin dağılması
- 1925 Japonya'nın SSCB'yi tanıması; Japonya'nın Kuzey Sahalin'den çekilmesi
Liberal ve sol düşünce eylemlerini kısıtlamayı amaçlayan Huzur Koruma Yasası'nın geçmesi
Ergin erkeklere oy hakkı yasasının geçmesi
Ordudaki küçülmenin ardından okullarda zorunlu askeri eğitim konulması
- 1926 Japonya Komünist Partisi yasa dışı olarak yeniden kurulması
İmparator Taishô'nun ölümü, Shôwa imparatoru adıyla Hirohito'nun tahta geçmesi
- 1927 Teminatsız borçlar nedeniyle Bank of Taiwan'ın kapanmasının ardından büyük mali kriz; yönetim kısa dönem için önlemler almak zorunda kalıyor, küçük bankalar yasaklanıyor
Japon birliklerinin Mançuryaya diktatörü Zang Zuolin'i desteklemek için Çin ile olası birleşmeyi engellemek için Shantung'a gönderilmesi
Seiyūkai'nin önemli muhalifi Minseito'nun oluşturulması
Tanaka Giichi tarafından imparatora sunulan Japonya'nın Çin Politikası planı "Tanaka Muhtırası"nın yayınlanması
- 1928 Japon Komünist Partisi üyelerine ilk tutuklama dalgası

- Japon ve Çin birlikleri arasında Tsinnan'da çatışma çıkması
Japon Kwantung ordusu mensupları Mançurya diktatörü Zang Zuolin'i öldürmesi
- 1929 Japon Komünist Partisi üyelerine ikinci tutuklama dalgasının gelmesi
Wall Street'in çökmesi dünya ekonomik bunalımının başladığını işaret etmesi
- 1930 Japonya I.Dünya Savaşı'nda askıya alınan altın standardına dönüyor, Donanmanın şiddetli muhalefetine karşın Japonya Londra Denizcilik Anlaşmasını imzalaması
Başbakan Hamaguchi bir sağ görüşlü eylemci tarafından öldürülmesi
- 1931 Milliyetçi Sakurakai'nin sonuçsuz kalan darbe girişimi (Mart Olayı); olay gizli tutulması ve olayı organize edenlerin cezasız kalması
Kwantung Ordusunun Mançurya'yı işgali (Mançurya Olayı)
Altın ihracatına tekrar ambargo (altın standardının terk edilmesi)
- 1932 Terörist Kan Birliği mensupları eski maliye bakanı Inoue Junnosuke ve Mitsui grubu yöneticisi Dan Takuma'nın öldürülmesi
Mançurya'da Mançukuo kukla devletinin kurulması
Başbakan Inukai Tsuyoshi "ulusal yenilik" arayışındaki radikal deniz subayları tarafından öldürülmesi
Toplumsal Kitle Partisi'nin kuruluşu (*Shakai Taishutô*) savaş öncesi en büyük işçi partisidir
Kadınları harekete geçirmek için ordu destekli Ulusal Savunma Kadınlar Birliği'nin kuruluşu
- 1933 Japonya, Mançurya'ya müdahalesi üzerine yapılan eleştiriler sonunda Milletler Cemiyeti'nden çekilmesi
- 1935 Ordu içi hizipleşme Askeri İşler Bürosu Başkanı General Nagata Tetzusan'ın öldürülmesi
- 1936 Genç subaylar Tokyo merkezini işgal girişiminde bulunuyor, Saito Makoto ve Maliye Bakanı Takahashi Korekiyô'nun da aralarında bulunduğu önemli siyasi şahsiyetler öldürülmesi. (26 Şubat Olayı)
Japonya'da, savaş ekonomisi benzeri bir ekonomiye yönelmesi
Almanya ile Anti-Komitern Paktı'nın oluşturulması

- Çin lideri Chiang Kai-shek'in Xian'da kaçırılması Japonlara karşı Çin dayanışmasının artması
- 1937 Ulusal yönetimin Ana İlkeleri'nin (*Kokutai no Hongi*) Japon halkına Ortodoks ideolojinin aşılması amacıyla yayınlanması
Pekin yakınlarındaki Marco Polo Köprüsü'ndeki çarpışma Çin ile Savaşa yol açıyor; Japon birlikleri hızla ilerliyor ve Nanking'i işgal etmelerinin ardından meydana gelen olaylar tarihe Nanking Katliamı olarak geçiyor
- 1938 Japon ve Rus birlikleri Sovyet-Kore-Mançukuo sınırında, Zanggugeng de çarpışması
Başbakan Kono Fumimaro komünist ve Batılı Emperyalist müdahalelere karşı "Asya'da yeni düzen" çağrısında bulunması
- 1939 Japon ve Rus birlikleri Manchuko Dış Moğolistan sınırındaki Nomonhan'da karşılaşması
- 1940 Japonya Wang Chin-wei yönetimindeki Çin'de kukla yönetim kuruyor ve yönetimi resmen tanıyor; rejimin Çin'de de dışarı da önemsenmemesi
Japonya'da yeni siyasal yapı; siyasi gücü tek elde toplamak ve ulusal kontrolü sağlamak amacıyla tüm siyasi partilerin dağıtılması ve İmparatorluk yönetimi Yardım Birliği'nin kurulması
Japon birliklerinin Çin karşıtı stratejinin bir parçası olarak Güneydoğu Asya içlerine doğru ilerlemesi
Japonya'nın Almanya ve İtalya ile Üçlü Pakt oluşturması
- 1941 Sovyet-Japon Tarafsızlık Anlaşması Moskova'da imzalanması
Japonya güneye ilerleme kararında ve Japonya'yı ve temel desteklerini savunmak amacıyla Fransız Hindini'ne kadar ilerlemesi
ABD'nin, Japon mallarına kısıtlama ve petrol ambargosunu başlatması
Japonya'nın Çin ve Hindini'nden çekilme görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanıyor; Japonya Malaya yarımadası ve Pearl Harbour'a saldırarak Pasifik Savaşı'nı başlatıyor. 1942 ilkbaharında Güneydoğu Asya'nın büyük bölümü Japonya'nın işgali altına giriyor
- 1942 Japonya'nın Midway deniz savaşını kaybetmesi ile savaşın Japonya'nın aleyhine dönmesi
- 1943 Savaş koordinasyonunun iyileştirilmesi için Ordinat Başkanlığının kurulması

Japonya kontrolü altındaki topraklarda Japonya'ya desteği artırmak için Tokyo'da Büyük Doğu Asya Konferansı toplanıyor

1944 General Tojo Hideki'nin istifası (1941'den beri başbakan) Müttefiklerin Japonya'yı bombalamasının başlaması

1945 Sovyetler Birliği saldırmazlık anlaşmasını bozarak Japonya'ya savaş ilan etmesi

Hiroshima ve Nagazaki'ye atom bombası atılması

Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimi

Müttefiklerin Japonya'yı işgali başlıyor; eski yasaların çoğu askıya alınıyor, siyasal partiler ve işçi sendikaları yeniden ortaya çıkıyor; askersizleşmeye doğru yönelimin başlaması

EK-III
JAPONYA BAŞBAKANLARI
(1912-1945)

Katsura Tarō
桂 太郎

Bağımsız
(1912-1913)

Yamamoto Gobei
山本 權兵衛

Askeri
(1913-1914)

Ōkuma Shigenobu
大隈 重信

Rikken Dōshikai
(1914-1916)

Terauchi Masatake
寺内 正毅

Askeri
(1916-1918)

Hara Takashi
原 敬

Rikken Seiyūkai
(1918-1921)

Takahashi Korekiyo
高橋 是清

Rikken Seiyūkai
(1921-1922)

Katō Tomosaburō
加藤 友三郎

Askeri
(1922-1923)

Yamamoto Gonbei
山本 權兵衛

Askeri
(1923-1924)

Kiyoura Keigo
清浦 奎吾

Bağımsız
(1921-1924)

Katō Takaaki
加藤 高明

Kenseikai
(1924-1926)

Wakatsuki Reijirō
若槻 禮次郎

Kenseikai
(1926-1927)

Tanaka Giichi
田中 義一

Rikken Seiyūkai
(1927-1929)

Hamaguchi Osachi
濱口 雄幸

Rikken Minseitō
(1929-1931)

Wakatsuki Reijirō
若槻 禮次郎

Rikken Minseitō
(1931-1931)

Inukai Tsuyoshi
犬養 毅

Rikken Seiyūkai
(1931-1932)

Saitō Makoto
齋藤 實

Askeri
(1932-1934)

Okada Keisuke
岡田 啓

Askeri
(1934-1936)

Hirota Kōki
廣田 弘毅

Bağımsız
(1936-1937)

Hayashi Senjūrō
林 銑十郎

Askeri
(1937-1937)

Konoe Fumimaro
近衛 文麿

Bağımsız
(1937-1939)

Hiranuma Kiichirō
平沼 騏一郎

Bağımsız
(1939-1939)

Abe Nobuyuki
阿部 信行

Askeri
(1939-1940)

Yonai Mitsumasa
米内 光政

Bağımsız
(1940-1940)

Konoe Fumimaro
近衛 文麿

Taisei Yokusankai
(1940-1941)

TōjōHideki
東條 英機

Taisei Yokusankai
(1941-1944)

Koiso Kuniaki
小磯 國昭

Askeri
(1944-1945)

Suzuki Kantarō
鈴木 貫太郎

Taisei Yokusankai
(1954-1945)

Higashikuni Naruhiko
東久邇宮 稔彦王

Imparatorluk Ailesinden
(1945-1945)

EK-IV

TÜRKİYE BAŞBAKANLARI (1923-1945)

İsmet İnönü

Halk Fırkası
(1923-1924)

Ali Fethi Okyar

Halk Fırkası
(1924-1925)

İsmet İnönü

CHP
(1925-1937)

Celâl Bayar

CHP
(1937-1939)

Refik Saydam

CHP
(1939-1942)

Fikri Tüzer

CHP
(1942-1942)

Şükrü Saraçoğlu

CHP
(1942-1946)